

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г.М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;
Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №6 від 29 червня 2016 року для «З.С.» №6 (історичні науки).
НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ольга Таукач, Юлія Валеева, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.
Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.
Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.
«Зовнішні справи», науковий журнал 2016, № 6. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».
Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП «Політика і час»
Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2016.

– Що за життя! – позіхнула Історія, учителька життя. –
Щороку нова програма.
Габріель Лауб, польський письменник
(1928-1998 рр.)

Можливість уявити себе бодай на кілька хвилин вождем, а потім і пам'ятником самому собі, ймовірно, дасть змогу відтворити не тільки крутизну сходинок на вершину влади й легке запаморочення від висоти та хиткості постаменту, зведеного здебільшого на сумнівному або злочинному фундаменті, а й відчуті блискавичності падіння у прірви історії. Відмінність від реального життя полягає лише в тому, що охочі сягнути верхівки могутності, як і вчасно залишити її, роблять це за власним бажанням.

Розмірковуючи над основами вождизму, Гегель дійшов висновку, що той, хто покликаний бути «вершителем справ» світового духу, сам не знає, наскільки потужно впливає на історію. Він не в курсі божественного плану... Тому будь-яка людська дія недосконала і не є кінцевою метою. Вождю в інтересах своєї великої справи доводиться переступати через звичайні людські заповіді. Наслідків він не може передбачити... Вождь випереджає свою епоху, розуміючи її глибше інших. Він залишається самотнім і незрозумілим, і лише майбутнє виправдає його самого та зроблене ним.

Незважаючи на вироки майбутнього, тобто недалекого минулого або сьогодення, навколо доцільності вождизму й досі точаться суперечки. Дехто вважає, що для низки країн вождизм – це природний тип політичних відносин, зумовлений традиціями, культурою, релігією. Інші переконують, що це явище згубно позначається на суспільстві та громадянських свободах, наводячи приклад країн заходу, де вождизм не прижився.

Тож як не пиши Історію сьогодні та не редагуй її завтра, досвід ХХ століття свідчить, що шлях більшості вождів-кумирів має урешті-решт веде із п'єдесталу на смітник.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- Агентство ТОВ «АС-Media» Тел.: +380443538817(16); Fax: +380443538815;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2013 р. №1609 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Історичні науки».

Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforeignaffairs.com

6

8

12

16

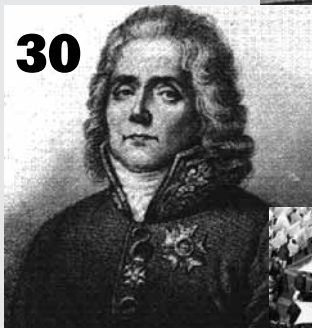
19

26

30

36

42

46

58

60

60

62

52

4

ПОЛІТИКА

5 Двері НАТО відкриті

6 Європейські цінності: духовна, моральна та історична спадщина народів Європи

8 Глобальні трансформаційні процеси у країнах Субсахарської Африки: виклики та можливості для України

12 Іоланта-Анна де Вріс. Парламентські вибори 2015 року і вплив нових медіа як інструменту інтерактивної політичної комунікації Швейцарії: історичний досвід і уроки на майбутнє

16 Вікторія Перчиборц. Швейцарський «похід на Каносу»: економічні та соціальні передумови відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР

19 Людмила Чекаленко. Україна – США: дилема стратегічного партнерства

22 Олександр Потехін. Україна в зовнішньополітичній доктрині 45-го Президента США

26 Ігор Горобець, Андрій Мартинов. Азійський банк інфраструктурних інвестицій у системі зовнішньополітичних пріоритетів Китаю

ДИПЛОМАТІЯ

30 Вячеслав Ціватий. Шарль Моріс де Талейран-Перігор (1754-1838) – віртуозний дипломат, мудрий політик чи злий геній доби нового часу? (інституційно-соціальний портрет ХХІ століття)

36 Вікторія Вдовиченко. Reflecting on the intergovernmental conferences resuls 20 year after: challenges and responses (Italy's view)

СУСПІЛЬСТВО

42 Тетяна Перга. Проблема екологічних біженців у міжнародних відносинах

46 Алла Ликова. Населення Севастополя в 1856-1917 рр. (професії, національності, соціальний стан)

ПОСТАТЬ

50 Юрій Богаєвський, Ігор Турянський. Він і сьогодні з нами

ОСВІТА

52 Олександр Соснін. Про деякі аспекти розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва України

58 Дев'ятнадцятий випуск магістрів зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України

ГДП

60 Найвища церковна відзнака від Патріарха Філарета

60 Українська душа невмируща

62 ГДП відсвяткувала своє 24-річчя

Двері НАТО відкриті

«Ми залишаємося прихильними політиці відкритих дверей Альянсу, яка посилюється Альянсом і буде сприяти євроатлантичній безпеці», — йдеться в підсумковій декларації саміту НАТО у Варшаві (8-9 липня).

«Ми віримо в цілісну, вільну і мирну Європу. НАТО забезпечить більшу підтримку Україні та Грузії, а також продовжуватиме надавати допомогу Республіці Молдова. Ми будемо поглиблювати нашу взаємодію з партнерами в регіонах Чорного і Балтійського морів, а також на Західних Балканах. Ми також будемо підтримувати важливу операцію в Косово».

«Ми стоїмо разом і діятимо спільно, щоб забезпечити захист нашої території та населення, а також наших загальних цінностей. Об'єднані нашим міцним трансатлантичним зв'язком і нашою прихильністю до демократії, особистих свобод, прав людини і верховенства права, НАТО буде продовжувати прагнути до миру, безпеки і стабільності в усій євроатлантичній зоні, відповідно до принципів Статуту ООН».

У підсумковій декларації Варшавського саміту Україна фігурує у 12 пунктах. Ключовим із них є п. 10, у якому Росія звинувачується в незаконній анексії Криму, а також у свідомій дестабілізації ситуації на сході України.

«Ми твердо підтримуємо суверенітет України, її територіальну цілісність у рамках міжнародно визнаних кордонів і право без впливу ззовні вирішувати своє майбутнє і зовнішньополітичний курс... Ми рішуче засуджуємо агресивні дії Росії

проти України, які мають серйозні наслідки для стабільності та безпеки всього євроатлантичного регіону», — йдеться в п. 16 Варшавської декларації.

«Росія продовжує постачати бойовикам зброю, обладнання і персонал, а також надавати їм фінансову та іншу допомогу. Ми вкрай занепокоєні ситуацією на сході України. Ми закликаємо Росію утриматися від агресивних дій і використати свій значний вплив на бойовиків, аби виконати свої зобов'язання в повному обсязі», — вказано в п. 19 декларації.

Москва своїми діями домоглася відновлення НАТО як дієздатної оборонної організації з чітко визначеною метою, — такий висновок зробили американські експерти, які коментували хід Варшавського саміту країн-членів НАТО.

Генеральний секретар НАТО Йенс Солтенберг 9 липня на прес-конференції у Варшаві так оцінив роботу саміту: «Це дуже успішна зустріч у верхах, вона має історичний характер, адже проводиться у визначальний час для нашої безпеки». «Ця зустріч також важлива, оскільки вона не тільки відображає те, що ми робимо у сфері колективної оборони і зміцнення стабільності, а й

виводить на новий рівень наші відносини з ЄС», — сказав генсек.

Він зазначив, що нині жоден із членів Альянсу не стикається з безпосередньою військовою загрозою з будь-якого боку і нагадав, що НАТО вживає заходів із посилення обороноздатності у зв'язку з діями Росії в Україні та констатував, що Москва значно зміцнила свій військовий потенціал. Крім того, генсек підкреслив, що Альянс має справу і з терористичною загрозою, що виходить із південного напрямку. За його словами, проведене раніше зміцнення сил швидкого реагування НАТО задумано як відповідь на обидві ці потенційні загрози. Також Столтенберг позитивно оцінив ініціативу приєднання України та Румунії до «Вишеградської групи».

Під час Варшавського саміту було оприлюднено Спільну заяву Комісії України — НАТО. У ній, зокрема, йдеться: «Ми, Глави держав та урядів Комісії Україна — НАТО, зустрілися сьогодні у м. Варшава, Польща, щоб розглянути та далі зміцнити наше співробітництво в рамках Хартії про особливе партнерство. Ми обговорили плани України з реформування та досягнутий прогрес в їх імплементації, схвалили

Комплексний пакет допомоги (КПД) Україні і обмінялися думками стосовно безпекової ситуації в Україні. Держави-члени НАТО відзначили зусилля Президента України, спрямовані на мирне врегулювання конфлікту».

«Український народ висловив своє бажання бачити свою країну такою, що тісно посіла місце серед європейських демократій. Україна залишається відданою впровадженню широкомасштабних реформ для досягнення європейських та євроатлантичних стандартів, основаних на демократичних цінностях, повазі прав люди, меншин та верховенства права, що буде ключовим у досягненні благополуччя та довготривалої стабільності, включаючи боротьбу з корупцією, розбудову інклюзивного політичного процесу».

Як зазначив Міністр закордонних справ України Павло Клімкін, Україна отримує комплексний пакет допомоги від НАТО і члени Альянсу надаватимуть стільки, скільки Україна зможе ефективно взяти. «Наша взаємодія унікальна: тренуючи і навчаючи нас, НАТО теж вчиться і стає сильніше», — додав П. Клімкін.

За інформацією інформагентств

«Європейські цінності: духовна, моральна та історична спадщина народів Європи» (до Дня Європи в Україні)

Цій темі було присвячено круглий стіл, що відбувся в ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України».

Захід відкрив керівник інституту, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Андрій Кудряченко, який наголосив на важливості проблем, запропонованих для дискусії: історичні аспекти формування європейських цінностей; культурна спадщина країн Європи: проблеми збереження та захисту; європейські цінності й Україна: головні здобутки та проблеми; перспективи європейської цивілізації в умовах глобалізації.

Олег Білорус, академік НАН України, Надзвичайний і Повноважний Посол України, доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту економіки і прогнозування НАН України у своїй доповіді «Стратегічні імперативи євроатлантичного співробітництва в умовах глобалізації» розглянув перспективи європейської та євроатлантичної цивілізації, підкресливши, що і США, і Європа вступили в еру фінансової цивілізації. Він розкрив її суть, – надспоживання так званих фальшивих грошей – і паперових, і віртуальних, – під-

кресливши, що банки працюють не на розвиток бізнесу, а на збагачення самих себе через різноманітні фінансові операції, і застеріг, що такий фінансовий міхур може луснути, призвівши до обвалу світової економіки. Академік зазначив, що основною функцією історії повинна стати прогнозно-прикладна, що допоможе не тільки вивчати минуле, а й передбачати з великою мірою вірогідності майбутнє України у світі.

«Цінності – це те, чого варто бажати. Цінності – це переконання про те, що деякі сфери людського існування є більш преференційними, ніж інші», – із таким формулюванням часто вживаного нині слова «цінність» поділився доктор філософських наук, головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України Анатолій Ручка. Він зауважив, що Європа вже 200 років переживає кризу цінностей. Саме тому особливо важливим є поживлення наукової дискусії навколо сутності європейських цінностей.

Ветеран дипломатичної служби, Надзвичайний і Повноважний Посол України Ігор Турянський наголосив на актуальності теми європейських цінностей. Нині в Києві діють американський, англійський, французький, німецький, японський, італійський і турецький культурні центри, що ознайомлюють українську громадськість з історією, мовою, культурою своїх народів, національною кухнею шляхом проведення різноманітних заходів і майстер-класів. За радянських часів культурною дипломатією України опікувалося Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами, згодом перетворене на Товариство «Україна», яке потім отримало назву Товариство «Україна й Світ» і зараз ледь

животіє.

Доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, заслужений діяч науки і техніки України Микола Ожеван у доповіді «Європейські та американські культурні цінності: екологізм vs. технологізм» зазначив, що дилема технологізм vs. екологізм є типовою для філософського аналізу людської природи та людських цінностей. Зокрема, у міркуваннях про процеси націєтворення обов'язково присутня дихотомія конструктивізму й премордіалізму (переніалізму). У випадку конструктивізму йдеться про штучний характер націй, їхню «зробленість». Переніалізм наполягає, у свою чергу, на природності (екологічності) нації, яка уподібнює-

ся у такому разі до вічних платонівських ейдосів (лат. *perennis* означає «вічне», «довготривале»). Із цієї точки зору американська нація як така, що сформувалася у «п л а в и л ь н о м у тиглі» з емігрантів, виглядає переконливим взірцем сконструйованості, технологізму, тоді як європейські нації нібито є суто природними утвореннями, що насправді не відповідає дійсності. Він наголосив, що останні потужні афроазійські міграційні хвилі ставлять Європу перед жорсткою дилемою: або переймати американський досвід «переплавлення» іммігрантів у європейців (варіанти м'якої або жорсткої асиміляції), або продовжувати політику мультикультуралізму, що на ділі обертається «національно-культурною гетизацією». На думку Миколи Ожевана, у такому контексті Європі може стати в нагоді американський досвід політики «дегіфенації» (*Politics of Dehyphenation*) кінця XIX – початку XX століть, яку проводили президенти

Теодор Рузвельт і його послідовники («hyphens»; від англ. «hyphen», що означає дефіс, коротку рисочку).

У США перед Першою світовою війною й особливо у міжвоєнний період активно боролися з «гіфенами» як з людьми з подвійною ідентичністю («ірландсько-американською», «німецько-американською») саме тому, що можновладці мали сумнів у їхній лояльності у випадку збройного конфлікту (з Німеччиною або іншою європейською країною). Учений висловив переконання в тому, що «гібридність» американської нації

ональної ідентичності та національної культури й досі є предметом серйозної політичної полеміки, оскільки і нині остаточно не доведено, що люди з подвійною ідентичністю (представники діаспори) послаблюють націю, а не посилюють її.

Заступник директора з наукової роботи Інституту всесвітньої історії НАН України, кандидат філософських наук, провідний науковий співробітник Тетяна Метельова презентувала аналіз феномену цінностей та їх генези з позицій комунікативного підходу, що дало змогу обґрунтувати встановлену В. Лефевром кореляцію між типами соціальних і морально-етичних систем та виявити, що конститутивною основою всієї низки європейських цінностей є легітимність Іншого і розмаїття. Натомість протилежна ціннісна система спирається на провідний статус спільноти й одноманітності. Залежно від особливого способу комунікації в соціумі, зумовленого способом його динамічної

побудови, одна з двох базових морально-етичних систем отримує преференції та обіймає панівне становище. Відтак заміна цінності Іншого корпоративізмом є несумісним із самим контекстом європейської культури і, впущене в її обшири у вигляді мультикультуралістичної політики виключення, загрожує руйнуванням її ціннісних засад, її самої. Такий погляд уможливив виявлення джерела

кризи європейських цінностей, яке полягає в їх гібридизації, і окреслення перспективи ціннісної трансформації сучасного світу в умовах глобалізації.

Поняття європейських цінностей можна розглядати в історичному, політичному, економічному, інформаційно-комунікаційному, прогностичному, екологічному, геополітичному, гео економічному, літературному, культурному та мовному аспектах у контексті взаємовідносин Україна-Європа. У цілому обговорення цих аспектів європейських цінностей під час круглого столу дає змогу говорити про вироблення комплексного, системного підходу до досліджуваної проблеми. Водночас круглий стіл виявив певні білі плями в дослідженнях цієї проблематики й окреслив напрями подальших наукових пошуків.

*За інф. відділу
глобальних
і цивілізаційних процесів
ДУ «Інститут
всесвітньої історії
НАН України»*

Глобальні трансформаційні процеси у країнах Субсахарської Африки: виклики та можливості для України (за матеріалами міжнародної наукової конференції)

Глобальні зміни в системі міжнародних відносин упродовж останніх років призвели до того, що свої позиції на світовій арені зміцнили країни Африки, зокрема Субсахарського регіону. Африка — континент великих економічних можливостей, адже є джерелом природних ресурсів і мінералів, промислової та аграрної сировини, великим ринком збуту товарів і послуг, а також стратегічним міжнародним комунікаційним центром. Сьогодні африканські країни все активніше демонструють бажання економічного та політичного співробітництва як у рамках континенту, так і з іншими країнами світу.

Країни Субсахарської Африки та їх поступальний розвиток і активна інтеграція у світову політику та економіку опинилися в центрі уваги науковців, істориків, політиків і дипломатів. Так, на початку червня в Інституті світової історії НАН України відбулася міжнародна наукова конференція «Глобальні трансформаційні процеси у країнах світової периферії (регіон Субсахарської Африки): виклики та можливості для України». Учасники заходу обговорювали проблеми формування Субсахарської Африки як впливового суб'єкта міжнародної політики, взаємовідносини та співробітництво

країн регіону з провідними центрами світової політики, а також про перспективи розвитку співробітництва України з країнами Субсахарської Африки.

В'ячеслав Швед, к.і.н., доцент, завідувач відділу історії країн Азії та Африки ДУ «Інституту всесвітньої історії НАН України» зазначив, що сьогодні Африка стала самостійним суб'єктом світової політики та економіки. Науковці зазначають, що нині на афро-азійському просторі сформувалася тріада основних сил — Китай, Індія та Субсахарська Африка. За свій формат співробітництва та вплив на останню змагаються такі світові гравці, як США, Індія, Китай, ЄС, Росія. На думку науковця, Україна також повинна чітко продемонструвати свої інтереси в африканському регіоні. Адже 45 країн із 54 цього континенту підтримали справедливую боротьбу українського народу за збереження територіальної цілісності та за повернення анексованих територій. І це імпульс для того, щоб Україна посилила пошук нових економічних партнерів і ринків збуту для товарів українського виробництва в цих африканських країнах. Однак, на думку В'ячеслава Шведа, необхідним є коригування зовнішньополітичної стратегії України в напрямі перспективності й

співпраці з країнами Африканського континенту.

Думку колеги продовжила **Тетяна Метельова**, к.ф.н., доцент, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інституту всесвітньої історії НАН України», зазначивши, що пряме посилення на співпрацю України з Африканським континентом можна знайти тільки в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». Вона додала, що на всьому Африканському континенті діє лише 11 дипломатичних представництв України, натомість більша частина африканських країн мають свої представництва в Москві і лише так співпрацюють з Україною. Для нашої країни дуже важливо відкрити для себе Африку як партнера. На економічному всесвітньому ринку африканські країни і Україна не є конкурентами. Вони взаємно доповнюють один одного. Це теж створює особливе підґрунтя для подальшого розвитку взаємин.

Артур Оганов, радник відділу країн Підсахарської Африки Департаменту країн Близького Сходу та Африки МЗС України у своєму виступі зазначив, що важливість Африканського континенту для

нашої країни обумовлюється як політичними, так і економічними інтересами. Як свідчать дослідження, попередньо розвідані запаси нафти в регіоні збільшилися на 120%, природного газу на 140%. Регіон є значним споживачем іноземних інвестицій. Одним із вагомих чинників, що впливає на динаміку розвитку континенту, є демографічна ситуація. За оцінками експертів Бюро з питань народонаселення, протягом 2015-2050 рр. на Африканському континенті відбуватиметься найбільший в історії людства приріст населення — 2,4 млрд осіб. Однак економічний розвиток африканських держав є вразливим з огляду на низку кризових явищ, які спостерігаються на континенті. Тероризм, неконтрольовані потоки і переміщення зброї та наркотичних речовин, поширення вірусних захворювань, низький рівень медичних послуг, питання нелегальної міграції, злочинності певним чином гальмують розвиток цих країн. Водночас відзначається позитивна динаміка в туристичному секторі. За даними Всесвітньої туристичної організації за 2014 р., за розвитком туристичної галузі Африканський континент посідає 2 місце у світі. Відбувається активний розвиток інтеграційних регіональних тенденцій на

цьому континенті, зокрема створення зони вільної торгівлі між цілими блоками держав, зокрема Східноафриканського співтовариства (EAC), Співтовариства розвитку Півдня Африки (SADC) та Спільного ринку для Східної і Південної Африки (COMESA). Активно розвиваються країни Економічної Співдружності Західноафриканських держав (ECOWAS).

Важливою подією у відносинах України з Африканським континентом у 2014 р. стала участь Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна в роботі 15-го саміті Міжнародної організації франкофонії (м. Дакар, Сенегал), що стало першою за багато років офіційною поїздкою керівника зовнішньополітичного відомства України до країн Підсахарської Африки. Важливим чинником співпраці України з Африкою є зовнішня торгівля. Зокрема, у 2015 р. загальний обсяг торгівлі України з країнами Афри-

ки становив 4,4 млрд дол., із яких експорт українських товарів — 3,8 млрд доларів. Україна продовжує зберігати значне позитивне сальдо в торгівлі з Африканським континентом — 3,2 млрд доларів. Країни континенту є нашими традиційними партнерами у сфері військово-технічного співробітництва. Україна бере активну участь в операціях ООН з підтримання миру в п'яти країнах Африки: Ліберії, Кот-д'Івуарі, ДРК, Судані та Південному Судані. У вищих навчальних закладах нашої країни навчаються тисячі студентів з Африканського континенту. Усе це сприяє формуванню позитивного іміджу України на континенті.

Діалло Ісса Садіо, віце-консул Гвінейської Республіки в Україні, віцепрезидент громадської організації «Африканська рада в Україні» зазначив, що Африка — це континент із 54 держав, 65% населення якого є молодшим 20

років. Цей континент — колыска людства, природних ресурсів і людського потенціалу. Країни континенту пройшли через важкі випробування: работоргівлю, колонізацію, військові перевороти, які забирали найсильніших і найкращих людей. Нині в розвитку країн спостерігаються позитивні зміни. І насамперед завдяки змінам у свідомості молодих людей, які, завдяки засобам комунікації та інформації, можуть і здатні самостійно приймати рішення. Так, сьогодні Африка являє собою велику інвестиційну платформу, що стала полем суперництва провідних країн завдяки своїм унікальним природним багатствам. Левова частка інвестицій спрямовується в розробку сировинних ресурсів континенту — значних запасів нафти, металургійної сировини, урану, алмазів та інших цінних матеріалів. Тому дуже важливо, на думку дипломата, щоб Україна не залишалася

осторонь і використала свій потенціал і технології в їх освоєнні. Дипломат згадав і про велику співпрацю з нашою країною в складі колишнього Радянського Союзу — так звану політику простягнутої руки, яку проводив СРСР. Тоді Україна займалася підготовкою кадрів у сфері медицини, інфраструктури. Співпраця Гвінейської Республіки з Україною після 90-х років — це нові відносини на політичному рівні та нове торгово-економічне співробітництво. У 2014 р. двосторонній товарообіг становив 119,6 млн дол., у тому числі український експорт — 13,5 млн дол., імпорту — 106,1 млн доларів. За словами віце-консула, великою популярністю на континенті користуються українські товари харчової промисловості: молочна продукція, зернові (пшениця, ячмінь), олія, майонез. Основними товарними групами українського експорту є чорні метали (75,9%), залізничні локо-

мотиви (7,9%), тютюн і промислові заміники тютюну (5,7%). З Африки імпортують банани, каву, рис, арахіс, какао боби. А також руди, шлаки і золу (99,9%). Також щорічно у ВНЗ України навчається близько 90 студентів з Республіки Гвінея. На думку дипломата, Нігерія та Україна мають великий потенціал для подальшого взаємовигідного співробітництва.

Чікезі Огбонна Нвачукву, радник Посольства Федеративної Республіки Нігерія в Україні сказав, що до співпраці обох країн останнім часом спостерігається підвищений інтерес. Нещодавно було проведено українсько-африканський форум, на якому обговорювалися питання побудови співпраці українських бізнесменів у країнах Африки. А в травні в столиці Нігерії Абуджа пройшов другий раунд українсько-нігерійських політичних консультацій, у якому взяли участь заступник Міністра закордонних справ України та Державний Міністр закордонних справ Федеративної Республіки Нігерія. У ході консультацій сторони обговорили питання активізації політичного діалогу на високому рівні, розширення співробітництва в торговельно-економічній сфері, а також співробітництво в рамках ООН, зокрема в контексті членства України в Раді Безпеки ООН. За результатами переговорів було визначено пріоритетні напрями двостороннього співробітництва, зокрема розвиток промислового потенціалу та інфраструктури, проекти в галузі освіти та відновлювальної енергії. Водночас дипломат зазначив,

що в Україні мало знають про Африку, і про Нігерію зокрема, і це впливає на розвиток двосторонніх відносин між країнами. Він додав, що населення Нігерії є найбільшим в Африці – 170 млн людей. У 2016 р. в Україні вищу освіту здобувають близько 2 тис. громадян Нігерії. На думку посадовця, співпраця з Нігерією дуже вигідна Україні. У 2015 р. обсяг двостороннього товарообігу становив 123 млн дол., у тому числі український експорт – 120,8 млн дол., імпорт – 2,2 млн доларів. Українські інженери беруть участь у багатьох нігерійських проектах. У 2014 р. Нігерія стала найбільшим покупцем української зброї. Зараз також ведуться переговори у сфері оборонки. Зважаючи на те, що Нігерія має найбільші запаси газу в регіоні, можливі домовленості між двома країнами і в газовій сфері. Посадовець висловив сподівання, що взаємна зацікавленість двох країн сприятиме налагодженню довгострокових відносин.

Про інтерес до співробітництва з країнами Субсахарської Африки продовжила **Ольга Лукаш**, к.і.н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник ДУ «Інституту всесвітньої історії НАН України», президент Всеукраїнської асоціації індологів. У своїй доповіді у співавторстві з Манодж Кумар Бгарті, Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Індія в Україні вона підкреслила, що Індія та Китай сьогодні виступають своєрідною альтернативою північноатлантичному співтовариству на Африканському континен-

ті. Відносини Індії з африканськими країнами мають свої історичні корені. Ще в колоніальні часи британський уряд відправляв індійців в Африку працювати, що стало причиною розширення індійської діаспори в цих країнах. Індія підтримувала африканські країни і в боротьбі проти колоніалізму. З початком нового тисячоліття Індія акцентувала увагу на важливості африканських країн у сучасному світі, особливо в управлінні і питаннях торгівлі. Торгівля Індії з африканськими країнами збільшилася приблизно за 15 років у понад 10 разів. У 2010-2011 рр. її обсяг становив більше 57 млрд дол., у 2016 р. досягнув 90 млрд доларів. Основний інтерес Індії на Африканському континенті – це природні ресурси. Індія стала четвертим у світі нафтовим споживачем. За прогнозами, у наступні 15 років вона буде імпортувати майже всю необхідну їй нафту. Тому одне з головних завдань Делі – диверсифікація шляхів отримання енергоресурсів. Адже Африка володіє 10% світових запасів нафти, 40% золота, 80-90% хрому і металів платинової групи. Індійська ювелірна промисловість потребує південно-африканських ді-

мантів і золота. Мозамбік забезпечує кам'яним вугіллям. А низка інших країн – постачальники урану для розвитку ядерної енергетики Індії. Ще одним ринком зацікавленості індійських компаній є телекомунікації. Як і Індія, Африка вирізняється швидкими темпами розвитку телефонного ринку. Наприклад, у 2008 р. індійський гігант із телекомунікацій отримав акції африканського мобільного оператора і збільшив число своїх абонентів за рахунок Африки до 180 млн. Гіганти індійської автомобільної промисловості Tata Group є інвесторами проєктів у 11 африканських країнах. З метою розвитку плідного співробітництва Індія, як і інші азійські держави, активізує політичні діалоги з країнами Африки в різних форматах, зокрема, міжнародних форумах. На одному з них у 2011 р. Індія оголосила про надання кредиту в 5 млрд дол. для країн Африки на пільгових умовах. ПАР – значний отримувач економічної допомоги з боку Індії в розмірі понад 1 млрд доларів. У рамках ООН Індія активно провадить миротворчу діяльність у Африці. Науковець підкреслила, що з кожним роком роль таких гігантів, як Індія і Китай, на Афри-

канському континенті посилюється.

Ши Яцзюнь, доктор політичних наук, доцент, директор Інституту Конфуція від китайської сторони Київського національного лінгвістичного університету підтвердив висновки попередниці, зазначивши, що на Йоханесбурзькому саміті в грудні минулого року в рамках Форуму співробітництва Китай-Африка учасники саміту вирішили підвищити рівень відносин між Китаєм і Африкою до всебічного стратегічного співробітництва та партнерства. Було визначено «п'ять опор» китайсько-африканської співпраці: твердо дотримуватися рівності та взаємодовіри в політичній сфері, співпрацювати і прагнути до взаємного виграшу в економіці, налагоджувати обміни у сфері культури і вчитися один у одного, надавати взаємну допомогу у сфері безпеки, а також дотримуватися єдності та взаємодії в міжнародній сфері. Активну діяльність у налагодженні співробітництва в гуманітарній сфері проводить освітньо-культурна організація Інститут Конфуція. За даними статистики, у грудні 2015 р. Китай зі своїми партнерами створив 500 Інститутів Конфуція на базі вузів і 1 тис. класів Конфуція в

школах у 134 країнах світу. Зараз налічується близько 1,9 млн слухачів цього інституту. Африка стає регіоном, де Інститути Конфуція розвиваються дуже швидкими темпами. Наприклад, у ЮАР – 5 Інститутів Конфуція, у Кенії – 4. Китайськими партнерами в Африці є шість університетів із Пекіна, три університети із Шанхая, чотири з Тяньцзіна. Інститут Конфуція дає можливість не тільки вивчати китайську мову, але й знати історію, культуру, світогляд і цінності китайського народу через платформу презентацій, виставок, конференцій, семінарів, курсів, майстер-класів. В інститутах займаються підготовкою знавців китайської мови, перекладачів, викладачів, кадрів у сфері туризму, економіки, менеджменту, торгівлі.

Юрій Косенко, президент громадської організації «Українська ініціатива» сказав, що на сьогодні існує багато стереотипів стосовно країн Африканського континенту. Однак, на його думку, не слід забувати, що в Африці на південь від Сахари існувало багато держав-імперій (Гана, Малі, Сонгаї), які залишили велику спадщину, у тому числі й культурну. Наприклад, у місті Тімбукту зберігається понад 30 тис. манускриптів, які

написані не тільки арабською, а й багатьма місцевими мовами. Існували держави та протодержавні утворення на території сучасної Боцвани, Намібії, Демократичної Республіки Конго. Колоніалізм, на думку дослідника, зламав еволюцію цих держав і спричинив низку проблем. Колоніальна політика призвела до довільності кордонів і розчленування етнічних територій багатьох народів. Це, у свою чергу, спричинило розмитість громадянської ідентичності в африканських країнах. Крім того, колоніальні європейські держави поділили Африканський континент і за стилем державного управління. Наприклад, англіїці здебільшого зберігали непряме управління, залишаючи місцеву верхівку при владі. Це призвело до того, що на півдні Нігерії існує близько 10 султанатів, які мають далеко не декоративну владу. Демократичні процеси тут ускладнюються і зводяться лише до формальностей. У 60-ті роки, коли країни Африки масово почали здобувати незалежність, виникли інші проблеми, що визначили розвиток регіону на десятиріччя вперед. Зокрема, це і соціалістичні експерименти, і злочинна діяльність Радянського Союзу, який розвивав там війни з метою мати при владі своїх ставлеників, це й ейфорія самої незалежності, яка потім виявилася хибною. Політика неокolonіалізму також укриває негативно позначилася на розвитку цих держав. Зрештою, у світі відбулося усвідомлення того, що неокolonіалізм шкідливий для всіх, не тільки для африканців. І якщо не давати змогу

африканським країнам розвивати свою економіку, то це буде негативно позначатися і на Європі, і на Америці. Так, у 2000 р. в Америці було прийнято закон про економічне зростання і торговельні можливості у країнах Африки, який дозволив 38 країнам континенту на південь від Сахари, дотримуючись низки вимог, одна з яких – верховенство права, мати певні преференції при постачанні своєї продукції до США. у результаті торговельний оборот між Сполученими Штатами і африканськими країнами щороку зростає на 6-7%.

Доповідач вказав, що на сьогодні за багатьма параметрами африканські країни розвиваються набагато успішніше, ніж Україна, хоча треба зважати на умовність показників у країнах Африки. Наприклад, у Екваторіальній Гвінеї високий показник ВВП на душу населення, але 99% усього ВВП припадає на родину президента та його оточення. І навіть незважаючи на те що в регіоні все ще існують осередки екстремізму, зокрема в Південному Судані, Сомалі, регіоні Сахелю, все виразніше спостерігається демократизація та лібералізація суспільства, які сприяють прискореному росту економіки. Так, за прогнозами міжнародного рейтингового агентства Moody's протягом найближчих 5 років інвестиції в Африку подвоються. Особливо сприятливим є прогноз для Нігерії, Анголи, Гани, Кенії та ПАР.

*Инф. «З.С.»
Фото ДУ «Інститут
всесвітньої історії
НАН України»*

Парламентські вибори 2015 року та вплив нових медіа як інструменту інтерактивної політичної комунікації Швейцарії: історичний досвід і уроки на майбутнє

УДК 94:324(327+342.8)

Кожні чотири роки громадяни Швейцарської Конфедерації оновлюють склад парламенту, що має дві палати – Національну раду і Раду кантонів. Головним результатом виборів до легіслатури 2015 р. став зсув швейцарського політичного ландшафту праворуч, а тема міграції, як і очікувалося, спричинила найбільший резонанс у швейцарському суспільстві. Загальний вік законотворців суттєво збільшився, крім того цього разу до парламенту потрапило більше жінок. Певним індикатором суспільних настроїв стала явка виборців, що не перевищила 50%. У цьому зв'язку виникає запитання, чи працює механізм швейцарської демократії так само точно, як і в історичному минулому? Колишній очільник федерального департаменту внутрішніх справ Паскаль Кушпен так коментує ситуацію: «Наша система опинилася на початку кризи...» [1].

Цього разу перемогу здобула політична сила правого спрямування – Швейцарська народна партія (ШНП) – 29,4% голосів

виборців було віддано саме за представників партії, яка ще на початку 80-х років мала лише 10% підтримки. Наразі з 246 місць у Національній раді 65 посіли представники ШНП, що на 9 місць більше, ніж у попередньому парламенті.

До лідерів перегонів 2015 р. слід віднести й такі політичні сили: Швейцарська соціалістична партія – 18,8% голосів і 43 місця (-3), Ліберально-радикальна партія – 16,4% голосів і 33 місця (+3), Демократично-християнська партія – 11,6% голосів і 27 місць (-1), Швейцарська екологічна партія – Зелені – 7,1% голосів і 11 місць (-4). Посилення позицій Ліберально-радикальної партії стало доволі передбачуваним явищем швейцарського політичного пейзажу, хоча Соціалістична партія все ще залишається другою за значимістю політичною силою Берна.

Політичний оглядач впливового видання *Le Temps* Ів Петіньян зазначив, що «...Швейцарії, яка має все, просто хочеться менше, менше іноземців,

Summary
The 18th of October 2015 the Swiss accomplished their civil duty. How the new political spectrum of the country did influence the dialogue of Switzerland with the EU? Is the Swiss democracy mechanism as exactly as in the past? The new media as the effective communication method gradually take their position in the information strategy of the Swiss political actors.
Keywords: new media, election campaign, parliamentary elections 2015, Swiss Confederation, political communication.

менше біженців, менше пасажирів у потягах, меншу швидкість змін, менше протиріч, менше податків, менше Європи...» [2].

Політичний експерт Женевського університету Паскаль Скъярніні коментує результати виборів: «У Швейцарії не слід чекати політичного розвороту в ході виборів. Проте невеликі зміни можуть привести до значних розбіжностей. Якщо центр тяжіння парламенту пересувається праворуч, це обов'язково матиме наслідки для внутрішньої політики, зокрема, в енергетичній, економічній, фінансовій сферах та у сфері імміграції». Тому, на думку Паскаля Скъярніні, додаткові голоси, зібрані Швейцарською народною партією, не будуть мати значного впливу на зовнішню політику країни та її дипломатичний інструментарій.

Варто підкреслити, що

всі тенденції попередніх років – закріплення позицій Швейцарської народної партії та підвищення уваги виборців до Ліберально-радикальної партії, – залишилися в рамках усталеного електорального базису.

Загальним трендом передвиборчої кампанії 2015 р. стало збільшення рекламного бюджету – 12,5 млн швейцарських франків, що свідчить про зростання конкуренції серед політичних сил, хоча саму кампанію неможливо назвати багатою на медіаприводи.

Необхідно підкреслити, що результати парламентських виборів довели, як особливість швейцарської політичної системи (система противаг) продовжує ефективно працювати. Так, у Національній раді більшість отримали партії правого спрямування, а в Раді кантонів – лівоцентристські партії. Незапе-

речно, що історико-політичному ландшафту Швейцарії дедалі більше стає властива модель поділу держави на більшість і опозицію.

Спадкоємність у політичних колах не оминула й Швейцарію. Цього разу в парламент пройшла донька багаторічного лідера Швейцарської народної партії, крупного бізнесмена Крістофа Блохера – Магдалена Мартулло Блохер.

Оскільки тема міграції опинилася в центрі передвиборчого дискурсу виборів 2015 р., потрібно розглянути контекст міграційної проблематики Швейцарії. У лютому 2014 р. ця країна шляхом референдуму висловилася за встановлення міграційних квот, що вступає в протиріччя з принципом вільного пересування. Водночас, швейцарці не прагнуть до суттєвого віддалення країни в історичному бутті від європейського співтовариства, тому під натиском Брюсселя застосування нового закону опинилося під загрозою.

Традиційно після парламентських виборів Швейцарська Конфедерація обирає членів Федеральної ради – кабінету міністрів держави. Відповідно новий уряд повинен шукати вихід з глухого історико-політичного кута, коли

суспільство прагне до посилення імміграційного контролю, а залежність від рішень Європейської комісії не залишає достатньо простору для реалізації такого прагнення. У лютому цього року Федеральна рада визначила чотири пріоритети швейцарської зовнішньої політики до 2019 р., які загалом продовжують попередній курс держави.

Політико-дипломатичний діалог із Брюсселем змушує швейцарську дипломатію шукати інституціональні умови для виходу на внутрішній ринок ЄС і посилення юридичного забезпечення. Суттєву роль в ефективному веденні цього діалогу відіграють двосторонні відносини Швейцарської Конфедерації з її важливими та історично традиційними економічними партнерами – Німеччиною, Австрією, Францією та Італією.

Варто відзначити загальну тенденцію, що прихід storytelling до політичної комунікації Швейцарської Конфедерації, а також спілкування у форматі нових медіа відбулися з певним запізненням і не набули аналогічного іншим європейським країнам масштабу. Причина – сталість історико-політичного ландшафту держави та особливості сприйняття

політичних акторів суспільством. Зокрема, традиційно швейцарські виборці не схильні підтримувати надто сильні та домінуючі персоналії.

Переддень федеральних виборів 2011 р. став поворотним пунктом в усвідомленні потенціалу нових медіа з боку швейцарських політичних акторів. Ідеться про те, що онлайн-кампанія Швейцарської народної партії та кампанія в Інтернеті проти ініціативи цієї ж партії, спрямованої на суттєве обмеження міграції, сприяли підвищенню напруженості в швейцарській політиці, що свідчить про певне посилення онлайн-формату політичної комунікації країни. Резонанс, викликаний цією ініціативою, можна порівняти хіба що з масштабом дискусії з приводу Європейського економічного простору 1992 року.

Команда з комунікації Федеральної ради Швейцарії теж почала робити перші кроки на шляху формування своєї цифрової стратегії. Так, Андре Сімонацці, речник Федеральної ради, відкрив акаунт в Twitter у грудні 2015 р. «По дорозі до виборів у Федеральну раду» – дебютний меседж Сімонацці в просторі соціальних медіа, що мав посилення на сайт Конфедерації, де відбувалася пряма трансляція ходу виборів. Повідомлення доповнило фото семи членів Федеральної ради, що мали віддати честь Евелін Відмер-Шлупф, федеральному раднику та представнику Бюргерсько-демократичної партії, повноваження якої закінчуються. Декілька годин по обранню Гі Пармелана (Швейцарська

народна партія) Андре Сімонацці за класичною схемою повідомив про прес-конференцію радника від кантону Во Пармелана та розмістив у своєму акаунті фото новообраного представника виконавчої влади. Варто зазначити, що твітосфера активно реагувала на результати виборів і спектр коментарів коливався від захоплених до дуже негативних.

Однак новообраний федеральний радник не поспішав розпочинати онлайн-спілкування з суспільством. Інформацію про його діяльність на посаді очільника Федерального департаменту оборони, безпеки населення та спорту можна отримати лише з офіційного сайту Федеральної ради.

Власне, уряд Швейцарської Конфедерації ще наприкінці ХХ ст. не мав свого веб-ресурсу. Відповідно його діяльність висвітлювалася з певним запізненням, властивим для класичних ЗМІ.

Утім, нові медіа – це майданчик для комунікації з миттєвим зворотним зв'язком. Інформаційний простір суттєво вплинув на виборця, який чекає від політиків невимушеного спілкування в режимі он-лайн. Національний радник від кантону Фрібург Жан-Франсуа Штейєрт пройшов шлях від речника до генерального секретаря Швейцарської соціалістичної партії. Він дотримується думки про необхідність збільшення форматів політичного спілкування.

Зрозуміло, що широке інформаційне поле впливає на розвиток конкурентного середовища, що призводить до потреби правильно розставити

акценти. Нагальним стає цілеспрямований розвиток персонального маркетингу, за допомогою якого суб'єкт політичної діяльності представляє громадськості свої досягнення та їхні наслідки, що є новим явищем для швейцарського політикуму. Значна увага в ході напрацювання стратегії побудови персонального маркетингу надається візуалізації присутності політика та відстеженню реакції суспільства. Швидкість інформаційної взаємодії не залишає права на помилку.

Найбільший ризик містить онлайн-реакція політика на певні події, що може йти в розріз із його комунікаційною стратегією. Так, до найбільш відомих випадків невдалого використання Twitter є реакція федерального радника Доріс Лойтхард на терористичну атаку Шарль Ебдо – «Сатира не дозволяє все, але жодний малюнок чи публікація не виправдовує насилья, яке слід засудити, не відступаючи» [3]. Під тиском громадськості вона була змушена визнати, що її «частково неправильно зрозуміли» та що «свобода преси (була) фундаментальним правом».

Доцільно також відзначити зростаючий рівень затребуваності роботи команд із комунікації як загальносвітовий тренд. З метою протистояння сучасним інформаційним викликам необхідно реагувати швидко та всебічно, тому політичний гравець потребує інформаційного супроводу та захисту.

Жан-Франсуа Штейєрт наголошує, що федеральні департаменти посилюють свою комунікацію. Він пояснює, що цей процес

Лідер Швейцарської народної партії Крістоф Блохер

слід розглядати як відповідь на зростаючі потреби медіа, яким необхідно подавати адаптовані повідомлення, або як механізм самозахисту від інформаційного зникнення.

Швейцарські експерти прогнозують, що надалі активність політиків у нових медіа матиме тенденцію до суттєвого збільшення. Однак існує певний скептицизм щодо місця соціальних мереж у стратегії політичної комунікації, оскільки розважальні елементи, що супроводжують онлайн-спілкування та більш властиві опозиційним силам, не завжди затребувані в країні, де рішення приймаються колегіально, шляхом прямої демократії.

Утім, яскравим прикладом використання потенціалу нових технологій спілкування слугує інформаційна стратегія депутата Юга Хільтпольда, представника Ліберально-радикальної партії. Політик має тривалий досвід комунікації через Інтернет, так 2001 р. в ході першої передвиборчої кампанії до Женевської ради він одним із перших відкрив свій сайт, що оновлювався на постійній основі. У 2007 р. політик успішно брав

участь у кампанії до виборів у Національну раду та, за його визначенням, інтернет-представництво стало «більш професійним із більшою зручністю читання». Також одним із перших він відкрив Twitter-акаунт у квітні 2009 році. Хільтпольд підкреслював, що саме ця соціальна мережа працює та сприймається краще, ніж Facebook. Відслідковується закономірність у тому, що успішну політичну кар'єру Хільтпольда супроводжувала інформаційна стратегія з широким використанням онлайн-комунікації.

У той час, коли використання нових медіа поступово почало отримувати визнання у швейцарському політикумі, особливо під час федеральних виборів 2015 р., Юг Хільтпольд так визначає місце соціальних мереж у політичній комунікації: «... Їхнє широке використання не гарантує обрання, оскільки вони радше об'єднують друзів або опонентів; і це не є базисом, за допомогою якого можна впевнити нових виборців». Представник Ліберально-радикальної партії визнає, що його спілкування в соціальних мережах стало

більш стриманим. Акаунт Хільтпольда слугує «виключно для висвітлення його політичної та громадської діяльності», на відміну від інших політиків, він не розміщує особисті інформаційні повідомлення – репортажі з відпочинку чи фото родичів. Удалим елементом онлайн-стратегії депутата Національної ради є також і те, що він не використовує Twitter-акаунт для атаки на супротивників.

Необхідно зазначити, що політичні чиновники припускаються помилки, використовуючи соціальні мережі як простір виключно для філософських та історико-асоціативних роздумів і цитування свого порядку денного. Виборець прагне, насамперед, дізнатися про результати роботи політика чи політичної сили в зрозумілій формі, тобто в такій, коли здобутки обчислюються не політичними гаслами, а йдеться про конкретні можливості, створені для виборців у ході політичної діяльності представників влади в історичній ретроспективі.

В еволюції політичної комунікації Швейцарської Конфедерації можна виділити кілька головних рухів. Одним із них, безперечно, стало збільшення цифрової присутності політиків, до інших належить зростання інформаційного обміну загалом, а на частку онлайн-інформації припадає понад 90% загальної комунікації, що є загальносвітовою тенденцією. Унаслідок цього конкуренція за інформаційну присутність значно зростає та набуває нових форм і методів, особливе місце належить формуванню стратегії персонального

маркетингу. Водночас, виборець може стати заручником неконтрольованих інформаційних потоків та в змозі розраховувати виключно на власну медіа-грамотність.

Новим інструментом прямої демократії Швейцарії стала ініціатива лівих центристів створити платформу *wecollect.ch*, веб-ресурсу для збору підписів за проведення референдумів. Ця практика стало закріпилася в політичній комунікації інших країн, у свою чергу Берн не поспішав із запровадженням ресурсу для мобілізації суспільства в будь-який момент. Експерт із комунікації Даніель Граф позитивно оцінює роботу платформи та зазначає, що особисто працює над тим, аби «катапультивати демократію в мережу». Слоганом веб-ресурсу *wecollect.ch*, покликаною зробити політичне життя невід'ємним від нових технологій спілкування, став вислів: «За більш зважену та продуману політику».

Механізм дії платформи такий: підписавши ініціативу через Інтернет, громадянин отримує вже заповнену офіційну pdf-форму, на якій треба поставити підпис та відправити її по пошті.

Інтернет-платформи для збору онлайн-підписів за певну ініціативу вже ефективно функціонують у країнах ЄС. В Ісландії 30 тис. осіб вимагали відставки прем'єр-міністра через Панама гейтс, що становить 10% населення країни, у Франції противники закону про працю мобілізували 1,3 млн шляхом створення довідкової платформи *change.org*.

Однак постає запитання, чи мобілізація громадян

через Інтернет не впливає на зменшення рівня довіри до політичної сфери загалом? Додатковий доступ до інформації сприяє лише кращому висвітленню певної проблематики. Оскільки у Швейцарії важливі резонансні для суспільства питання порушуються на референдумах – це вже дає змогу вести широку дискусію з певної проблематики, а соціальні мережі стають ще однією платформою для збору та обміну інформацією.

Історична сталість швейцарської політичної системи теж впливає на розвиток інформаційної стратегії та використання нових медіа, оскільки соціальні мережі дуже ефективні в умовах кризової комунікації, даючи можливість політикам миттєво заявити про свої дії або свою реакцію на певну подію.

За прямої демократії виборцям потрібно мати повну інформацію про позитивні та негативні наслідки свого вибору. У цьому полягає відмінність швейцарської політичної системи від французької, коли виборці підтримують політичні персоналії, за якими вже стоять визначні політичні дії.

Водночас, політик повинен постійно змагатися за увагу виборця, ефективно забезпечуючи собі місце в медіапросторі, що сприяє поляризації виборчого простору. Закріплюється тенденція, коли за вдалою інформаційною стратегією приховується відсутність змістовних політичних акцій. Бути обраним означає чітко визначити свою позицію. Процесу поляризації також сприяє те, що політики перебувають під потужним впливом своїх політичних сил.

До основних переваг, які політичній комунікації надають нові медіа, слід віднести власний інформаційний ресурс, створення близького зв'язку, спілкування з політиком напряму, гуманізацію політичної сфери.

Водночас, Швейцарія не потребує наближення політичних персоналій до суспільства як однієї з головних функцій нових медіа. Їхня роль суттєво зростає, коли потрібно подолати великі відстані країни, а також сприяти діалогу між владою та суспільством. Крім класичного інструменту громадської ініціативи, Конфедерація має невеликі кантони, за цих умов є тісний зв'язок законодавчої та виконавчої влади з виборцями. Тому найближчим часом навряд чи в політичному кліматі Швейцарії виникатимуть «бурі» в соціальних мережах.

Під час парламентських виборів 2015 р. не набули поширення випадки, коли онлайн-активні кандидати здобували найбільшу підтримку. Серед причин варто назвати той факт, що позиціонування в кантоні є значно важливішим, ніж

медіа-кампанія.

Отже, досвід Швейцарії підтвердив, що нові медіа як інструмент інтерактивної політичної комунікації сприяють персоналізації передвиборчих кампаній і зосередженню довкола цільових груп, що змушує класичні засоби масової комунікації втрачати свої позиції. Потрібно зазначити, що нові медіа сприяють зростанню уваги суспільства до політичного життя країни, тому, імовірно, у майбутньому швейцарські ініціативи з наближення демократії та нових медіа будуть мати розвиток, спираючись традиційно на історично усталений власне швейцарський досвід.

Список використаних джерел:

1. <http://www.tdg.ch/suisse/couchepin-systeme-connaît-debut-crise/story/121421>
2. <http://www.letemps.ch/opinions/2015/09/18/suisse-ne-se-passe-rien>
3. <http://www.laliberte.ch/news/suisse/la-maladresse-de-doris-leuthard-269831#.VzLtUD9kJuU>

Іоланта-Анна де Вріс,
кандидат політичних наук,
вчений секретар
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

18 жовтня 2015 р. швейцарці виконали свій громадянський обов'язок. Як новий розклад політичних сил країни вплине на діалог Швейцарії з Європейським Союзом у історичному майбутті? Чи працює механізм швейцарської демократії так само точно, як і в минулому? Нові медіа як ефективний метод комунікації поступово займають позиції в інформаційній стратегії швейцарських політичних та історичних чинників.

Ключові слова: нові медіа, передвиборча кампанія, парламентські вибори 2015, Швейцарська Конфедерація, політична комунікація, історичний досвід.

АННОТАЦИЯ

18 октября 2015 г. швейцарцы исполнили свой гражданский долг. Как новый расклад политических сил страны повлияет на диалог Швейцарии с Европейским Союзом в историческом будущем? Работает ли механизм швейцарской демократии так же точно, как и в прошлом? Новые медиа как эффективный метод коммуникации постепенно занимают позиции в информационной стратегии швейцарских политических и исторических акторов.

Ключевые слова: новые медиа, предвыборная кампания, парламентские выборы 2015, Швейцарская Конфедерация, политическая коммуникация, исторический опыт.

Швейцарський «похід на Каноссу»: економічні та соціальні передумови відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР

УДК: 94(1917/1946):327,8+341,71+341,76

Вислів «іти на Каноссу» («nach Canossa gehen»), що пов'язаний з епізодом в історії середньовічної Європи, коли в 1077 р. імператор Священної Римської імперії Генріх IV був змушений через приниження шукати милості Папи Римського Григорія VII, який переміг у війні, досить часто використовується у європейському науковому середовищі для позначення акту покаяння, часто – проти волі або вимушено. Саме таким чином швейцарські науковці характеризують обмін нотами в Белграді 18 березня 1946 р., що знаменував собою відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та Радянським Союзом.

Насамперед, необхідно коротко звернутися до опису подій 1917-1923 рр., що спричинили розрив відносин між країнами та ускладнювали діалог між ними у період Другої світової війни. «Декрет про землю», який був виданий більшовиками одразу після перемоги Жовтневої революції та проголосив усю землю колишньої Російської імперії власністю держави, порушив права приватної власності близько 8 тис. швейцарців, які жили і працювали на цих територіях. Крім того, Швейцарська Конфедерація не визнавала нового

радянського уряду, а постійна дипломатична місія Яна Берзіна взагалі була вислана з Берна через звинувачення в революційній пропаганді. Короткий період спаду напруження у двосторонніх відносинах Швейцарії та Радянського Союзу початку 1920-х рр. було перервано вбивством у Лозані 10 травня 1923 р. радянського повноважного представника Вацлава Воровського. Однак, останньою краплею у двосторонніх відносинах стало виправдання 14 листопада того ж року вбивці Воровського, Моріса Конраді, сина швейцарського підприємця – власника шоколадної фабрики в Петербурзі, який збанкрутував після революційних подій 1917 року. Офіційно дипломатичні відносини між країнами було розірвано 20 червня 1923 р. через видання ВЦВК РСФРР «Декрету про бойкот проти Швейцарії» [1].

Вступ СРСР до Ліги Націй, 1934 рік

Summary

The article comprises a summary of the reasons of the breach of diplomatic relations between the Swiss Confederation and the Soviet Union in 1923, submitted the analysis of social and economic conditions of their renewal through an exchange of notes in Belgrade March 18, 1946.

Keywords: the Swiss Confederation, the Soviet Union, the diplomatic mission, the Federal Council, economic diplomacy, military internees.

Процес поступового пошуку можливостей відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР, як вважає переважна більшість науковців, був розпочатий «берлінським компромісом» 1934 р., що з'явився у результаті прийняття СРСР до Ліги Націй. Провівши попередній аналіз джерел з дипломатичної історії Швейцарії першої половини ХХ ст., можемо зробити висновок, що цей процес було обу-

мовлено комплексом чинників соціального та економічного характеру.

Незважаючи на те що економічному чиннику в процесі відновлення дипломатичних відносин між СРСР і Швейцарською Конфедерацією не надається першочергового значення в сучасних дослідженнях, маємо підстави вважати, що його роль у цьому процесі також заслуговує на увагу.

Виснаженість війною як союзників, так і країн Осі позначилася на їхній торговельній спроможності. І перед Швейцарською Конфедерацією знову постала проблема пошуку альтернативних партнерів. На початку 1944 р. вектор швейцарської економічної дипломатії було повернуто на схід, відбувся перегляд економічних відносин з СРСР. Підписаний, попри відсутність дипломатичних відносин між країнами, у Москві 24 лютого 1941 р. договір «Про товарообіг між Швейцарською Конфедерацією та Радянським Союзом» відкривав для країни перспективи здійснення ефективної торгівлі на загальну суму 100 млн шв. франків.

Моріс Конрад, син швейцарського підприємця – власника шоколадної фабрики в Петербурзі

Однак, через початок радянсько-німецької війни 22 червня 1941 р. (а попередній договір передбачав застосування німецьких ресурсів і німецької території для транзиту) Швейцарія була змушена 25 червня 1941 р. ввести заборону на радянські активи, повідомивши офіційну Москву, що такі заходи мають виключно превентивний характер. Проте, у кінці 1942 р. Договір від 24 лютого 1941 р. було ліквідовано. Тим не менше, на початку 1944 р. на рівні вищої центральної влади країни було прийнято рішення про підготовку нових переговорів з радянським керівництвом [2, с. 181-184].

Швейцарські дипломати підійшли до підготовки переговорів у Москві з надзвичайною обережністю. У пропозиціях Голови Департаменту народного господарства В. Штампфлі до Федеральної Ради, що мають гриф «цілком таємно, не для преси» від 14 серпня 1944 р. містяться обґрунтування, за якими до Москви повинна була відбутися неофіційна місія Швейцарії, до складу якої мали входити представники промислових і торговельних кіл. Серед інших передбачених завданнями місії заходів, що мали на меті проаналізувати потреби радянського ринку та перевірити відомості про

масштаби товарного голоду в СРСР, було й налагодження прямого контакту з вищим партійним керівництвом. Так, голові місії Гансу Еблару було доручено неофіційно передати телеграму зі швейцарськими пропозиціями Народному комісару зовнішньої торгівлі СРСР Анастасію Мікояну [3, с. 538-541].

Жодної реакції на цю телеграму з боку радянського керівництва не було. Не знайшовши логічного пояснення цьому, голова делегації Г. Еблар зробив висновок, що таке має бути «наслідком поганого настрою або негативного ставлення у особливий азійський спосіб» [4, с. 874]. Таким чином, спроба налагодження швейцарсько-радянських відносин укотре наштотувалася на мертву точку. Вирішенням такої ситуації Г. Еблар у своєму листі до голів Федеральних департаментів, які мали відношення до справи, називає відновлення відносин через сприяння урядів третіх країн, а для нової спроби прямих контактів пропонує провести ретельну підготовку та дочекатися слушного часу. Крім того, наріжним каменем у цій справі, на думку Г. Еблара, мало стати вирішення проблеми, що виникли після початку німецько-радянської війни, зокрема, йшлося про відміну рішення від 25 червня 1941 р. про заборону радянських активів у Швейцарії. На підтвердження цих слів автор листа наводить факт запевнення в тому, що це рішення буде відмінено, яке вже містилося у вищезгаданій телеграмі до А. Мікояна. Тепер, щоб не бути голослівною, Федеральна Рада мала б видати

відповідне офіційне комюніке. Однак, Г. Еблар не виключав можливості, що така ініціатива знову може залишитися без уваги сталінського керівництва [4, с. 874-876].

Соціальним питанням, що стало ключовим у процесі відновлення швейцарсько-радянських дипломатичних відносин, можна назвати проблему репатріації радянських інтернованих військовослужбовців. Саме цілковите прийняття умов радянського керівництва та неспроможність у такому випадку зайняти жорстку позицію із захисту своїх інтересів (що Швейцарська Конфедерація намагалася робити в переважній більшості міжнародних конфліктів з часів утворення Нового Союзу в 1848 р.) і були визначені дослідниками як «похід на Каноссу».

На момент літа 1945 р. питання репатріації радянських військових із території Швейцарії та швейцарських громадян із країн Західної Європи, що входили до радянської окупаційної зони, стало ключовим у контексті відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР.

Для проведення початкового етапу відповідних переговорів у червні 1945 р. до Швейцарії було направлено дипломатичну місію, очолювану генералом Олександром Віхоревим. Перемовини пройшли успішно, чому, на глибоке переконання швейцарської історіографії, немало посприяв високопоставлений швейцарський дипломат Реймонд Пробст, який говорив російською, оскільки виріс у Ризі. У свою чергу, у мемуарах радянського дипломата

Андрія Громика, постійного представника СРСР при ООН (1946-1948 рр.) Міністра закордонних справ СРСР (1957-1985 рр.), знаходимо запевнення, що саме його готовність невідкладно повідомити Москву про готовність швейцарської сторони розпочати переговори, яку він висловив під час неофіційного обіду з віцепрезидентом США Генрі Уоллісом, зіграли вирішальну роль у переговорах [5, с. 120-121].

У свій перший візит О. Віхорев відвідав табори, у яких утримувались інтерновані радянські громадяни, і переконався особисто, що докори офіційної московської пропаганди в тому, що швейцарська сторона перешкоджає радянським інтернованим повернутися на батьківщину, є безпідставними.

Питання повернення швейцарських громадян з окупованих країн Європи мало бути обговорене з генералом О. Віхоревим під час наступного візиту його делегації в серпні 1945 року. Однак, невдовзі після початку роботи генерал-майор Герман Флюкігер, який представляв Швейцарію в переговорах з радянською делегацією (і після відновлення відносин був призначений першим Послом Швейцарської Конфедерації до СРСР), дійшов висновку, що «російська делегація була направлена до Швейцарії зовсім не для того, щоб перевірити поводження з російськими біженцями і вирішити питання їх репатріації. Ця проблема не надто хвилювала росіян. Насправді, у першу чергу вони займалися встановленням прямого контакту зі Швейцарією і

збором інформації щодо ставлення швейцарської влади до Радянського Союзу» [6]. Таким чином, під час переговорів із делегацією СРСР не вдалося порушити питання репатріації швейцарських громадян і досягти чітких домовленостей.

Зрештою, 1 жовтня 1945 р. було підписано радянсько-швейцарське комюніке, за яким уже цього ж місяця було здійснено повернення близько 100 радянських військових, переважно з кавказьких республік, які раніше відмовились повертатися. У свою чергу, за дозволом Москви, до Швейцарії повернулися її громадяни з окупованих країн Західної Європи.

Однак, Олександр Віхорев був змушений затриматися в Берні для вирішення спірних справ з репатріації військового інженера Володимира Новікова (у 1942 р. потрапив у німецький полон і втік до Швейцарії) і льотчика Геннадія Кочеткова (уже після закінчення війни, у серпні 1945 р. викрав і посадив на швейцарській території радянський винишувач). Вимоги радянської сторони вдати цих людей не знайшли розуміння Федеральної Ради. Тоді СРСР вдався до тиску на Швейцарію, зокрема було заарештовано п'ять швейцарських дипломатів у Східній Пруссії, Маньчжурії та Будапешті. Розуміючи, що іншого виходу із ситуації не було, Конфедерація була змушена видати О. Віхореву обох радянських громадян і таким чином

визнати свою готовність до поступок, що знайшло своє відображення й у ході підготовки тексту договору. Так, у першому варіанті тексту договору про відновлення дипломатичних відносин між країнами містилась обмовка, що саме з вини Швейцарської Конфедерації дипломатичні відносини між країнами досі не вдавалось відновити, однак у остаточній редакції ця репліка була замінена на висловлення жалю з приводу того, що раніше дипломатичних відносин не було [1].

Таким чином, 18 березня 1946 р. СРСР і Швейцарська Конфедерація відновили дипломатичні відносини, а вже наступного місяця відбулося призначення послів.

Таким чином, доходимо висновку, що серед основних передумов відновлення дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР є соціальні та економічні. Основною економічною передумовою була необхідність швейцарської влади шукати альтернативні торговельні зв'язки, оскільки традиційні партнери були виснажені тривалим веденням війни. При вирішенні основного питання в міждержавних відносинах соціального

характеру – репатріації інтернованих військовослужбовців – СРСР застосував методи тиску (арешт дипломатів). Однак, в умовах повоєнної системи міжнародних відносин Швейцарська Конфедерація не мала достатньо сил та міжнародної підтримки для

відкритого протистояння, а тому була змушена піти на всі умови радянської сторони. Саме за таких обставин 18 березня 1946 р. в Белграді відбувся обмін нотами між швейцарською та радянською дипломатичними місіями, що знаменував новий етап двосторонніх відносин цих країн.

Список використаних джерел:

1. Петров И.А. *Дипломатические отношения Россия – Швейцария: от разрыва к восстановлению* / И.А. Петров [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.swiss-cc.rsuh.ru/news/detail.php
2. *Proposition du Chef du Département del'Economie publique, W. Stampfi, au Conseil federal: 10.01.1944* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://db.dodis.ch/document/47671> – С. 181-184.

3. *Proposition du Chef du Département del'Economie publique, W. Stampfi, au Conseil federal: 14.08.1944* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://db.dodis.ch/document/47802> – С. 538-541.

4. *Le Délégué du Conseil fédéral aux Accords commerciaux, H. Ebrard, au Chef du Département de l'Economie publique, W. Stampfli, au Chef du Département politique, M. Petitpierre, au Directeur de la Division du Commerce du Département de l'Economie publique, J. Hotz, au Chef de la Division des Affaires étrangères du Département politique, W. Stucki: 31.01.1945* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://db.dodis.ch/document/47956> – С. 873-876.

5. Громыко А.А. *Памятное К.1 / А.А. Громыко. – М.: Изд-во политической литературы, 1990. – 512 с.*

6. *Besprechung mit Oberstdivisionär Flückiger über die Behandlung der Frage der Heimtschaffung unserer Landsleute aus russisch besetzten Gebieten bei Anlass der gegenwärtig in unserm Land anwesenden russischen Delegation: 14.08.1945* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://db.dodis.ch/document/1744> – 2 с.

Вікторія Печибориц,
аспірант кафедри
дипломатичної та
консульської служби
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті подано стислий виклад причин розриву дипломатичних відносин між Швейцарською Конфедерацією та СРСР у 1923 р., аналіз соціальних та економічних передумов їх відновлення через обмін нотами в Белграді 18 березня 1946 року.

Ключові слова: Швейцарська Конфедерація, СРСР, дипломатична місія, Федеральна Рада, економічна дипломатія, інтерновані військовослужбовці.

АННОТАЦИЯ

В статье представлено краткое изложение причин разрыва дипломатических отношений между Швейцарской Конфедерацией и СССР в 1923 г., анализ социальных и экономических предпосылок их возобновления через обмен нотами в Белграде 18 марта 1946 года.

Ключевые слова: Швейцарская Конфедерация, СССР, дипломатическая миссия, Федеральный Совет, экономическая дипломатия, интернированные военнопленные.

Україна – США: дилеми стратегічного партнерства

УДК 94:327.7 (477)+351.88

Summary

The article is devoted to the complex US-Ukraine bilateral relations. The author reflects on the causes/questions about situational US attitude to Ukraine in the recent past, about the origins of the strategic partnership, the US support of our country in the confrontation with Russia.

Keywords: USA, US-Ukraine bilateral relations, situational attitude, origins of the strategic partnership, the confrontation with Russia.

Визначальним фактором збереження суверенітету України, стабільного світового і регіонального становища та поступального її розвитку є співпраця зі Сполученими Штатами Америки. США захищають Україну в її протистоянні російським агресорам не тільки через міжнародно-правові механізми, а й через уведення односторонніх економічних санкцій. Так, 12 вересня 2014 р. США до списку санкціонованих додали Сбербанк Росії, Транснефть, Сургутнефтегаз, Газпром нефть, Лукойл, Газпром, а також п'ять оборонних і високотехнологічних державних корпорацій, зокрема Ростехнологии [1].

Наведемо коротку інформацію про рівень двостороннього співробітництва: визнання України – 25 грудня 1991 року. Встановлення дипломатичних відносин – 3 січня 1992 року. Дипломатичні установи: Посольство України в США, Генеральні Консульства України в Нью-Йорку, Сан-Франциско та Чикаго, Посольство США в Україні. Кількість чинних документів – 137.

Фактично з установленням дипломатичних відносин зв'язки між державами розвивалися доволі активно, хоча й суперечливо. Започаткуванню українсько-американських відносин сприяв офіційний візит Президента України в США у травні 1992 р., яким розпочато творення договірно-правової основи співробітництва.

Незважаючи на досить інтенсивні двосторонні контакти протягом 1992 р., Сполучені Штати виявили недостатнє розуміння та усвідомлення нових політичних реалій, що виникли в Європі з розпадом Радянського Союзу. Американській адміністрації була властива інерція сприйняття відносин з Україною головним чином крізь призму відносин із Росією. Водночас проросійські кола у Вашингтоні сприймали Україну, її ядерність як потенційну загрозу безпеці самої Росії, у чому переконували США, вважаючи українську державність явищем тимчасовим і перехідним.

Сполучені Штати відверто блокували політичні та економічні контакти з Україною до ратифікації нею Договору про СНО-1, Лісабонського протоколу та приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Певні зміни щодо сприйняття України внесли не американські політики, а законодавці – конгресмени Палати представників Конгресу США, візит яких в Україну відбувся у квітні 1993 року. На їхнє переконання, нашу країну слід було розглядати як окрему суверенну державу, прагнення якої до незалежності повинно бути підтримане Вашингтоном. Одним із перших прихильників перегляду американської концепції щодо України став спеці-

альний радник держсекретаря США зі зв'язків з новими незалежними державами С. Телботт. Він вважав, що у відносинах з Україною потрібно перенести центр ваги з проблем ядерного роззброєння на широке коло питань співробітництва і розвиток відносин США – Україна незалежно від відносин із Росією.

Під час перебування в Києві (1993 р.) наступний державний секретар США У. Крістофер запропонував Україні долучитися до програми НАТО «Партнерство заради миру», яку можна розглядати тактичним засобом для забезпечення безпеки країн Центральної та Східної Європи.

Подоланням кризового стану відносин стали результати зустрічі в Москві 14 січня 1994 р. президентів США, Росії та України з питань ядерного роззброєння, яка завершилася підписанням Тристо-

ронньої заяви. Після ратифікації Верховною Радою України ДНЯЗ розширилося співробітництво з МВФ, Міжнародною фінансовою корпорацією, ЄБРР та ЄС.

Отже, позитивним наслідком глобальних рішень України щодо ядерної зброї стала розбудова українсько-американських відносин.

Важливим політичним результатом візиту Президента України до США (19-23 листопада 1994 р.) стало підписання Хартії українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва, а також укладання 14 документів. Значним політичним успіхом дипломатії було створення Українсько-американської міждержавної комісії на чолі з Президентом України Л. Кучмою та віце-президентом США А. Гором у вересні 1996 року. Комісія утвердилася як практичний механізм реалізації засад стратегічного партнерства та постійного діалогу з широкого кола двосторонніх і багатосторонніх питань, що становлять взаємний інтерес.

Таким чином в українсько-американських відносинах протягом 1990-2010 рр. спостерігалися як етапи збли-

Альберт Гор, віце-президент США 1993-2001 рр.

ження (коли йшлося про можливе стратегічне партнерство), так і періоди дистанціювання (коли у Вашингтоні обговорювалися можливість застосування санкцій проти України). Хоча Вашингтон надавав політичну підтримку руху за незалежність і демократію в Україні, однак провідним партнером Сполучених Штатів у цьому регіоні залишалася Росія. Саме ця обставина визначала політику щодо інших країн пострадянського простору. Звісно, США та інші західні країни побоювалися, що розпад СРСР призведе до дестабілізації ситуації в регіоні. Цю позицію чітко означив Президент США Дж. Буш ще на початку серпня 1991 р. під час свого візиту в Київ, коли він заявив, що Сполучені Штати Америки підтримуватимуть свободу в Україні, але не незалежність від СРСР. Сепаратистські тенденції в тодішній УРСР Президент США назвав «самогубним націоналізмом». Усього через три тижні по тому Україна заявила про свою незалежність.

Найважливіші напрями у співробітництві двох держав на початку тисячоліття сконцентрувалися на стабілізації ситуації в Іраку, проведенні прозорих парламентських виборів у 2006 р., підтримці з боку Вашингтона вступу України до НАТО і СОТ, питаннях розширення демократичних перетворень в Україні тощо. В економічній сфері підписано Протокол про доступ на ринки товарів і послуг, Україні надано статус країни з ринковою економікою,

Конгресом США скасовано поправку «Джексона-Веніка» тощо.

Одним із пріоритетів США у співпраці з Україною є підтримка намагання українців досягти енергетичної незалежності. Американські компанії ExxonMobil і Chevron дуже зацікавлені роботою на українському енергоринку і, за словами Посла США в Україні, мають принести новітні технології, ноу-хау й американські гроші в український енергетичний сектор.

Україна і США домовилися про постачання ядерного палива для атомних електростанцій американської компанії Westinghouse, яке в Україні успішно пройшло експертизу. Відтепер Росатом утратив монополію на українському ринку ядерного палива, але поки що, на відміну від російського Газпрому, залишається постачальником. У подальшому питаннями доправлення та завантаження цього палива займатиметься експлуатуюча організація всіх діючих АЕС — компанія НАЕК «Енергоатом». Чинний контракт між Енергоатомом і шведським підрозділом Westinghouse ElectricSweden AB на постачання ядерного палива для українських АЕС 11 квітня 2014 р. сторони домовилися продовжити ще на 5 років — до 2020

року. Однак співпраця з Westinghouse допускає подальше використання російського палива, адже відповідно до згаданого контракту американські паливні збірки будуть завантажені лише на два енергоблоки Південно-Української АЕС і на один блок Запорізької АЕС. Решта 12 реакторів ще працюватимуть на російському паливі.

Особливою подією в українсько-американських відносинах стали домовленості, закріплені в Хартії України — США про стратегічне партнерство від 20 грудня 2008 року. Визнаючи важливість ефективно функціонуючого енергетичного сектору, сторони планують тісно співпрацювати над відбудовою та модернізацією потужностей української газотранспортної інфраструктури, диверсифікацією та забезпеченням українських

джерел ядерного палива, що зменшить залежність України від інших іноземних постачальників. Американська сторона зацікавилася питаннями видобутку сланцевого газу на території України.

На розвиток Дорожньої карти пріоритетів україн-

сько-американського співробітництва Україна та США започаткували двосторонню групу з питань енергетики. Відповідно до Декларації саміту США — ЄС від 10 червня 2008 р. країни поглиблюють тристоронній діалог із Євросоюзом щодо посиленої енергетичної безпеки. Питання, що обговорювалися під час офіційного візиту в США Президента України у квітні 2010 р., стосувалися співробітництва в галузі атомної енергетики, з питань ядерної безпеки, у сфері торгівлі та інвестицій, спільних дій з метою подолання наслідків економічної кризи. Одним із важливих напрямів співпраці є створення міждержавного органу високого рівня, який за пропозицією України визначено комісією з питань стратегічного партнерства.

Активний діалог України — США підтверджується низкою контактів у наступні роки, серед яких згадаємо візит в Україну 4 листопада 2013 р. помічника держсекретаря США з питань Європи та Євразії В. Нуланд; 5 грудня 2013 р. — візит в Україну В. Нуланд для участі в Міністерському засіданні ОБСЄ в Києві. 1 лютого 2014 р. — зустрічі в рамках Мюнхен-

ської конференції з питань безпеки тощо.

Працюють також двосторонні структури високого рівня. Головним українсько-американським міждержавним органом, діяльність якого спрямована на реалізацію положень Хартії стратегічного партнерства, є двостороння Комісія стратегічного партнерства (КСП), у якій співголовують Міністр закордонних справ України і державний секретар США. КСП координує діяльність шести міжгалузевих механізмів, до компетенції яких віднесено питання політичного діалогу і верховенства права, нерозповсюдження та експортного контролю, енергетичної та ядерної безпеки, науки і технологій, торгівлі та інвестицій, а також оборони. Діалог у торговельно-економічній сфері інституційно організований у формі двосторонньої Ради з питань торгівлі та інвестицій.

Стосовно торговельно-економічного співробітництва варто зазначити, що у 2013 р. загальний товарообіг між Україною та США становив 2752,8 млн доларів. Дефіцит балансу двосторонньої торгівлі становив 814,8 млн доларів. При цьому відбулося падіння експорту українських товарів до США на 20,8%, що на кінець листопада 2013 р. становило 969 млн доларів. Водночас, імпорт

американської продукції в Україну зріс на 3,5% (або на 60,7 млн дол.) і становив 1783,8 млн доларів. Питому вагу українського експорту становлять такі товарні групи: №28 (продукти неорганічної хімії), №72 (чавун і сталь), №73 (вироби з чавуну та сталі) і №27 (енергетичні матеріали). За обсягом прямих інвестицій, залучених в економіку України, США посідають дванадцяте місце. Станом на 1 жовтня 2013 р. в економіку нашої країни залучено 985,8 млн дол. американських інвестицій, що становило 1,7% усіх ПІІ.

Президент США Б. Обама, інші політичні діячі активно підтримали Україну в її боротьбі за державний суверенітет, незалежність і територіальну цілісність. Саме Сполучені Штати розпочали кампанію запровадження політичних та економічних санкцій щодо Росії, яка веде неоголошену війну проти суверенної Держави Україна (2014 р.). Саме Сполучені Штати розпочали діалог з російським керівництвом з метою мирного розв'язання проблеми та виходу з кризи. Державний секретар США запевнив українську сторону, що Президент Росії розуміє можливі наслідки таких дій. Це буде, на думку американської сторони, не лише порушен-

ням усіх міжнародних законів, а й надзвичайно небезпечними діями, які призведуть до міжнародної ізоляції та посилення санкцій. Німеччина, Франція та інші країни в Європі, без сумніву, відреагують на це. Державний секретар заявив також, що Вашингтон і Київ є партнерами та стратегічними союзниками [2].

Американські санкції проти Росії поширилися на Національне управління США з аеронавтики і дослідження космічного простору (NASA) [3], хоча ця заборона не стосується експлуатації Міжнародної космічної станції (МКС). Американське аерокосмічне агентство НАСА оголосило, що припиняє співпрацю з Росією на знак протесту проти політики РФ щодо Криму. Вашингтон також припинив видачу ліцензій на експорт і реекспорт військової продукції до Росії (у 2013 р. США експортували вибухові речовини і лазерні прилади загальною вартістю 1,5 млрд дол.) [4]. Президент США Обама закликав світ захистити Україну [5].

Отже, Україна розцінює партнерство зі Сполученими Штатами Америки як стратегічне й упевнюється

в тому, що до подібної позиції поступово наближаються й США.

Список використаних джерел:

1. США применили новые санкции против России. – 17:51 12.09.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.business.ua/articles/companies/SShA_primenili_novye_sankcii_protiv_Rossii-74809/
2. Керрі впевнений, що Росія не вторгнеться в Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/945254-kerri-ne-virit-scho-rosiya-vtorgnetsya-v-ukrajinu.html>
3. Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nr2.com.ua/News/economy_and_business/SShA-oficialno-vveli-novye-sankcii-protiv-Rossii-79906.html/
4. Американське космічне агентство NASA припинило співпрацю з Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/198943.html/>
5. Див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gordon.ua.com/news/worldnews/Obama-prizval-mir-zashchitit-Ukrainu-i-poborot-Islamskoe-gosudarstvo-42917.html/>

Людмила Чекаленко,
завідувач кафедри
зовнішньої політики і
дипломатії Дипломатичної
академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено комплексу двосторонніх відносин України – США. Автор розмірковує над причинами ситуативного ставлення Сполучених Штатів до України в недалекому минулому, над витоками стратегічного партнерства, над підтримкою нашої держави в протистоянні (у війні) з Росією.

Ключові слова: США, двосторонні відносини України – США, ситуативне ставлення, витоки стратегічного партнерства, протистояння з Росією.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается комплекс вопросов двустороннего сотрудничества Украины – США. Автор размышляет о причинах ситуативного отношения Соединенных Штатов к Украине в недавнем прошлом, о корнях стратегического партнерства, о поддержке нашего государства в противостоянии (в войне) с Россией.

Ключевые слова: США, двусторонние отношения Украины – США, ситуативное отношение, истоки стратегического партнерства, противостояние с Россией.

Уоррен Крістофер, державний секретар США 1993-1997 рр.

Україна в зовнішньополітичній доктрині 45-го Президента США

«Існуюча протягом 25 років політика США щодо України не зміниться незважаючи на те, якими будуть результати наших виборів», — заявив Посол США в Україні Дж. Пайетт 20 травня, напередодні завершення своєї місії в нашій країні. Він запевнив, що Сполучені Штати і надалі сприятимуть зміцненню української державності.

Віддаючи належне діяльності Дж. Пайетта на цій посаді, все ж у цьому питанні з ним важко погодитися. Прискіпливий дослідник американсько-українських відносин легко знайде в їхній історії часів української незалежності чимало подій, коли своїми діями Вашингтон аж ніяк не сприяв утвердженню Держави Україна. Не заглиблюючись у 90-ті роки, часи тиску на Україну з метою позбавлення її ядерної зброї або «кольчужного» скандалу на початку 2000-х років (безпідставних звинувачень нашої країни у продажу РЛС Іраку С. Хусейна, за які так і не надійшло офіційних вибачень американської сторони), не можна пройти повз над-

звичайно специфічне, вибіркове розуміння Сполученими Штатами їхніх «запевнень» щодо забезпечення територіальної цілісності та суверенітету України, які містилися в Будапештському меморандумі 1994 р., і гучних декларацій Хартії Україна – США про стратегічне партнерство (2008 р.). Або відмову Вашингтона приєднатися до «нормандського формату» з урегулювання української кризи. Отже, як інтереси європейської безпеки, так і інтереси нашої держави враховувалися Вашингтоном у надзвичайно обмежений спосіб, що виявився нездатним зупинити російську агресію та відновити стабільність у Європі. Немає підстав вітати й те, що криза на сході України набуває ознак «замороженого» конфлікту, а повернення Криму відкладається на десятиріччя (за улюбленою американськими «реалістами» аналогією з країнами Балтії, що перебували під радянською окупацією більше 50-ти років). Тобто для України лінійне продовження курсу Б. Обами наступним 45-м Президентом США є явно недостатнім. Для вирішення найгостріших проблем міжнародного становища нашої країни потрібні суттєві позитивні зрушення в політиці Вашингтона. Слова Дж. Пайетта можна розуміти так: по-перше, республіканський кандидат Д. Трамп не обійме посаду в Білому домі; по-друге, якщо це і трапиться, то

професіонали зовнішньої політики з його команди та Конгрес США не дозволять аматору-початківцю на чолі Американської держави «здати» Україну (останнє — заявлене кліше в оцінці перспективи політики Вашингтона за президента Трампа — неодноразово вживав і автор цих рядків, утім, чим ближче до виборів і ретельніше ознайомлення з особистістю Трампа, його поглядами на світову політику та їхній суспільний контекст у США, тим більше сумнівів у тому, що воно спрацює на практиці).

Яких змін у політиці Вашингтона можна очікувати після того, як 8 листопада 2016 р. в США відбулися президентські вибори, а 20 січня 2017 р. складе присягу 45-й Президент США? Згідно з результатами опитувань громадської думки на момент написання цих рядків (початок літа ц.р.) рівень підтримки Дональда Трампа та Хіларі Клінтон серед виборців був

приблизно однаковим. Звичайно, до листопада ситуація може дещо змінитися, сподіваємося, на користь першої в історії Сполучених Штатів жінки-президента.

Розгляд зовнішньополітичної «доктрини Трампа» почнемо з надзвичайно важливого для України питання — про ядерну зброю. Улюблений аргумент усіх у Вашингтоні, хто блокував усупереч рішення Конгресу США надання Україні оборонної зброї — «не треба дратувати ядерну РФ». А головним досягненням Б. Обами його прихильники вважають «невпинну боротьбу за без'ядерний світ» (хоча великими перемогами вона не позначилася — авт.). Трамп в унісон із 44-м президентом говорить нам: «Це дуже страшний ядерний світ. Як на мене, найбільша світова проблема — ядерна зброя та її розповсюдження». З другого боку, «якщо Японія і Південна Корея вирішили розробити власну ядерну зброю, це, напевно,

добре, і ми не мали б втручатися». З третього — коли йдеться про застосування Сполученими Штатами ядерної зброї першими, то «це має бути виключено з порядку денного». З четвертого — «нам, можливо, доведеться використовувати ядерну зброю в Європі, що не так уже й страшно, тому що Європа — велика», тобто можна собі дозволити отруїти радіацією декілька країн.

НАТО для Трампа — не надто цікава тема. Він підтримуватиме Альянс, але йому «байдуже, чи приєднається Україна до НАТО, чи ні». Сама по собі НАТО його не приваблює, «у ній повно безбілетників, які їдуть за рахунок Сполучених Штатів. Але якщо позбутися нахлібників, НАТО розпадеться». «Проте, можливо, договір про НАТО треба переглянути, а її модернізувати». Можливо, навіть створити замість неї нову міжнародну структуру, виключно задля боротьби з тероризмом. За президента Трампа Сполучені Штати «покажуть терористам хто в домі господар («мочитимуть у сортирі»? — авт.). Він буде також «бомбити ІДІЛ і, якщо це не допоможе, переслідуватиме дружин і дітей бійців ІДІЛ». «Наказувати американським військовим використовувати тортури або навмисно нападати на цивільне населення було б, звичайно, незаконно, але військові із задоволенням підкоряться будь-якому наказу президента Трампа»: «Я лідер. Я завжди був лідером... Якщо я скажу це зробити, вони зроблять». Водночас Трамп присягається, що буде законослухняним, «пов'язаний законами, так само як і всі американці».

У останнє повірити важко.

«Під керівництвом президента Трампа військо США буде дуже сильним», а зараз, на його думку, воно «катастрофічно» слабе. Після приходу до Білого дому, коли, за Трампом, відбудеться водночас скорочення бюджетних витрат на військові цілі та розширення військових програм, військо буде «настільки великим, настільки могутнім, настільки сильним», що ніхто не посміє зв'язуватися з ним. З таких позицій Трамп готовий будувати відносини з Росією. Політик заявив, що якщо станеться випадок, подібний до провокаційних обльотів російськими літаками кораблів ВМС США, то він просто візьме слухавку і зателефонує Путіну. Останній має прислухатися.

За словами Трампа, кожне військове втручання США з часів В'єтнаму було певною мірою провальним. Щодо «Ісламської держави» Трамп заявляє: «Генерали вважають — від 20 000 до 30 000 військовослужбовців потрібні для відправки до пекла ІДІЛ, але це мають бути не американські війська, це мають бути люди з тієї частини світу. Я ніколи не направляю туди стільки американських військових». Сподіватися, що Д. Трамп, на відміну від Б. Обами, надасть Україні оборонну зброю, наївно. Скоріше, він узагалі припинить будь-яку допомогу українському війську. Адже його основна ідея у сфері міжнародної безпеки — якщо будь-яка країна розраховує на американські «послуги» в цій сфері, то вона повинна відшкодувати витрати. Такий собі

«бізнесовий» підхід.

У світогляді Трампа панує одна теза — США мають відновити свій вплив у світі шляхом застосування економічного торгу, у якому треба бути розумнішими, хитрішими та жорсткішими за опонентів. США, за його словами, були «великим дурним хуліганом», тому й зірвалися переговори з розв'язання багатьох міжнародних конфліктів. Незважаючи на суперечливість, хвастощі й ігнорування очевидних фактів, Трамп виробив по-своєму цілісний погляд на міжнародні відносини та роль у них Америки.

Політик аж ніяк не проти, щоб і його сприймали як хулігана, такого, що вимагає йому підкорятися, якщо ні — «то пішли ви під три чорти!» Так, він заявив, що «готовий припинити купувати нафту у Саудівської Аравії, якщо та не почне серйозно ставитися до боротьби проти «Ісламської держави»; обмежить доступ Китаю до ринків США, якщо Пекін продовжуватиме свою експансіоністську політику в Південно-Китайському морі; відкине традиційні союзи Америки — від Атлантики до Тихого океану — якщо партнери не будуть тягнути свою справедливу частку їхніх витрат». До альянсів ставлення як до ділових партнерів у сфері нерухомості: «США мають спитати, що ви зробили для нас корисного останнім часом?» Американські військові повинні бути готові повернутися до США. Якщо держави, де їх розміщено, такі як Японія та Південна Корея, не розщедяться на їхнє утримання, «президент Трамп виведе війська

зі своїх заокеанських баз».

Для тих, хто критикує його очевидні протиріччя у висловлюваннях, розпливчастість заяв про свої кінцеві стратегічні цілі або готовність виступати з публічними погрозами, Трамп пропонує просту, як у Н. Макіавеллі, відповідь: «Нам потрібна непередбачуваність. Я б не хотів, щоб вони знали мої справжні задуми». Він завжди готовий блефувати як професійний картяр.

Своїх опонентів Трамп звинувачує в тому, що вони нібито «надто налаштовані на компроміс, готові торгувати американськими інтересами в обмін на банальності про дружбу і співробітництво». Він хоче отримувати для США щось вагомніше, що має матеріальний вимір.

«Чому країни, які межують з Україною або знаходяться близько від неї, не беруть більш активну участь у розв'язанні кризи?» — риторично запитав Трамп в інтерв'ю газеті «Нью-Йорк таймс» (26 березня 2016 р.), кажучи, що Вашингтон надто застряг у важкій роботі з захисту України. На питання, чи згоден він із твердженням Б. Обами, що «історія і географія диктують: Росія матиме більший вплив на Україну, ніж Захід?», Трамп відповів:

«Я погодився б».

Наприкінці березня цього року стало відомо, що Трамп найняв своїм радником Пола Манафорта, який має забезпечити його висування кандидатурою у президенти від Республіканської партії на з'їзді у Клівленді 18-21 липня 2016 року. Раніше Манафорт працював у якості провідного радника В. Януковича і навряд чи позитивно ставиться до України після Революції гідності.

Ще один радник Трампа — відставний генерал-лейтенант Майкл Т. Флін. Прихильник тісних зв'язків із Кремлем, Флін пішов у відставку півтора року тому з посади директора розвідувального управління Міністерства оборони США. У грудні минулого року його було запрошено на святкування у вузькому колі в Москві десятої річниці РТ, пропагандистської телекомпанії Кремля для зарубіжної аудиторії, де основним доповідачем був В. Путін.

Експерти, які дотримуються вищезгаданої тези про інституційні та командні обмеження авантюризму президента Д. Трампа, насамперед вказують на погляди кандидата у віце-президенти Н. Гінгрича (на цей момент він ще не дав згоду балотуватися разом із Трампом). Дійсно, Гінгрич — класичний республіканець із деяким ухилом у ізоляціонізм (про Трампа — неофіта республіканської партії, який приєднався до неї тільки 2012 р., цього ніхто не наважиться сказати).

Колишній спікер Палати представників і невдалий кандидат на президентську посаду на виборах 2012 р. Н. Гінгрич був автором

консервативної платформи в Республіканській партії 1994 р. під назвою «Контракт із Америкою». Пізніше він заробив мільйони доларів після того, як пішов з конгресу, за рахунок використання своїх зв'язків з іншими потужними республіканськими законодавцями (Трамп позиціонує себе як «хлопець із провінції», не пов'язаний із Вашингтонським партійним істеблішментом — авт.).

«Система безпеки і зовнішньої політики США не відповідає реальності», — заявив нещодавно Гінгрич на сторінках «Форін полісі». Конгресмен від штату Джорджія свого часу відзначився створенням республіканської більшості в Палаті представників у 1990-ті роки — уперше за півстоліття. Він енергійно підтримував Північноамериканську угоду про вільну торгівлю 1994 р. (НАФТА), вторгнення до Іраку 2003 р., військове втручання США в Лівії 2011 року. Щоправда, він зараз схвалює Трампа, який дотримується цілком протилежних позицій з питань міжнародної торгівлі та використання американської воєнної сили в Сирії.

Постать Н. Гінгрича викликає особливий інтерес, тому що віце-президент, скоріше за все, заступить Трампа на чолі держави. На наш погляд, у Д. Трампа мало шансів довго перебувати на президентській посаді, його буде усунено шляхом імпічменту за порушення Конституції США — утриматися в конституційних рамках Трампу не під силу. Зважаючи на його ненависть до представників етнічних груп (важко назвати їх меншинами

через багатомільйонну чисельність), скажімо, іспаномовних, також він може розділити долю американських президентів, які стали жертвами замахів на життя.

Трамп, який не має політичного досвіду — ані міжнародного, ані внутрішнього американського (не обіймав жодної державної чи взагалі будь-якої обраної посади, вдалий торговець нерухомістю та ведучий популярного низькопробного телешоу), — прагне залучити республіканців-ветеранів зовнішньої політики та військових у якості найближчих радників. Серед них відставники — генерал-майор Г. Харрелл, ветеран спецназу, який командував невдалою операцією «Black Hawk Down» у Сомалі в 1993 р., генерал-майор Б. Мізусава та контр-адмірал Ч. Кубік, нині — президент інженерної фірми. Усі вони — критики «інтервенціонізму» в політиці Б. Обами.

З метою заспокоїти делегатів майбутнього партійного з'їзду, де його мають висунути кандидатом від республіканців на осінніх виборах, Трамп відмовлявся останнім часом від коментарів на міжнародну тематику та про кандидатів на посади у своєму

кабінеті. Для створення уявлення про серйозність своїх зовнішньополітичних намірів, Трамп надав розголосу зустрічам із головою сенатського комітету в закордонних справах Р. Кокером і колишніми державними секретарями Дж. Бейкером («герой» позбавлення України ядерної зброї) та Г. Кісінджером («запеклий» друг України, адвокат «реалполітик» у виконанні Кремля). Утім зміст цих розмов залишився невідомим.

Щоб компенсувати відсутність політичного досвіду, Трамп обіцяв найняти кращі уми світу, але його команда з питань зовнішньої політики примусила деяких провідних фахівців країни в цій сфері ламати голову, коли вони намагалися зрозуміти його вибір. «Багато хто з нас, хто займав високі посади в попередніх республіканських адміністраціях, запитували один одного, чи хтось що-небудь чув про них, майже кожен шукав у Гуглі хоч якусь інформацію про цих осіб, утім не надто успішно», — свідчить М. Грін, експерт із зовнішньої політики з Центру стратегічних і міжнародних досліджень, який служив у Раді національної безпеки за президента Дж. Буша-молодшого.

Нещодавнє опитування П'ю Центру показало, що майже 60% зареєстрованих виборців хочуть, щоб США «зайнялися своїми власними проблемами і дозволили іншим країнам впоратися з їхніми проблемами самотужки» (тобто, серед іншого, не налаштовані на допомогу Україні в її боротьбі з російською агресією). Але вперше за останнє десятиріччя все більше американців, зокрема прихильників республіканців, кажуть: військові витрати повинні бути збільшені.

Як вважає впливовий член Палати представників від штату Каліфорнія, ветеран трьох військових кампаній «яструб» Д. Хантер, який підтримує Трампа та має намір стати членом його уряду, стратегія останнього така ж, як його особиста: «втрутитися, набити сидниці та піти». Зовнішню політику Обама він назвав «безпорадною та наївною» за спробу значно обмежити вплив США на перебіг світових справ. Як правильно зазначив Р. Коган, «супердержави не йдуть на пенсію», — що спробувала зробити Америка в останнє десятиріччя. Отже, як свідчить Д. Хантер, «ізоляціонізм» Трампа під гаслом «Америка перш за все» дуже поверховий. За його словами, «національна безпека — ось абсолютний пріоритет для президента... Ти маєш створити пекло на Землі для ворогів Сполучених Штатів». Подивимося, чи потрапить путінська Російська Федерація до цієї категорії, але шанси на це є. Хантер вважає, що Америка без вагань може опинитися у стані війни, якщо «ця війна вже не триває».

Досить поширеною є точка зору, згідно з якою президент Г. Клінтон продовжить політику щодо України президента Б. Обама. Певною мірою це є так і влаштовує Україну: санкції проти Росії не будуть нею скасовані, за умови ефективного реформування економіки урядом В. Гройсмана надаватиметься допомога — як Сполученими Штатами, так і МВФ. Скоріш за все, Вашингтон продовжуватиме наполягати на збереженні «Мінських домовленостей» як шляху до врегулювання української кризи, оскільки це допоможе зберігати єдність політики з ЄС. Однак Г. Клінтон значно відрізняється від Б. Обама. Вона є більш традиційним політиком у своєму підході до міжнародних відносин і ролі США у світових справах, ніж 44-й президент, який прагнув «відправити супердержаву на пенсію». З цим вона категорично не змиряється.

У квітневому інтерв'ю журналу «Атлантик», у дусі «політичного реалізму», Обама заявив: «Справа в тому, що Україна, країна, що не є членом НАТО, буде вразливою для військового домінування Росії незалежно від того, що ми робимо». Ця заява прозвучала як згода на поразку України в російсько-українській війні, якій не бажають належним чином допомагати Сполучені Штати. «По суті, президент Обама просто штовхнув Україну під російський автобус...», — сказав Д. Креймер, колишній чиновник в адміністрації Дж. Буша, зараз старший директор з прав людини і демократії в Інституті Маккейна. Бере-

мо сміливість стверджувати, що такої дурості й підлоти Г. Клінтон ніколи б не зробила (навіть якщо об'єктивно РФ дійсно ще сильніша у військовому вимірі за Україну, метою має бути створення потенціалу стримування російської агресії за допомогою США). З іншого боку, нагадаємо реакцію Г. Клінтон на незаконну анексію Криму Росією, коли вона порівняла дії В. Путіна зі «звільненням» судетських німців і аншлюсом Австрії А. Гітлером. На відміну від опортуністів Б. Обама та його держсекретаря Дж. Керрі, які намагалися час від часу загравати з Москвою, Г. Клінтон здатна на жорсткі дії, діалог із використанням широкого діапазону прямих і прихованих погроз, тиску на слабкі місця путінської імперії у стані кризи. Особиста неприязнь Клінтон і Путіна є взаємною та може тільки зростати, не в останню чергу через компліменти Москви на адресу Трампа. Права людини для Клінтон, і це вона довела вчинками на посаді державного секретаря, є частиною її світогляду, а не кон'юктурним політичним засобом. Індикатором позитивних змін у політиці США щодо України буде усунення С. Воландер з посади головного радника з питань Росії та України в адміністрації Б. Обама (давнього симпатика Москви) і призначення М. Макфола, колишнього посла США в РФ, який є переконаним прихильником Революції гідності та підтримки демократії в Україні.

Важливим позитивом у американсько-українських відносинах повинні стати добрі зв'язки, взає-

морозуміння Клінтон з американськими військовими, серед яких домінують прихильники надання Україні оборонних озброєнь у необхідних для стримування російської агресії масштабах. Під час конфліктів в адміністрації Б. Обама з питань використання Збройних сил США за кордоном держсекретар послідовно підтримувала позицію військових фахівців. Клінтон віддає належне НАТО як засобу підтримання міжнародної безпеки, готова зміцнювати всі військово-політичні союзи відносно Сполучених Штатів у різних регіонах світу. Зокрема, вона вітає зміцнення східноєвропейського напрямку НАТО, який повинен стримувати подальшу агресію РФ.

Отже, у разі приходу до влади Д. Трампа міжнародне становище України в її протистоянні з Москвою суттєво ускладниться. Нашій країні у стані війни «нічим платити за послуги» Сполученим Штатам. Навіть можливе загострення у відносинах Вашингтона з Москвою не зіграє на нашу користь. Президент Г. Клінтон цілком спроможна до позитивних зрушень у американсько-українських відносинах, масштаби яких, однак, важко передбачити. Від України вимагатиметься прискорення реформ, відданість реальному забезпеченню прав людини, розвиток інститутів демократії.

Олександр Потехін,
доктор історичних наук,
головний науковий
співробітник відділу теорії
та методології всесвітньої
історії ДУ «Інститут
всесвітньої історії
НАН України»

Азійський банк інфраструктурних інвестицій у системі зовнішньополітичних пріоритетів Китаю

УДК 94:327

Зрозуміти логіку стрімких змін на світовому фінансовому ринку неможливо без урахування динаміки реалізації зовнішньополітичних інтересів ключових світових держав. У цьому сенсі особливий інтерес становить Китайська Народна Республіка, яка після початку світової економічної кризи 2008 р. намагається знаходити нові можливості для просування китайських товарів і послуг у світі. Цінність китайського досвіду обумовлена тим фактом, що Пекін досягає високих показників експорту своїх товарів за умов непростой розстановки сил у світі.

На початку січня 2016 р. відбулися президентські вибори на Тайвані. Ця країна офіційно йменується Китайською Республікою, на відміну від Китайської Народної Республіки. «Два» Китаї з'явилися на політичній карті світу восени 1949 року, коли на острові Тайвань висадилися розбиті на материковому Китаї комуністами прихильники колишнього лідера «Народної партії — Гоміндан» Чан Кайші. Відтоді тайванське суспільство було фактично поділене на дві нерівнозначні частини — корінне місцеве населення та «гомінданівці». Останні послідовно виступали за декомунізацію Китаю, що вважали передумовою реінтеграції

Тайваню і Китаю.

До кінця 1980-х років на Тайвані фактично була однопартійна система. Лише на початку 1990-х після смерті всіх прямих родичів Чан Кайші розпочалася демократизація, наслідком якої стало повернення до багатопартійної системи. На це дуже хворобливо реагував Китай, який пропонує Тайваню вирішити проблему національної єдності за моделлю «одна країна дві політичні системи». Прикладом такої системи є повернення до складу Китаю в 1997-1999 роках Гонконгу та Макао, які відтоді на 50 років отримали гарантії незмінності своїх політичних систем. Утім із відновленням багатопартійної системи на Тайвані різкішими стали політичні протиріччя між прихильниками партії «Гоміндан», які в принципі не заперечують можливості реінтеграції з Китаєм, та адептів незалежності Тайваню. У відповідь Пекін у 1996 році заявив, що будь-яка спроба офіційного проголошення

Summary
The article deals with issues related to the start of the Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB) in the context of modern China's foreign policy priorities. The said financial institution is an important tool for strengthening global Chinese influence. This Chinese status is determined by the interest in the AIIB development from the part of other influential shareholders. This makes it possible to minimize lending and social innovation risks. The above aspect of AIIB activities is of interest to Ukraine.
Keywords: Asian Infrastructure Investment Bank, China, USA, European Union, global financial market, Ukraine.

незалежності Тайваню означатиме оголошення війни Китаю.

На виборах 2016 р. Цай Інвень, 59-річний кандидат «Демократичної прогресивної партії», перемогла кандидата партії «Гоміндан» Еріка Чу. Зазначимо, що Цай Інвень як новий президент Китайської Республіки виступає проти політичного зближення з материковим Китаєм. Вона підтримує збереження нинішнього стану фактичної незалежності Тайваню, однак проти різких кроків із проголошення незалежності. Цай Інвень наполягає на приєднанні Тайваню до створеної американцями «Транстихоокеанської зони вільної торгівлі», що розглядається як протипага китайському впливу в

регіоні. Загалом тайванська проблематика, поряд із північнокорейськими термоядерними випробуваннями, стала провідною темою переговорів у Пекіні за участю державного секретаря США Джона Керрі. Адже тайванська проблема є однією з найгостріших у китайсько-американських відносинах. Адміністрація Барака Обами намагалася без потреби не загострювати відносини з Пекіном, тим паче, що в умовах біржової кризи будь-яка конфронтація означатиме додаткові ризики поглиблення економічної кризи.

Отже, 27 січня 2016 р. Пекін відвідав державний секретар США Джон Керрі. Міжнародні оглядачі вважають, що головний сенс його візиту пов'язаний зі спробами заспокоїти китайське керівництво, яке надто стурбоване результатом нещодавніх президентських виборів на Тайвані. Перша жінка-Президент Тайваню Цай Інвень неодноразово підкреслювала, що не має наміру негайно проголосувати офіційну незалежність Тайваню від Китаю.

Державний секретар США Джон Керрі

Адже з 1949 р., коли на Тайвані оселилися розбиті загони Чан Кайші, обидві сторони де-факто визнавали національну єдність. Китайські комуністи сподівалися повністю повернути контроль над Тайванем, натомість Чан Кайші мріяв про декомунізацію Китаю. Відтоді останній офіційно у військовій доктрині записав, що проголошення незалежності Тайваню є оголошенням війни Китаю. Звичайно, США зацікавлені в зменшенні рівня напруженості в цьому регіоні Азії, тим паче, що тайванська проблема — не єдиний фактор дестабілізації. Безпосередньо інтереси безпеки Китаю і США стикаються ще принаймні у двох конфліктних зонах. Перша стосується розмежування виняткових економічних зон Китаю та Японії поблизу спірних островів Даоюджао в Східнокитайському морі. Друга проблема є ще більш запутаною та стосується контролю над тихоокеанським архіпелагом Спратлі, на який одночасно з Китаєм претендують усі країни Південно-Східної Азії. Адже архіпелаг є надто важливим для реалізації китайської стратегії просування своїх інтересів у Азії.

Водночас, США стурбовані великою китайською активністю й у інших регіонах земної кулі. На початку січня 2016 р. китайський генсек Сі Цзіньпін відвідав Іран, Саудівську Аравію та Єгипет. Причому Китай досить ефективно «натякнув» Тегерану та Ер-Ріяду, що їхня збройна конфронтація аж ніяк не є пріоритетом китайської бізнес-стратегії в Перській затоці. Не оминули у Вашингтоні увагою й зміцнення китайсько-єгипетських зв'язків, що розглядаються як базис для просування китайських інтересів у Африці, причому глобальні китайські амбіції підкріплюються відповідною «амуніцією».

На початку січня 2016 р. в Пекіні урочисто відкрили центральний офіс «Азійського банку інфраструктури інвестицій», статутний капітал якого становить 100 млрд доларів. Головними проектами згаданого банку вважаються програми фінансування ініціатив у форматі «Шовкового шляху». Найбільші акціонери — Китай та Індія, за ними Росія і Німеччина. Провідні країни Європейського Союзу готові приєднатися до Азійського банку інфраструктурних інвестицій, аби повернути китайські

інвестиції до своїх економік. Це викликало занепокоєння Міністра фінансів США Джейкоба Лью, який закликав Пекін відмовитися від контролю за курсом юаня. Адже заклики Вашингтона до союзників дотримуватися традиційних світових фінансових інститутів, таких як Світовий банк або МВФ, наштовхуються на нерозуміння. США поступово втрачають монопольні позиції на світових фінансових ринках. Зокрема, Міжнародний валютний фонд розглядає можливість використання китайського юаня, поряд із долларом, фунтом стерлінгів і євро, як резервну валюту. Чимало експертів вважають, що Азійський банк інфраструктурних інвестицій може стати конкурентом МВФ, особливо якщо не пов'язуватиме надання кредитів із жорсткими політичними вимогами.

На початку 2016 р. Сі Цзіньпін провів на острові Хайнань економічний форум Боао, який став китайською альтернативою Давосу. Там китайський лідер запропонував нову стратегію сталого розвитку, що передбачає фінансування будівництва портів у Шрі-Ланці та М'янмі, створення швидкісних залізничних ліній від Китаю до Європи і Близького Сходу. Шанхайська та інші китайські й азійські біржі вже стали конкурентами Сіті та Уолл-Стріт. Американці не приховують, що співробітництво США з Азійським банком інфраструктурних інвестицій не було б схвалено конгресом. Адже створенням цього банку Пекін отримав у свої руки дієвий інструмент конку-

ренції зі США в глобальному масштабі. В Азії Сполучені Штати Америки роблять ставку на військову силу, але в стратегічній перспективі економіка бере гору над силою. Усі починають лякати один одного тим, що на зміну американському світу приходить китайський [1].

Бажання брати участь у роботі Азійського банку інфраструктурних інвестицій висловили 52 країни світу. Відмову отримала КНДР, причому не через ідеологічні проблеми або фінансування тероризму, а через небажання надати достовірну інформацію про стан своєї економіки і фінансів. Цікаво, що заявку подав навіть Тайвань. Натомість Японія, зважаючи на непрості відносини з КНР, також утрималася від участі в проекті Азійського банку інфраструктурних інвестицій [2]. Ні для кого не є таємницею, зокрема й для банківського дому Ротшильдів, що зазначений банк просуватиме саме китайські інтереси [3]. Це надихає й російських прихильників ідеї багатополярного світу, які прискіпливо фіксують кожен факт китайсько-американських протиріч [4].

Треба звернути увагу на той факт, що в економіці самого Китаю ситуація складається не надто добре. Зростання китайського валового внутрішнього продукту у 2015 р. уповільнилося до рекордних 6,9%. Національну грошову одиницю юань було девальвовано на 2%. Китайські економісти пропонують використовувати інвестиції Азійського банку інфраструктури інвестицій задля лікування китайської економіки.

Зрештою, у такому лікуванні зацікавлені й США, які вже потерпають від коливань курсу китайського юаня. Тож візит державного секретаря США Джона Керрі до Пекіна засвідчив, що адміністрація президента Барака Обами готова зафіксувати відносно нормальний стан американсько-китайських відносин і передати наступному американському президентові все коло спірних проблем, яких також вистачає у відносинах між Сполученими Штатами Америки та Китайською Народною Республікою.

Китайці 8 лютого 2016 р. за своїм традиційним календарем зустріли новий «рік мавпи». Найбільш неприємний сюрприз напередодні святкувань надійшов із Північної Кореї, яка успішно випробувала балістичну ракету, що вивела в космос супутник. Це технологічне досягнення засвідчило, що режим КНДР має вже не лише ядерну зброю, а й засоби її доправлення. Такі події викликали жваву реакцію світового співтовариства. Випробування ракети засудили всі країни-члени ООН. На перший погляд Пекіну досить вигідно, що сусідня Корея розділена на дві держави, одна з яких орієнтується на нього ж. Однак насправ-

ді північно-кореїські ядерні та ракетні випробування, які відбулися впродовж місяця, засвідчили, що Пхеньян має намір і надалі шантажувати світову спільноту наявністю зброї масового ураження. Утім, навіть не це так стурбувало фактично всю світову громадськість. Досвід свідчить, що влада КНДР у пошуках валютних надходжень досить активно співпрацювали у сфері ракетно-ядерних технологій не лише з Пакистаном, а й з Іраном. Тому не виключено, що за відповідну винагороду Північна Корея здатна передати ці технології або принаймні «брудну атомну бомбу» бойовикам, наприклад, «Ісламської держави». У такому разі не можна відкидати як фантастичні

найбільш неймовірні варіанти розвитку подій. Звичайно, створення північно-кореїського «ракетно-ядерного щита» є передусім самозахистом нинішнього тоталітарного режиму країни. Безсумнівною є готовність Кім Чен Ина, за несприятливих для його влади обставин, скористатися зброєю масового ураження. Тож не дивно, що новини з Пхеньяна найбільше стурбували Республіку Корея та Японію, а також США. Саме вони ініціювали запровадження ще жорсткіших санкцій проти КНДР. Утім така стратегія лише «заморожує» протистояння на Кореїському півострові, створюючи додаткові ризики міжнародній безпеці.

У особливо незручному становищі опинився внаслідок цих випробувань саме Китай, що попри дію санкцій залишається єдиним стратегічним партнером Пхеньяна. Причому Пекін не може гуркнути дверима і дійсно розірвати зв'язки з КНДР, адже це неминуче призведе до дестабілізації режиму Кім Чен Ина та може спровокувати мільйонні хвилі

біженців до Китаю і матиме непередбачені наслідки не лише для регіональної, а й для глобальної безпеки. Тож не дивно, що в північно-кореїському питанні Китай демонструє повну готовність взаємодіяти як зі США, так і з Республікою Корея та Японією. Поки що в цьому сенсі чи не єдиним оптимальним варіантом для Пекіна залишається спроба спустити на гальмах найгострішу фазу конфронтації та спробувати не нагнітати пристрасті надалі. Тим паче, що останнім часом, унаслідок дій США та Японії, Пекін почувається незручно в Азії. Зокрема, Китай залишився за межами створеної американцями та дванадцятьма тихоокеанськими країнами угоди про найбільшу у світі зону вільної торгівлі.

Загострення конкуренції в Азії спонукає Китай до активізації інших торговельних зв'язків. Насамперед, варто звернути увагу на подальше зближення Китаю та Росії. Цікаво, що в Москві цю тенденцію намагаються подати як створення «російсько-китайського політичного союзу», натомість у Пекіні

найчастіше говорять про стратегічні відносини з Росією, але без формального оформлення союзу двох держав. Варто нагадати про дипломатичний нюанс, який полягає в засудженні китайською дипломатією дій Росії щодо анексії Криму та дестабілізації становища в Україні. Не дивно, що Пекін позитивно сприйняв українську ініціативу щодо розвитку торговельних шляхів залізницею до Китаю через Батумі й далі до країн Центральної Азії, що повинно стати альтернативою російському торговельному шляху з Китаю. Китайські астрологи вважають, що «рік мавпи» обіцяє бути вкрай непередбачуваним і багатим на несподіванки, але ці сюрпризи є відкритою можливістю скористатися із добрих шансів, які вони несуть. Принаймні китайський ринок уже став стратегічно важливим для України.

На початку квітня 2016 р. китайський лідер Сі Цзіньпін відвідав США. Безпосереднім приводом для його візиту була участь у саміті з питань ядерної безпеки. Присутність на цьому заході Сі Цзіньпіна була особливо резонансною, зважаючи на бойкот саміту В. Путінін. Тим самим Китай укотре довів, що для нього нормальні відносини зі США є важливішими за формальний «союз» із Росією, адже китайці стурбовані непростими відносинами з Вашингтоном.

Останнім часом вагомим фактором для їхнього ускладнення стали проблеми спірних із Японією островів у Східнокитайському морі. Сполучені Штати різко виступили

проти спроб Китаю максимально посилити свою військово-морську присутність також у районі спірних островів архіпелагу Спратлі. Сі Цзіньпін закликав до взаємної поваги інтересів із США. Він також продемонстрував готовність визнати перемогу демократичних сил на Тайвані, однак застеріг Вашингтон від підтримки ідеї офіційного проголошення незалежності Тайваню. Сторони також не знайшли спільної позиції в питанні захисту прав людини в Китаї. Зокрема, йдеться про становище в Тибеті та Сінцзян-Уйгурському автономному районі Китаю.

Пекін продовжує наполягати на відокремленні питань прав людини від конкретики бізнесового співробітництва з Вашингтоном. Щоправда, робити це було непросто з адміністрацією Барака Обами, але найбільше стурбованості у Пекіні викликає перебіг цьогорічної президентської кампанії в США. Провідні кандидати на висування від Демократичної партії (Гіллари Клінтон) і Республіканської партії (Дональд Трамп) виступають із різкою критикою Китаю. Поки що різкішу антикитайську позицію займає Гіллари Клінтон, утім, від неї не відстає й Дональд Трамп. У Пекіні стурбовані тим, що американські

еліти дедалі частіше «призначають» Китай на роль головного суперника Америки. Китайці, як можуть, від такої честі відмовляються. Щоправда, чим інтенсивнішими є американсько-китайські відносини в усіх сферах, тим більше проблем об'єктивно виникає. Новітній історичний досвід переконує китайців, що всі новообрані американські президенти розпочинали з досить різкої антикитайської риторики. Однак дуже швидко прагматика повсякденної практики співробітництва вимагає нормалізації та конструктивну. Немає підстав, принаймні поки що, вважати, що буде інакше після того, як Барака Обаму в Білому домі змінить новий Президент США.

Найближче майбутнє Азійського банку інфраструктурних інвестицій залежить від багатьох різноспрямованих факторів. Ключові з них — тенденції розвитку світової економіки, які поки що є суперечливими, глобальна вій-

ськово-політична нестабільність і спричинені нею ризики для сталого економічного розвитку, можливі внутрішньополітичні пертурбації в Китаї. Однак за будь-якого розвитку подій зрозуміло, що в новітній історії світової фінансової системи з'явився впливовий гравець, із позицією якого доведеться рахуватися всім.

Список використаних джерел:

1. Обама не понял Азию // <http://www.contextop.ru/comm/150402091559.html>
2. Крылов А. Вашингтону предрекают потерю финансового влияния // <http://www.vz.ru/economy/2015/4/2/737779.html>
3. Грановский Г. Ротшильды поставили на китайский банк // <http://www.topwar.ru/72318-rotshildy-postavili-na-kitayskiy-bank.html>
4. Куликов В. АБИИ – кто побеждает? // <http://www.ru.journal-neo.org/2015/04/10/rus-abii-kto-pobezhdaet/>

Ігор Горобець,
кандидат історичних наук, доцент
Андрій Мартинов,
доктор історичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання, пов'язані з початком роботи Азійського банку інфраструктурних інвестицій в контексті сучасних зовнішньополітичних пріоритетів Китаю. Зазначений фінансовий інститут є важливим інструментом у посиленні глобального китайського впливу. Про цей статус Китаю свідчить зацікавленість акціонерів із інших впливових країн світу в розвитку вказаного банку. Це дає можливість мінімізувати ризики кредитування соціальних та інноваційних проектів. Зазначений аспект діяльності Азійського банку інфраструктурних інвестицій становить інтерес для України.

Ключові слова: Азійський банк інфраструктурних інвестицій, Китай, США, Євросоюз, глобальний фінансовий ринок, Україна.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с началом работы Азиатского банка инфраструктурных инвестиций в контексте современных внешнеполитических приоритетов Китая. Указанный финансовый институт является важным инструментом усиления глобального китайского влияния. О таком статусе Китая свидетельствует заинтересованность акционеров из других влиятельных стран мира в развитии указанного банка. Это даёт возможность минимизировать риски кредитования социальных и инновационных проектов. Отмеченный аспект деятельности Азиатского банка инфраструктурных инвестиций представляет интерес для Украины.

Ключевые слова: Азиатский банк инфраструктурных инвестиций, Китай, США, Евросоюз, глобальный финансовый рынок, Украина.

Шарль Моріс де Талейран-Перігор (1754-1838) – віртуозний дипломат, мудрий політик чи злий геній доби нового часу? (Інституційно-соціальний портрет ХХІ століття)

УДК 94:327

Шарль Моріс де Талейран-Перігор (фр. Charles Maurice de Talleyrand-Périgord) був Міністром закордонних справ Франції в різні роки, першим в історії Франції прем'єр-міністром (з 9 липня по 24 вересня 1815 р.), видатним європейським політичним діячем і дипломатом кінця XVIII – першої половини XIX століття. Його ім'я стало прозивним для визначення геніального й цинічного політика-конформіста, який із легкістю змінює політико-дипломатичні погляди й переконання, однак процвітаючого за будь-якого політичного режиму. Він здобув визнання серед сучасників як витончений дипломат, радник та інтелектуал, спритний політик і майстер залаштункової інтриги. Мав значний вплив на французьку дипломатію, міждержавні відносини та загальний хід європейської історії XIX століття. Його вирізняли велика проникливість, уміння використати слабкі сторони противників і разом з тим віроломство, крайня нерозбірливість у засобах досягнення мети, вирізнявся феноменальним користолюбством.

Шарль Моріс Талейран – один із найяскравіших європейських дипломатів і державних діячів доби раннього Нового і Нового часу [1]. Він прожив довгих 84 роки. У 80 років ще був на державній службі. Сам говорив, що приніс 14 різних присяг різним урядам і різним людям, його називали «службою всіх панів», і всіх цих панів по черзі він зраджував. У той же час, аристократ і дотепник, розумний і не позбавлений гумору. Його висловлювання ставали відомими всьому Парижу дуже швидко, а потім деякі побутовали як приказки. Залишив слід і в російській історії: Олександр I, імператор-переможець у війні з Наполеоном, мав різноманітні, багатогранні відносини (від політико-дипломатичних до особистих) із Шарлем Морісом Талейраном.

Якщо можна говорити про наявність принципів у Талейрана, то головний із них – обов'язково зрадити. Заздалегідь прицілившись, він міг надовго залишатися в режимі очікування, пора чи не пора, і вичекати момент, коли пора неочікувано завдати нищівного, роздираючого на шматки стрибка-уда-

Summary

At the article is analyzed the political and diplomatic activities of Charles Maurice Talleyrand-Perigord (1754-1838) – French politician, diplomat and statesman who played a key role in the institutional development of the French state of the early Modern time and Modern time. Particular emphasis is placed on its active, crucial and historical results of the Congress of Vienna (1814-1815). The attention paid to the institutional and social portrait of an outstanding personality Sh.M. Talleyrand-Perigord in the historical perspective and perspective. Keyword: the Foreign Policy, the Diplomacy, institutionalization, a model of diplomacy, the diplomacy institutions, Sh.M. Talleyrand, France, Europe.

ру! Зрештою, практично ніколи не помилявся. Він був професіоналом найвищого гатунку й майстром тонкої політико-дипломатичної інтриги.

Імовірно, що цей політичний велетень свого часу формувався в особливих політико-дипломатичних лаштунках із самого дитинства. Шарль Моріс Талейран-Перігор народився 2 лютого 1754 р. в Парижі на вулиці Гарансьєр. Його батькові Шарлю Данієлю – князю Шале, графу Перігора і Гриньоля, маркізові Екседею, барону де Бовіля і де Марєя на той час минуло тільки 20 років, дружині Олександрині було на 6 років більше. Відразу після хрещення дитину віддали годувальниці в передмістя Сен-Жак. Одного разу залишений без нагляду Шарль Моріс впав з комоду і досить серйозно пошкодив праву ногу. Він залишився кульгавим, щоправда, як і говорив: «Тільки не на балу і не

перед жінками». Тема каліцтва стала улюбленою для тогочасних карикатуристів. Як засвідчують сучасники, він, наприклад, не міг довго стояти без палиці. Тому позував, спираючись на постамент (наприклад, для художника П'єра-Поля Прюдона, у 1817 р.).

У вересні 1760 р. його відправили навчатися в паризький коледж Аркур, а в 1770 р. молодий Перігор вступив у семінарію Сен-Сюльпіс. Чотири роки він провів у семінарії, а закінчив свою освіту в Сорбонні 1778 року. Ще не отримавши сан єпископа, Талейран став «міністром фінансів» церкви, зайнявши в 1780 р. пост генерального агента духовенства Франції при королівському уряді, що дало йому змогу отримати великі статки на фінансових спекуляціях. Шарль Моріс Талейран вважав, що для того аби бути пристойним «міністром фінансів» у церкві, не треба розумітися на

грошах, треба розумітися на способах їх віднайдення і «правильного для всіх розподілу». Ураховуючи значні заслуги свого міністра, у кінці 1788 р. Папа Римський утвердив Талейрана єпископом Отенським, а 1789 р. його обрали депутатом Генеральних штатів від духовництва Отена [2].

Парламентська кар'єра Талейрана була стрімкою і блискучою. Він виступив із низкою важливих пропозицій, які були враховані при підготовці документів, що стали етапними в історії Французької революції. У 1789 р. єпископ Отенський з трибуни Установчих зборів висунув пропозицію про відчуження церковного майна на користь держави. Популярність Ш.М. Талейрана особливо зросла після того, як він 1790 р. запропонував запровадити свято Дня взяття Бастилії. Під час цього свята єпископ відслужив урочисту месу перед вівта-

рем, спорудженим посеред Марсового поля. Поступово, але неухильно Талейран зближувався з французькою буржуазією, однак не полишав добрі відносини з королівським двором, зокрема з герцогом Орлеанським. Це був час, коли у Талейрана з'являється досить широке коло знайомств і дружніх відносин. Ще раніше він познайомився з Вольтером, Міністром закордонних справ Франції Шуазелем, а трохи пізніше з майбутньою письменницею баронесою де Сталь, політиком Мірабо, та на всяк випадок став відвідувати масонську ложу. Це дало йому змогу на час смерті голови Дипломатичного комітету Мірабо, у квітні 1791 р., зайняти його місце. Щоправда, трохи раніше король задовольнив його прохання про відставку з поста єпископа Отенського. На схилі життя Шарль Моріс Талейран написав: «Уся моя молодість була присвячена професії, для

якої я не був народжений...» У Талейрана завжди були складні відносини з церквою, оскільки про його відносини з Богом, за його ж словами, «...знали тільки вони удвох».

Першим дипломатичним договором, який підписав Шарль Моріс Талейран, було рішення про підготовку та озброєння 27 кораблів для іспанського флоту. Це було продовженням франко-іспанського договору 1761 р., вигідним для Франції, Іспанії та Талейрана, який отримав за це свої перші «дипломатичні» винагороди – 100 тис. дол. від іспанського посла. У 1792 р. міністерство закордонних справ запропонувало нашому герою провести перші в його житті дипломатичні переговори з Англією. Вони закінчились успішно, посол домігся повного нейтралітету Англії щодо внутрішніх справ Франції.

За час своєї дипломатичної кар'єри Ш.М. Талейран провів багато дипломатичних переговорів і підписав історичні договори: Ам'єнський (1802 р.), Пресбурзький (1805 р.), Тільзітський (1807 р.), після якого подав у відставку. Значно пізніше, перебуваючи у вигнанні, Наполеон говорив про причини відставки Талейрана: «Це талановита людина, але з ним можна мати справу тільки за гроші. Королі баварський і вюртемберзький стільки разів зверталися до мене зі скаргами на його жадібність, що якби не його дипломатичний хист, я ще раніше відібрав би у нього міністерський порт-

фель». Однак повною мірою дипломатичний геній Талейрана зреалізувався на Віденському конгресі (1814-1815 рр.). Переможена Франція отримала дипломатичні поступки, після підписання яких один із європейських дипломатів сказав: «Якщо уважно це прочитати, то не відомо, хто виграв – переможена Франція чи переможна коаліція. Треба бути уважними, щоб Талейран не видавив з нас контрибуцію за те, що ми звільнили від Наполеона Європу, Францію і самого Талейрана».

Історичним днем у житті Талейрана стало 31 березня 1814 року. Він вирішив проблему, кому ж правити Францією, запропонувавши принцип легітимності, що обґрунтовував формальну законність повернення монархії: «Легітимність королівської влади або, краще сказати уряду, являє собою захист і ґрунт для життя народів, тому вона якщо не є, то повинна бути священною», – таке формулювання сподобалося всім монархам-переможцям і було ними прийняте.

Після 1815 р. Талейран відійшов від дипломатичної діяльності на 15 років. Повернувся тільки 1830 р., отримавши призначення на посаду посла в Лондоні. Він розпочинав свою кар'єру в британській столиці та закінчив її в цьому ж місті. Талейран перебував на цій посаді чотири роки і, за його словами, Франція отримувала за цей час «...все, що можна отримати від Англії корисного».

Шарль Моріс Талейран – людина-легенда, інтуї-

тивний пророк свого часу, видатний французький дипломат, міністр закордонних справ, голова французької делегації на Віденському конгресі 1814-1815 років. Він вчасно визнав революцію, що повалила монархію. І так само вчасно став на сторону Наполеона, який набрав політичну вагу й силу, а потім приєднався до противників імператора. Талейран зберігав добрі відносини з Англією навіть в епоху Наполеонівських воєн, красувався, відзначався розумом і політичною мудрістю під час Реставрації Бурбонів, але зрадив і їх незадовго до падіння. Е.В. Тарле, який звернувся до образу Талейрана у своєму відомому історичному дослідженні, відповідає на запитання – що ж керувало цією людиною? Безпринципність, доведена до високого мистецтва? Або політична далекоглядність і загострене почуття реальності.

І ми, звертаючись до цієї непересічної особистості доби Нового часу, ставимо запитання: хто він є – віртуозний дипломат, мудрий політик чи злий геній свого часу? На прикладі Талейрана можна вивчати дипломатію, оскільки його професійні набутки й написані ним «Мемуари» – це фундаментальний підручник, конспект настанов з теорії, історії та практики дипломатії.

Дипломатія – це невід’ємна частина відносин великих держав, професія, яку кодифікували в Італії часів Ренесансу і, зокрема, у Венеціанській республіці. Вона може піднятися до рангу мистецтва, коли відображає

певне сприйняття світу. І з цієї точки зору Шарль Моріс де Талейран-Перігор займає по-справжньому унікальне місце: він не просто саяв і виокремлювався видатними навичками перемовника у свій час, а й залишив нащадкам твір про дипломатію, що виявився не підвладним століттям, як і класичні вислови не підвладні віянням мод. Наприклад, він часто говорив: «...Мистецтво розставляти потрібних людей у необхідних місцях – початок науки управління, але знайти місце для незадоволених – найтяжче».

Талейран належить до тієї епохи, коли піднята на плечах Вольтера, Мірабо, Меттерніха і Кутузова Європа простягалася набагато далі своїх географічних кордонів. Частиною того часу був і Наполеон, про якого писав Франсуа-Рене де Шатобріан у своїх «Замогильних записках (нотатках)» (1811): «Відійти від Імперії Бонапарта і до того, що прийшов їм на зміну, це те ж саме, що кинутися з буття в небуття, стрибнути з вершини скелі в бездонну прірву». І хоча зараз на зорі XXI ст. глобалізація, очевидно, більше не народжує геніїв, менш плідною її ніяк не назвати: сцена демонстрації могутності охоплює нашу планету, а міжнародних акторів на ній виступає величезна безліч. Міжнародні відносини стають об’єктом наукових досліджень і набувають безпрецедентної складності. У цих нових умовах погляди «принца дипломатів» (так звучала тема науково-практичного семінару, що відбувся 10

років тому з нагоди 250-річчя з дня народження Талейрана) залишаються джерелом натхнення.

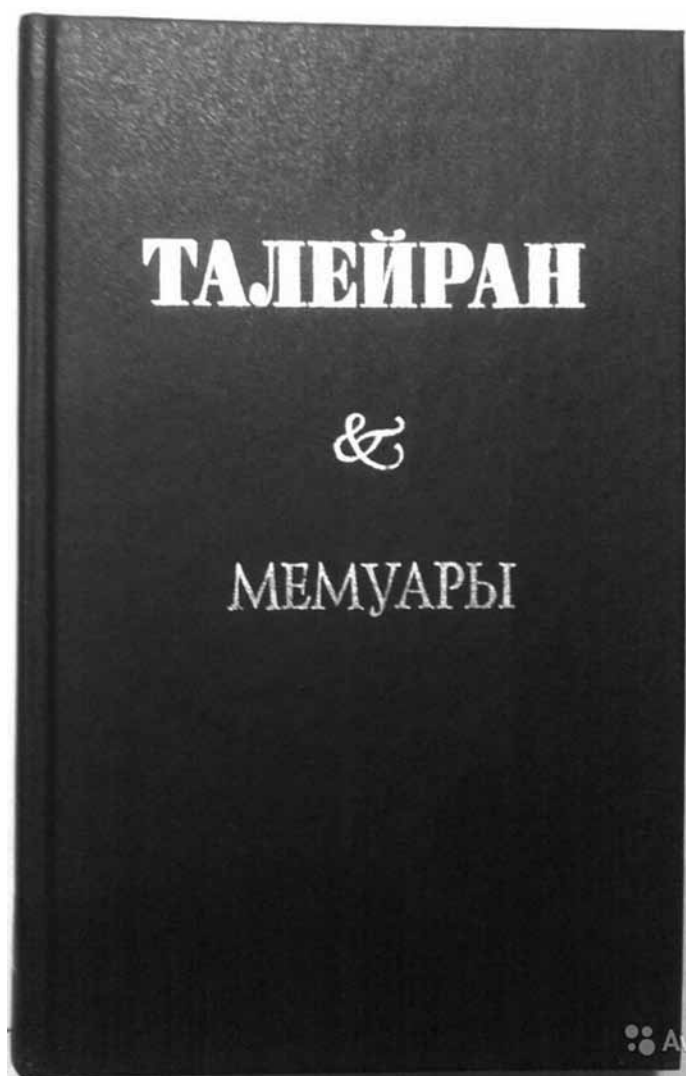
Пристрасть Шарля Моріса Талейрана до земних радощів, незважаючи на призначення єпископом Отенським, надані відразу трьома абсолютно різними режимами (революціонерам, бонапартистам і ліберальній монархії) послуги та неоднозначні відносини з Наполеоном представляють його лукавою, брехливою і здатною до зрадництва людиною.

Насправді не все так просто. Щоб зберегти за собою впливові посади (вони приносили гроші, але все ж вимагали вагомої віддачі) під час потрясінь, що призвели до зміни політичного режиму у Франції від монархії до революції, а потім від Імперії до Реставрації, Талейрану довелося продемонструвати видатний розум, сильну волю і повне самовладання. Корисливість навряд чи була досить потужною силою, щоб привести в рух цього чоловіка, якого Жан Ор’є називав «незрозумілим сфінксом». Йому потрібно було чітко розуміння ситуації, щоб прокласти курс через неспокійні стрімкі води того часу.

До Пресбурзького миру 1805 р. (його підписали після Аустерліца) Талейран дозволяв військовому генію Наполеона зміцнювати позиції постреволюційної Франції посеред монархічної Європи. Йому припав до душі розумний мир з Австрією і Росією, однак Бонапарт, що прагнув підпорядкувати собі весь континент, дивився на цю ситуацію

зовсім інакше. На Ертфуртському конгресі в 1808 р. Наполеон доручив йому укласти тактичний альянс із російським монархом Олександром І, але Талейран зблизив царя з королем Австрії Францем II Австрійським. З цього моменту Талейран слугував лише власним розумінням Європи, а не поглядами свого імператора. Йому було відомо, що Наполеон мав намір затвердити свій імперський лад усюди, від Парижа до Москви, від Лондона до Рима. Для Талейрана ж головним і незаперечним завжди була рівновага.

Талейран був проти вторгнення в Іспанію та її непотрібних страждань, які змалював у пам’яті цілого народу Гойя. Він був проти безмежної ворожості до консервативної австрійської монархії, проти катастрофічного вторгнення в безкрайню Росію, яку описав Лев Толстой у своїй «Війні і мирі»: лише за один день у жахливій м’ясорубці в Бородіно росіяни втратили 42 тис. людей, а французи – 58 тисяч! Про це пише Талейран у своїх «Мемуарах»: «Увесь той час, коли мені було доручено керівництво закордонними справами, я служив Наполеону з вірністю й старанністю. Тривалий час він прислухався до тих поглядів, які я вважав своїм обов’язком йому донести. (...) Установити у Франції монархічні інститути, які гарантували б суверенну владу, утримавши її в належних межах. Заспокоїти Європу, щоб вона пробачила Франції її щастя і славу».

Талейран народився у ХVІІІ ст., але у нього вже тоді сформувалося уявлення Європи з урівноважувачими один одного центрами впливу. Тобто, він набагато випередив свій час, став передвісником багатополарності світоустрою. Ця концепція континенту визначала його ставлення до Франції та тих, хто нею керує. Франція повинна прагнути не лише залишитися самою собою, великою країною, а й країною без ексцесів, ключовою ланкою європейської системи. Нації, політичні структури та режими повинні лише формувати в ній збалансоване ціле. І

така будова (архітектоніка, інтернаціоналізація) має стримати прагнення до могутності. Талейран став втіленням універсалізму і зайняв позицію щодо внутрішніх проблем з точки зору їх зовнішнього представлення. Він згадував про слова Монтеск'є (коли той пішов із життя, Талейрану було всього рік): «Якщо мені було відомо щось корисне для батьківщини, але згубне для Європи і всього людського роду, я б розглядав це як злочин».

У 1814 р. цей представник знекровленої Франції (Гульєльмо Ферреро називав його «конструк-

тивним генієм») зміг з опорою на невеликі держави заручитися достатнім впливом, щоб сформувати на знаменитому Віденському конгресі новий європейський порядок, «європейський концерт держав». Коаліція держав розуміла, що Талейран керується інтересами континенту в цілому, і тільки тому дозволила його таланту генія зайнятися реорганізацією Європи, яка була загалом вигідною для ослабленої військовими поразками Франції. Крім наполеонівської Франції, що набрала сили на початку ХІХ ст., державою стала Росія. Це означало загрозу для статус-кво. Однак з допомогою дипломатичного мистецтва Талейран мав намір знайти підходяще місце для нової російської дійсності. Коли він на заході днів був послом у Лондоні, йому вдалося домовитися про формування Четверного союзу (Іспанія, Португалія, Англія, Франція) на противагу Священному союзу (Пруссія, Австрія, Росія).

Підсумком інституційних процесів трансформаційної доби раннього Нового часу в Європі став саме Віденський конгрес, що започаткував нову систему міждержавних відносин – Віденську. Нова Європа стала інституційно функціонувати за закономірностями нової системи міжнародних відносин, зі своїми принципами та правилами гри. Віденський конгрес (1 листопада 1814 р. – 8 червня 1815 р.) – це найчисельніший і найтриваліший саміт в історії міжнародної політики та світової дипломатії [9]. Він

продовжувався дев'ять місяців, на нього прибули глави 216 європейських держав. У той же час він став доленосною золотою піснею Шарля-Моріса Талейрана.

Віденський конгрес, «Битва дипломатів» (1814-1815 рр.) – це унікальне для свого часу політико-дипломатичне явище, за підсумками якого були випрацьовані принципи міждержавного діалогу, використання інститутів офіційної дипломатії та неформальної (кулуарної) дипломатії, елементів і норм дипломатичного протоколу, етикету й церемоніалу, які лягли в основу дипломатичної практики в усьому світі, а не лише в Європі. На політико-правовому та дипломатичному рівнях Віденський конгрес увів до політичного обігу або юридично закріпив такі засадничі терміни геополітики: «рівновага і баланс сил», «великі держави», «домінуючі держави», «коаліція держав», «нові кордони і території», «плацдарми» тощо. Віденська система заклала підґрунтя геополітичній епосі, основу якої становив імперський принцип контролю географічного простору. Віденський конгрес закріпив статус-кво європейських кордонів, які залишалися в такій конфігурації незмінними до середини ХІХ ст., уперше розробив систему мирного врегулювання міжнародних відносин і здійснив спроби створити нові дієві механізми відносин між монархами та їхніми народами [3].

Важливою віхою в історії Віденського конгресу стало прийняття як додат-

ка 17 («Положення щодо дипломатичних агентів») до Заключного акта Віденського конгресу, або так званого Віденського регламенту. Його основні положення увійшли в дипломатичну практику як загальновизнані норми міжнародного права. Віденський регламент – це перший багатосторонній акт міжнародного права, перше положення щодо єдиної класифікації дипломатичних рангів.

Віденський конгрес дійсно став світлим святом усіх дипломатій, зоряною годиною європейської та світової дипломатії. Саме на цьому та наступних конгресах було дано поштовх розвитку багатосторонньої дипломатії. Потужний імпульс отримав процес удосконалення та систематизації дипломатичних служб, процес професіоналізації дипломатичної діяльності, яка саме тоді остаточно перетворилася на особливу, спеціалізовану галузь державної служби. Престиж професії дипломата піднявся на небувалу висоту. Віденський конгрес прославився як найвитонченіша битва дипломатів, у якій зійшлися кращі політичні та дипломатичні уми тодішньої Європи.

Славнозвісний Віденський конгрес визначив геополітичну конфігурацію Європи і магістральні напрями великої світової політики на кілька десятиріч уперед, узагальнив досвід системної перебудови міжнародних відносин. Віденський конгрес підбив геополітичні підсумки війни коаліцій європейських держав з наполеонівською Францією і встановив нові

європейські кордони. Він узагальнив досвід трансформації світового порядку початку XIX ст., що набув нової якості у формі європейського концерту. Заснований після закінчення конгресу Священний союз став одним із перших інституційних утворень, націлених на підтримку європейської стабільності й безпеки [4; 5].

Підсумки Віденського конгресу слугували важливим стимулом для подальшого соціально-економічного, безпекового, політичного та дипломатичного європейського розвитку. Його практичні здобутки і досвід, набутий європейською дипломатією кінця XVIII – початку XIX століття, визначили майбутній інституціональний розвиток світової дипломатії та міжнародного права, не втративши своєї актуальності й донині.

Сьогодні в душі перманентної дипломатії Шарль Моріс Талейран підтримав би ідею про глобальну рівновагу на основі конкретної та організованої поліцентричності. На будь-який вчинок чи дію, що порушує односторонньо баланс, необхідно відреагувати

так, щоб це відповідало інтересам, у тому числі й інтересам сторони, яка це скоїла. Він підтримав би тих, хто вважає, що американській наддержаві варто, насамперед, навчитися обмежувати застосування своєї величезної сили. Талейран припинив дотримуватися лінії Наполеона, оскільки вважав, що той зарвався і вів Францію та всю Європу до трагедії. У XXI ст. набирає сили держава – це вже не Росія, а, зрозуміло, Китай. Талейран не став би плодити порожній ажіотаж навколо «китайської загрози». Ажіотаж щодо визначення суперечить дипломатії та не підходить для міжнародних відносин. Більше того, він може стати небезпечною загрозою, коли відштовхується від помилкової ідеї.

«Китайська загроза» викликає найбільшу істерію у тих, хто хотів би маніпулювати глобалізацією так, щоб вона принесла вигоду лише їм. Талейран задумався б про те, як зробити Китай частиною глобальної системи і незмінно співпрацював би з тими в Піднебесній, хто хоче домогтися для своєї країни належного їй місця в збалансова-

ному світі. Потрібно не намагатися хитрістю чи силою стримати Китай, який набирає потужний політичний і військовий потенціал, а розумно підібрати йому найбільш належне місце, яке всі без винятку будуть вважати таким. Крім того, у зв'язку з піднесенням Китаю цей великий дипломат, якому вдалося зберегти єдність Європи на Віденському конгресі, підкреслив би важливість інтеграції нашого континенту. Адже тільки єдина Європа може розраховувати на вагомую роль у світових справах поруч із відродженим Китаєм і американською наддержавою.

Він не погодився б з ізоляцією Росії від Заходу і Європи при тому, що процвітання китайського світу зараз має найпотужнішу притягальну силу. Таким чином, для запобігання дисбалансу в масштабах Євразії його перманентна дипломатія була б спрямована на зближення Європейського Союзу з Росією. Вона не обмежувалася б домовленостями великих держав (ЄС, Росія, Китай, Індія, Японія, США), але регулярно виділяла б місце державам другого і третього плану у все ще чинному ООНівському просторі. Крім того, чи так уже ж ми чітко відокремлюємо одних від інших у відносинах, які існували в Європі ще за часів Талейрана? Руссо писав: «Європа – це ідеальне зібрання народів, у яких зі спільного є хіба що тільки назва. У той же час це справжнє товариство з релігією, мораллю, звичаями і навіть законами, жоден із народів якого не може віддалитися, не породив-

ши при цьому хвилювань».

Чи можна сказати те ж саме про взаємини великих цивілізацій? Чи формують вони, як говорив Руссо, «справжнє суспільство»? Хоча сьогодні Європа, США, Індія і Китай не утворюють товариство з однорідними цінностями, що створює основу для спекуляцій на тему «зіткнення цивілізацій», світ зовсім не приречений на нескінченні історично-філософські розколи і ворожість один до одного. До того як ми зможемо позбутися напруженості й потенційно навіть усієї мозаїки конфліктів, нам у першу чергу потрібна увага до людства. Якщо дипломат по-справжньому великий, він черпає натхнення в примирювальному всіх гуманізмі, «концепті миру». За відсутності таких необхідних зусиль сп'янілі розколом «ватажки» скористаються сьогохвилинними розбіжностями у власних цілях і потребах.

Деякі скажуть, що зовнішня політика і дипломатія держави лише відображає її внутрішні умови і потреби. Талейран же пропонує нам іншу точку зору. Сформована у нас картина зовнішнього та політико-дипломатичного світу може (принаймні, частково) формувати наші уявлення про внутрішній світ. Але, можливо, усе це, по-простому, зрада? Напевно, це швидше вміння відійти від приватного і звернути погляд на загальне. Талейран, європейський діяч ХVІІІ ст., аж ніяк не застарів і в нашу епоху глобалізації та кіберпростору. Прославлена ним

модель освіченої (просвітницької) дипломатії та прагнення до рівноваги назавжди залишиться віхою у формуванні того, що руйнує збурену страхом і прагненням до влади свідомість.

На цій посаді посла в Англії Талейран сприяв зближенню Франції й Англії та віддаленню від Бельгії та Голландії. При визначенні державного кордону Бельгії Талейран за хабар включив Антверпен у склад цієї держави. Однак скандал, що невдовзі вибухнув, змусив дипломата взяти відставку.

Талейран похований у своєму розкішному маєтку Валансе в долині Луари. На могилі написано: «Тут покоїться тіло Шарля Моріса де Талейрана-Перігора, принца Талейрана, герцога Діно, що народився в Парижі 2 лютого 1754 року та помер там же 17 травня 1838 року». Після смерті кардинала Рішельє Папа Римський Урбан VІІІ сказав слова, які можна віднести і до Талейрана: «Якщо Бог є – його преосвященству багато за що доведеться перед Ним відповісти. А якщо нема... то що ж, він прожив щасливе життя».

Ставлення до Шарля Моріса Талейрана не було, – а воно апіорі й не могло бути, – однозначним! Оточення високо оцінювало дипломатичний талант цього діяча, але його безпринципність і схильність до корупції та неблагонадійних справ стала світовою легендою. Також була відомою схильність Талейрана з усього отримувати вигоду. Коли він помер, у вищих станах французь-

кого суспільства жартували: «Талейран помер? А з якого боку йому це вигідно?» Наполеон у своєму щоденнику написав: «Обличчя Талейрана настільки непронишне, що абсолютно неможливо зрозуміти його. Ланн і Мюрат жартували, що якщо він розмовляє з Вами, а в цей час хто-небудь ззаду дає йому стусана, за його обличчям Ви не визначите цього». Сам Талейран теж залишив по собі багато концептуальних думок, які стали крилатими висловами, як наприклад: «У політиці немає переконань, а є лише обставини», «Політика – це всього лише спосіб тормозити народ таким чином, щоб вміло його потім використати для своїх потреб» тощо.

Отже, для себе після тривалого діалогу Автор знайшов відповідь на поставлене в заголовку статті запитання. А чи визначилися Ви, пане Читач із відповіддю. Думаю, що скоріше – так, актуалізуючи цю відпо-

відь до питань і проблем, біфуркаційності й флуктуаційності політичних процесів і політики сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Тарле Е.В. Талейран / Евгений Тарле. – М.: АСТ, 2010. – 352 с.
2. Лодей Д. Талейран: главный министр Наполеона / Дэвид Лодей / пер. с англ. И. В. Лобанова. – М.: АСТ, 2009. – 512 с.
3. Lentz T. Le congrès de Vienne. Une refondation de l'Europe, 1814-1815 / Thierry Lentz. – Paris: Perrin, 2013. – 400 p.
4. Jarrett M. The Congress of Vienna and its Legacy. War and Great Power Diplomacy After Napoleon / Mark Jarrett. – London-New York: I.B. Tauris, 2013. – 522 p.
5. Livet G. L'équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIII e siècle / Georges Livet. – Paris: PUF, 1976. – 231 p.

Вячеслав Циватий,
ректор Дипломатичної
академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано політико-дипломатичну діяльність Шарля Моріса Талейрана-Перігора (1754-1838 рр.) – французького політика, дипломата і державного діяча, який відіграв ключову роль у становленні та інституціональному розвитку французької державності доби раннього Нового і Нового часу. Особливий акцент зроблено на його активній доліносній діяльності та історичних результатах Віденського конгресу (1814-1815 рр.). Увагу приділено інституціонально-соціальному портрету непересічної особистості Ш.М. Талейрана-Перігора в історичній ретроспективі та перспективі.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, модель дипломатії, інститути дипломатії, Ш.М. Талейран, Франція, Європа.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована политико-дипломатическая деятельность Шарля Мориса Талейрана-Перигора (1754-1838 гг.) – французского политика, дипломата и государственного деятеля, который сыграл ключевую роль в становлении и институциональном развитии французской государственности эпохи раннего Нового и Нового времени. Особый акцент сделан на его активной судьбоносной деятельности и исторических результатах Венского конгресса (1814-1815 гг.). Уделено внимание институционально-социальному портрету незаурядной личности Ш.М. Талейрана-Перигора в исторической ретроспективе и перспективе.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, модель дипломатии, институты дипломатии, Ш.М. Талейран, Франция, Европа.

Reflecting on the intergovernmental conferences results 20 year after: challenges and responses (Italy's view)

This year is marking 20th anniversary since the Turin 1996 Intergovernmental conference (IGC) has been conducted. It marked the period of the European integration development when a steady rationale was needed in order to overcome lack of trust from the citizens. Even on the high politics level, the need to revise the provisions of the Maastricht Treaty started to prevail in the mindsets of EU member-states immediately after its implementation. The challenges of the single currency, the need to better institutionalize the EU as well as upcoming Eastern enlargement intensified the disputes how to effectively reshape the EU and turn to the magnitude for the continuous need of the European Integration. IGC had to elaborate the agenda which would lead to signing of the Amsterdam Treaty.

This article presents the idea how Italy, being one of the founding members of the Communities and the EU, mapped out the path of the EU adjustments shaping it with the flexible integration discourse. As a middle-sized country, it started to elaborate and embark European integration after the Second World War. Therefore, the objective of

this article is to explain the negotiations of Italy as one of the EU member state presiding during the period of IGC (1996-1997). Moreover, presenting and conceptualizing the flexible integration, the second object of this article is to demonstrate the gradual development of the flexible integration principle of both Italian and European scholars.

What's in Your Name: Theoretical Approach to the Flexible Integration?

The concepts of the European integration were elaborated in the post-Second World War period and presented the vision that all the member states were to follow the same path of Europe's building as well as equally participate in all integration projects developments. European integration was viewed as a model within the EU frameworks allowing its member states to follow an array of public policies with various procedural and institutional arrangements.

This approach is referred to be a classical or traditional integration model perception [1, p. 15]. The European Union started to be confronted by the new dimensions of the institutionalization immediately after the Maastricht Treaty signing. It appeared as the

АНОТАЦІЯ

У статті представлено бачення Італійської Республіки стосовно подальшого розвитку процесів європейської інтеграції під час підготовки до підписання Амстердамського договору. Висвітлено значення проведення міжурядової конференції в Турині протягом 1996-1997 років, яка й підготувала проект Амстердамського договору, що виокремив основні напрями подальшої стратегії Євросоюзу та був спробою поглибити інституціоналізацію ЄС. Подано формування бачення та розуміння Італією поняття гнучкої інтеграції, застосоване у вказаному договорі.

Ключові слова: ЄС, Італійська Республіка, гнучка інтеграція, міжурядова конференція.

realias that the European institutions were pressed by the challenges regarding its size, depth, legitimacy and shape. The concept of "flexible integration" appeared due to the increase of the EU member states and processes of the integration deepening and its spread to the new cooperation spheres. As a result, the references to the "flexible integration" started to become of major importance. They attempt to establish such an EU framework where the member states were empowered to participate in all of the dimensions of the cooperation format.

Flexible integration principle was introduced with the wording of the Treaty of Amsterdam presented as a "closer cooperation" notion. However, flexibility started to arise as a crucial step framing European integration when subgroups of the EU member states were to pursue deeper integration initiatives.

The Amsterdam Treaty incorporated the Schengen

Agreement into the EU law and adhered to the idea that "closer cooperation" is to be "aimed at furthering the objectives of the Union and at protecting and serving its interest" (Art. 43.1 (a)). This Treaty formally presented the possibility of flexible integration without earmarking any specific policy area [2, Pp.505-506].

As for the processes of deepening, it was crucial to refer to the flexible integration due to the fact that EU member states had themselves various opinions about the EU shape and extent the member states should tailor their autonomy while trading for the benefits of the EU membership. One of the difficulties related to interpreting flexible integration is a dimension this "umbrella" term is referred to. Giorgio Gaja, professor of International Law at the University of Florence stipulates that the term "closer cooperation" presents not only the idea that the EU member states are to increase the cooperation in certain matters. In

his opinion, "closer cooperation" was chosen to be present in the Amsterdam treaty due to the fact that it evinces the best its neutral approach and is out of any political affiliations [3, P. 855].

Some Italian scholars tend to use the term "differentiated" integration as a synonym to the "flexible" integration (M. Cordinanzi [4], P. Fois [5]). Sergio Marchisi enhances that the term "closer cooperation" provides a solid base for the enlargement dimension of the European integration and prospect of further Eastern enlargement for the EU in 2004. In this respect, Andrea Cannone reaffirms the deviation nature of "closer cooperation" term which is found also in the previous EU agreements. The longevity of opt-outs from Economic and Monetary Union and Schengen agreements, the selective integration for non-EU members not willing to further join the EU (as presented in the European Economic Area, in the international agreement outside the EU related to the Social Policy and the United Kingdom) has also become one of the crucial features of the European integration.

In addition, there are about 30 models of the flexible integration and 37 English terms, about 12 terms in Italian referring to presenting the same idea [6, P. 4]. Amsterdam Treaty introduces the concept of "closer cooperation" while all further agreements stipulate on the idea of "enhanced cooperation" and "differentiation".

Alexander Stubb's classification has become largely-used. He distinguishes integration concepts based on time, space and matter. Therefore, the first type – temporal differentiation ("time") is represented by "Two- or Multi-speed Europe" where flexible integration relates only to those EU member states who would like to cooperate closer earlier than other member states on the issues related to the European treaties provisions. It presents an idea of more federal political union. The relevant examples may include transition periods and temporary derogations referring to the EU accession agreements.

The second type – territorial differentiation ("space"), when "Core Europe" or "Variable Geometry" also stands on conceptualizing a core of member-

states and presents the concept of opting out. According to this type, some member-states create Europe's first circle and are decision-makers whilst others comprise the second circle of countries. However, here we evidence the existence of the unattainable differences within the frameworks of the integration structure. Some of the vivid examples are referred to the crisis management operations and peace-keeping. Moreover, they are presented within the frameworks of such institutions as WEU, EUROCOPES, EUROMARFOR and EUFOR. The 'variable geometry' gave the opportunity to some of the EU member-states to opt-out and allocate their forces staying outside the *acquis communautaire* [7, P. 5].

The third type or sectoral differentiation referring to "matters" is represented by "pick-and-choose" or "Europe la carte" where flexible integration is interlinked to the subject area complying with a set of common EU objectives. It is open both to members and non-member states of the EU. However, the decision-making process is preliminary in the competence of the member-states.

Pro-Europeans as well as Eurosceptics made implications for having more or less of flexible integration. One of them is a Spinelli Group, referring to be traditional Europhiles in Italy as well as in other EU countries. They stand on the idea that flexible integration contradicts a smooth path towards "the United States of Europe". The second group includes those who see the differentiation as a means to continue with deepening of the European integration. Therefore, they advocate multi-speed Europe with hard core group of EU member states and so-called "laggards" standing apart [6, P. 6].

What's in Your Destiny: Italy's views about 1996 IGC priorities?

At the beginning of the 1996, Italy stated to preside in the EU. This Presidency came to the history being mostly challenged both on European and national levels. Standing on the principles of the federal EU, Italy visions promoting ever-closer integration both economically and politically. Therefore, we divide Italy's activities prior and during the Turin IGC into three types – negotiations with the EU, with other EU member states and the domestic process of shaping national position.

In 1994 the Minister for Foreign Affairs of Italy became Antonio Martino from the Berlusconi government. Together with State Secretary for Foreign Affairs Livio Caputo, they took part in elaborating provisions for the IGC in so-called "Reflection Group". However, Berlusconi's government was soon changed into R. Prodi coalition. Therefore, the

new Minister for Foreign Affairs Susanna Agnelli stipulated in her speech to the Chamber of Deputies about new Italy's representative in the 1996 IGC – Ambassador Silvio Fagiolo. Maurizio Massari, current Foreign Ministry's spokesperson, defined S. Fagiolo as a very strategic negotiator in the years of the IGC [8].

With further EU enlargements in sight, "Reflection Group" was created after the negotiations in European Councils in Corfu (1993) and Iannina (1995). This Group comprised one representative from the member-state and each from European Commission and European Parliament. Its major task was to present modifications to the existing EU treaties. Headed by the Spanish Minister Carlos Westendorp, the Group started its work in Messina, Italy and elaborated the report to the meeting of the European Council in Madrid (December, 1995). This agenda had to present an approach vis-à-vis each of the member-states adheres to the applications in the EU. It should have resulted in a consolidated position before the IGC conference related to the Amsterdam Treaty provisions.

The European Council meeting in Cannes (June, 26-27, 1995) positively agreed on the work related to the Reflection Group draft report. Meanwhile, this meeting shaped the aims of the further report in accordance to the major EU principle – respond to its citizens expectations. It had to analyze and strengthen common foreign and security policy in order to overcome new internation-

al challenges. Moreover, the report had to provide so-called "a better response" to the international security related to the fields of justice and home affairs. Generally, the report had to frame and strengthen public support for the processes of the European integration facing its differentiation and formally presented as a 'closer cooperation' principle [9, Pp. 5-6].

During the Madrid summit (December, 1995), the member-states agreed on the procedures of the IGC conduct. It was proposed that the Ministerial level of the IGC should meet regularly on a month basis. The Conference will be responsible for the preparations within its working group composed of each of the member-states' Minister for Foreign Affairs and the President of the European Commission [9, P. 6]. The

IGC was viewed as the chance for the member-states to build the Union capable to enclose 10 new member-states from Central and Eastern Europe. The EU took the responsibility to initiate accession negotiations with Cyprus and Malta, crucial for Italy's Mediterranean policy, after the IGC completion.

Italy's Presidency at the beginning of the 1996 coincided with the challenges of the EU development. The preparation for the Turin IGC increased the importance and role of Italy eager to present its vision related to the new stage of European integration. The final weeks before the official IGC opening were marked by the "beef crisis" when the UK beef export received a worldwide ban due to "mad cow" disease (BSE). In this regards, European Commission presented its

Decision related to the emergency measures to protect against BSE disease. The crisis reached its peak when British government neglected to cooperate on these issues and thus disrupted the EU decision-making process by pursuing a policy of non-cooperation in EU decision-making process. Considering the role of Presidency of high importance, Italy's Prime-minister continued to be a mediator in the negotiation process with the UK. In this regards, after ministerial talks with his British colleague J. Major, Italian Prime-minister Romano Prodi raised hope of the further crisis end. At the ministerial meeting (May 17, 1996) there was a discussion about the extension to the slaughter policy and an end to the non-cooperation policy in general [10, P. 11].

Finally, at the Florence summit (June, 21-22, 1996) when the six-month term of the Italian presidency ended up, the European Council agreed positively on the "beef crisis" [10, P. 14]. Italy's negotiation practice in the non-cooperation policy also has its own historic path. In 1994, Italy blocked the Community budget increase according to the proposal for own resources decision referring to milk quotas.

The Italian Presidency also submitted the proposal on flexible integration: those members-states willing to foster the integration process were entailed in conducting their activities within the EU framework. Moreover, Italy proposed that these 'avant-garde' countries would assist the rest of the member-states to reach their level. The pro-

posal was completely refused by the British representatives who opposed any further steps related to the integration deepening. Moreover, UK viewed flexible integration possible based on the principles of a "certain degree of flexibility or variable geometry" but not by creating of "hard-core" countries within the EU. UK wished that Union policies be open to all the EU member-states [11].

Italy's Presidency also assisted the other governments to consider their positions, be selective in provisions they presented. National governments measured the flexibility principles while conducting bargaining for issues related to the second and third pillar. Moreover, not only Italy had the parliamentary elections, EU as well as its

other member-states expected the results of the British elections. A lot of member-states didn't want to present their position until it became clear about the political line of the new British government.

On the EU level, Italian Presidency immediately was challenged by the disputes of French and British delegations with the representatives of the European Parliament. The delegations insisted on the exclusion of the European Parliament presence during the IGC discussions. It took some efforts for Italy to negotiate about further IGC compromise when European Parliament's representatives were allowed to be present during some of the discussions.

However, some of the scholars argue that IGC couldn't properly work due

to the lack of the clear objective from its very beginning. All the previous IGCs were characterized by one strategic goal they pursued: Single European Act cleared defined the internal market accomplishment, Maastricht Treaty merely focused on the economic and monetary union [12, P. 34]. Apart from the enlargement process, EU had to overcome difficulties related to the third stage of the EMU. However, the aim of the IGC had to reflect the major scope of the European integration – to benefit its citizen and bring EU closer to them. The member-states prioritized the need to put 'human dimension' on the EU level as well as issues of unemployment, health, men and women equality, environmental protection [12, P. 35].

Being overwhelmed by such a large-scale agenda, the IGC didn't start its work immediately after the official launch in Turin (March, 29, 1996). Italy's Presidency enhanced the negotiations leading to its practical working process. It submitted a progress report requesting Irish Presidency to foster the preparation of the draft outline related to the Maastricht treaty revision and transmit it to the Dublin European Council (December 1996). Only at the beginning of the 1997, already during the Dutch Presidency, the final efforts led to the conclusion of IGC in Amsterdam [12, P. 35].

During the whole IGC period before the Amsterdam Treaty was signed, Italy proved to remain pro-European within its foreign

policy interests. Italian politicians not only observed their national political discussions, but also the positions of the EU leading political parties, especially Germany. Italian prime-ministers enhanced its meetings not only in Washington, but also in Bonn. Together with its German colleague, Minister for Foreign Affairs of Italy presented a joint declaration regarding the future 1996 IGC (Monte Argentario, July, 15, 1995). Both, Italy and Germany, confirmed their willingness to work on further granting of the powers to the co-decision procedure related to the European Parliament work. They viewed the Commission's role to be enhanced and its right of initiative to be strengthened. Referring to the common foreign and security policy (CFSP), Italy and Germany agreed on the European Parliament's leading role in improving capacity for the CFSP. The declaration stated on closer institutional ties between the EU and WEU with the objective of

its further integration into the structures of EU.

However, while preparing for the Turin IGC, Italy also faced a number of domestic challenges. During its Presidency, Italy had national elections according to the results of which, first Berlusconi government collapsed and was changed into transition government led by Lamberto Dini. Following the consultations with its EU partners, Italy's priorities for the Presidency were agreed by Dini's governance [13, P. 233]. Unquestionably supporting the European Union from the very beginning, Italian nation appeared to have a lack of confidence and trust in the Italian institutions. The most-clear cut views of the Italian rhetoric at the beginning of the 90s is that European Union is perceived as the supranational body able to bring order into the national system.

The parliamentary elections in April 1996 raised a dilemma among EU member-states whether Italy would be able to cope with

its internal challenge and continue to effectively conduct its Presidency in the EU. The situation aggravated starting from 1993 when Italy experience a conflict between major political forces represented by the Center-Left and Center-Right parties. As a result of these disputes, Italian Popular Party even had to choose between two flanks in selecting its supporters [13, P. 17]. The national parties' crisis fostered Italy's foreign policy stalemate in the EU. The technocratic government trials to stabilize the situation in the country by passing electoral law didn't positively assist. Moreover, it blocked all further reforms initiatives and put the Italian political system into crisis.

However, Italy proved to turn back to cooperation principles in its political discourse. The initiative of Massimo D'Alema and Silvio Berlusconi to be back to mutual agreement started to be realistic. Having the federal vision of the country related to the future of

the European Union on the principles of solidarity and cohesion, Italian government even approved a number of documents related to its key foreign policy priorities. Given the propensity of Italy to focus on institutions efficiency, it supports the need for flexible integration development as long as the conditions are met. Moreover, it presented the view that in the terms of institutional reform, a qualified majority voting should be prevailing within the Council. In its Governmental statement (February, 23, 1995), it called for the further Amsterdam Treaty provisions to be comprehensible to the EU citizens. Moreover, Italy stressed on the presence of the terms referring to the people's four freedoms and internal market frameworks. Meanwhile, Italian Government didn't want that any other member-states becomes "variable to such an extent" that forms steering committees and thus uses flexible integration principle of "opt-out" clauses [14].

During the debates on the IGC provisions, major part of the Italian party's supported the deepening of the European institutions and importance for the citizens to be involved into the EU affairs as well as the support for the European identity development. Its final position document related to the Treaties revision (March, 18, 1996) articulated three major components for the IGC work: fostering the relations between the EU and its citizens, leading the EU institutional revision, enhancing EU's external identity. Generally speaking, Italian Republic was

ready to advance towards more effective decision-making process – institutional flexibility, even-closer cooperation, both in Community pillars and in the CSFP referring to security and defense[15, P. 98].

What's in the Future: Conclusive Remarks

We can conclude that the nature of the European integration development was undergoing a dynamic period when its unified principle was trajectoring towards being more flexible. The sequence of events during the Intergovernmental conferences in the period of 1996-1997 was culminated in the signing of the Amsterdam Treaty. Enlargement-linked institutional reform required new approaches for the member-states and their constant negotiations on the principles how to make EU function more efficiently and legitimately.

Italy favored the conduct of the Intergovernmental conference and fostered its international presence due to the preparation for its EU Presidency in 1996. It envisaged that the national parliaments should be better involved into the EU policy and thus enhancing the role of the European Parliament especially what concerns CFSP. However, Italy believed that flexibility could stand only on the partial way towards progress in the CFSP. In this case, Italy tried to pursue the concept of the EU as a common front. As a result, the member-states would agree that 'closer cooperation' was inappropriate for the CFSP. Related to the European Commission, Italy visioned it being limited to the number below the list of the member-

states.

Moreover, on the EU level, Italy tried to keep its mediating role and benefit the EU agenda priorities to effectively conduct the IGC. However, the imbalances in the IGC agenda, led to the fact that not all the defined objectives related to the Maastricht Treaty revision were implemented.

Italy faced challenges also on the national level. After its parliamentary elections, the debate on the political management reached its peak and the country was left incapable to provide effective reforms. However, Italy managed to consolidate its forces to step forward with foreign policy statements during its EU Presidency.

On all accounts, the EU is to be more flexible if it is willing to enclose different aspirations of its member-states. Steps towards a constituent treaty were desired while preparing the EU to the Amsterdam Treaty elaboration. In the present circumstances, it's crucial to foster more discussions on how on the national level the member-states perceive the EU decision and, vice versa, contribute to their effective preparation. These positions are necessary to be taken into account when EU is again under the crisis auspices and is trying to reshape itself with unavoidable flexible integration principle.

Literature:

1. Metcalfe L. *Flexible Integration in and after the Amsterdam Treaty / Coping with Flexibility and Legitimacy after Amsterdam*. ed. by M. Den Boer, A. Guggenbuhl, S. Vanhoonacker. – European Institute of Public Administration, 1998. – P. 15.

2. De Neve J-E. *The European Union? How Differentiated Integration is Reshaping the EU* // *European Integration*. – Vol. 29. – No. 4. – 2007. – Pp.505-506.

3. Gaja G. *How Flexible Is Flexibility Under the Amsterdam Treaty?* // *Common Market Law Review*. – Issue 4. – 1998. – P.855.

4. Cordinanzi M. *L'Unione Europea tra integrazione e differenziazione* // *Rivista di diritto pubblico italiano, comparato, europeo*. –No. 5. – 2015. – 39 p.

5. Fois P. *Applicazione differenziata e flessibilità nel diritto dell'Unione Europea* // *Studi sulla integrazione europea*. – No. 1. – 2011. – Pp. 25-39.

6. Koenig N. *A Differentiated View of Differentiated Integration* // *Policy Paper of Jacques Delors Institut Berlin*. – No.140. – 23, July, 2015. – 13 p.

7. Sepos A. *Differentiated Integration in the EU: the Position of Small Member States* // *EUI Working Papers*. – No. 17/2005. – 21 p.

8. Massari M. *Il diplomatico ideale* // *Aspenia online*. – June, 30, 2011. – Electronic source: <http://www.aspeninstitute.it/aspenia-online/article/il-%E2%80%9C9Cdiplomatico-ideale%E2%80%9C9D>

9. *The Amsterdam Treaty: National Preference Formation Interstate Bargaining and Outcome* / ed. by Laursen F. – Odense: Odense University Press, 2002. – Pp. 267-289.

10. Miller V. *The Policy of Non-Cooperation with the EU* // *Research Paper of the House of Commons*. – No. 96/ 74. – 18 June, 1996. – P. 11.

Documents, Acts, Statements:

11. UK: *White Paper of 12 March 1996 on the IGC: 'An association of nations'*. – Vol. II. – Electronic source: http://www.europarl.europa.eu/igc1996/pos-en_en.htm

Literature:

12. Piris J.-C., Maganza G. *The Amsterdam Treaty: Overview and Institutional Aspects* // *Fordham International Law Journal*. – Vol. 22. – Issue 6. – 1998. – P. 32-47.

13. *Italian Politics: The Center-Left in Power* / ed. by R. D'Alimonte, D. Nelken. – Roma: Istituto Carlo Cattaneo, 1997. – 296 p.

Documents, Acts, Statements:

14. *Italian Government statement of 23 February 1995 on foreign policy guidelines*. – Electronic source: http://www.europarl.europa.eu/igc1996/pos-it_en.htm

Literature:

15. *The Foreign Policies of the European Member States* / ed. by I. Manners, R. Whitman. – Manchester: Manchester University Press, 2000. – P. 98.

Victoria Vdovychenko

Teaching Fellow

International Economics and

Management Faculty Kyiv

National Economic University

SUMMARY

The article presents the vision how Italy, as one of the EU founding members, negotiated about the necessary EU adjustments shaping it with the flexible integration discourse in the period of 1996-1997. It stipulates on how the Intergovernmental conference in Turin elaborated the draft agreement leading to the signing of the Amsterdam Treaty. The article is divided into two parts presenting, firstly, the theoretical background for the flexible integration, and then enriching the discussion about Italy's role in the EU Presidency during the period of Intergovernmental conference.

Key words: EU, Italy, flexible integration, Intergovernmental Conference

АННОТАЦИЯ

В статье представлено видение Итальянской Республики дальнейшего развития процессов европейской интеграции при подготовке к подписанию Амстердамского договора. Отражено значение проведения межправительственной конференции в Турине в 1996-1997 годах, которая и подготовила проект Амстердамского договора, обозначив основные направления дальнейшей стратегии Евросоюза. Представлено формирование теоретического видения и понимания Италией понятия гибкой интеграции, примененного в Амстердамском договоре.

Ключевые слова: ЕС, Итальянская Республика, гибкая интеграция, межправительственная конференция.

Проблема екологічних біженців у міжнародних відносинах

УДК 94:574.91:327

Переміщення населення, пов'язане зі стихійними лихами, є однією з найбільших гуманітарних проблем, що постають перед державами і міжнародним товариством на початку XXI століття. Протягом 2008-2014 рр. унаслідок повеней, тропічних ураганів, землетрусів, зсувів, посух і деградації довкілля 184,4 млн чол. (у середньому 26,4 млн чол. на рік) змушені були тимчасово або назавжди покинути місця проживання. Ця цифра є значно більшою, ніж кількість біженців, які у 2015 р. дісталися Європейського Союзу (близько 1,3 млн чол.). За прогнозами, у 2050 р. кількість екологічних біженців може сягнути 200 млн., причиною цього стануть не лише негативні наслідки зміни клімату, а й розширення військових конфліктів, бідність, неможливість отримати гідну роботу та освіту, порушення прав людини [1]. Ці чинники збільшують уразливість до екологічних катастроф і змушують людей шукати кращого життя в інших країнах. Однак потенційна загроза зростання кількості екологічних біженців нині недооцінюється. Міграційна криза в Європі продемонструвала актуальність далекоглядного підходу до розв'язання проблеми екологічної міграції, яка може дестабілізувати регіональний, а з часом – і глобальний розвиток.

Термін «екологічні біженці» було введено в

публічний дискурс у 1985 р. співробітником ЮНЕП Ель-Хіннауї, який запропонував визначати їх як осіб, що змушені тимчасово або назавжди залишити місце проживання через істотні екологічні порушення (природні або спричинені людиною), що ставлять під загрозу їхнє існування та серйозно впливають на якість їхнього життя [2]. Розвиток цієї концепції призвів до появи таких термінів, як «кліматичні біженці», «температурні біженці», «екологічні мігранти», які хоча й вживаються залежно від контексту, за своєю суттю є тотожними і характеризують важливу тенденцію переміщення населення світу на початку третього тисячоліття.

Можна констатувати, що процес екологічної міграції все більше набуває форми глобального руху, що має свої закономірності. Науковці виділяють внутрішні (у межах однієї країни) та зовнішні (транс-кордонні або міжконтинентальні) переміщення.

Summary
Main factors of appearing the environmental migration and the impact of climate change on this process are investigated. Regions of potential danger in the context of formation flows of environmental refugees are defined. The gaps in international law and states' experiences in providing status of environmental migrants are found. The evolution of international relations in solving problems of population displacement for reasons of environmental and its place during the talks on migration, climate change and global development are analyzed. The essence and potential Nansen initiative in solving the problem of environmental refugees is researched.
Keywords: environmental refugees, migration, climate change, international relations, Nansen Initiative.

ентальні) переміщення.

Науковий інтерес до проблеми екологічної міграції зріс на початку 1990-х рр., коли з'явилася низка праць, що довели вплив збільшення населення та соціально-економічних чинників на міграційні процеси (А. Вестінг, М. Іслам, О. Отанну, Дж. Тролдален). Важливий внесок у розроблення цієї гіпотези зробив Норман Майєрс, який систематизував чинники екологічної міграції та встановив їхній вплив на переміщення людей із небезпечних або вразливих територій. На думку вченого, порушення кругообігу води в природі внаслідок зміни клімату спричиняє ерозію ґрунту, яка знижує ефективність ведення сільського госпо-

дарства та призводить до зменшення врожайності й нестачі продовольства, що змушує жителів цих територій переїжджати в інші місця. До цього спонукають і зміни в режимі опадів унаслідок порушення водного балансу, що є причиною почастішання посух. Таким чином, екологічна міграція постає як результат зменшення сільськогосподарського виробництва, зниження доступності води та пошкодження інфраструктури. Ще одним чинником цього процесу Майєрс вважає танення льодовиків, що призводить до підвищення рівня Світового океану, затоплення островів і низинних прибережних територій, наслідком чого є переселення мешканців у більш безпечні райони [3].

Очевидно, що жодна з країн світу не застрахована від техногенних катастроф і природних катаклізмів, однак аналіз дає змогу виділити найбільш уразливі регіони світу. Наприклад, на частку Азії, у якій проживає 60% населення земної кулі, припадає 87% людей, переміщених у результаті стихійних лих. У 2008-2014 рр. найбільший рівень міграції спостерігався в Китаї, Індії та на Філіппінах. Повені,

шторми та виверження вулканів у цих країнах призвели до 15 із 20 найбільших переміщень того часу.

В Африці причиною руху населення є повені, посухи та виверження вулканів; у Центральній і Південній Америці — урагани, повені, зсуви і землетруси; Тихоокеанське узбережжя потерпає від цунамі та підтоплення, хоча транскордонний рух населення в цих регіонах ще не став значущою реальністю. Наслідки підвищення рівня моря та затоплення прибережних районів і берегової ерозії серйозно впливають на територіальну цілісність малих островних держав і в недалекому майбутньому можуть змусити більшу частину населення переселитися вглиб країн, а за відсутності такої можливості — і за кордон. Наприклад, у 2015 р. мешканці острова Картерет (Кілінаїлау) Папуа Нової Гвінеї стали першими у світі «офіційними» екологічними мігрантами, адже були змушені покинути цей острів через затоплення внаслідок зміни клімату. Досить складною є ситуація в Тувалу, Кірібаті, Мальдівській Республіці,

яким загрожує поступове затоплення.

Хибною вбачається думка, що наслідки зміни клімату майже не зачеплять розвинені країни. Пригадаємо хоча б урагани «Катаріна» (2005 р.) та «Сенді» (2012 р.) у Сполучених Штатах Америки. Наприклад, збитки від останнього становили понад 125 млрд дол., 430 тис. чол. залишилися без даху над головою. На початок 2015 р. понад 100 тис. чол. ще не мали можливості повернутися у свої оселі [1].

У європейському регіоні примусова екологічна міграція нині зустрічається рідко, однак існує висока ймовірність того, що зміни в довкіллі будуть суттєво впливати на людський рух у майбутньому. Зростання на один метр рівня моря вплине на життя 6 млн. чол. південного Середземномор'я та дельти Нілу через втрату 10% орних земель. Потенційно ці люди можуть поповнити ряди екологічних мігрантів.

Однак і в самій Європі існує низка зон високої вразливості. Наприклад, незважаючи на систему захисту від повеней, є зна-

чний ризик затоплення узбережжя Північного моря. Так, повинь у Гамбурзі у 1943 р. завдала більшої шкоди, ніж воєнні дії. Постає й загроза затоплення деяких районів північного Середземномор'я (Венеції) та берегової зони Великої Британії і Нідерландів. Вказані фактори спричинять внутрішню міграцію в європейському регіоні, адже жителі вразливих територій будуть шукати нові місця проживання з більш сприятливим кліматом.

Аналізуючи наслідки екологічних катастроф у європейському регіоні, доречно пригадати повинь на Балканах навесні 2014 року. Вона залишила без житла понад 90 тис. мешканців Сербії, Боснії та Герцеговини, багато з яких уже мали трагічний досвід переміщень, адже під час військового конфлікту початку 1990-х рр. були змушені залишити свої оселі. Повинь погіршила екологічну та санітарно-гігієнічну ситуацію і створила низку небезпек, адже 70% території, що опинилася під водою, у минулому була місцем бойових дій, на якому залишилися міни, трупи тварин і важкі

метали зі зруйнованих промислових об'єктів, що забруднили водопостачання в регіоні [1].

Найбільш трагічна доля спіткала ромів. Багато з них не мали свідочств про народження та інших документів, що засвідчують особу; до військового конфлікту вони жили в неформальних поселеннях і не мали доказів права володіння нерухомістю, необхідних для реституції або реконструкції майна. Тому після закінчення військового конфлікту були змушені оселитися на низинних територіях поблизу берегів річок, схильних до затоплення, і на гірських схилах, схильних до зсувів. Унаслідок цієї повені роми знову залишилися без житла й досі не мають юридичних підстав для отримання державної допомоги.

У цьому контексті варто наголосити, що нині статус екологічних біженців не врегульований ні національним, ні міжнародним законодавством, що є головною проблемою в зазначеній сфері. Конвенція ООН про статус біженців, відкрита для підписання на початку 1950-х рр., поклала початок врегулюванню руху населення, пов'язаного з війнами та насильством, однак розширення причин міграційних процесів на початку XXI ст., зокрема за рахунок екологічних чинників, не знайшло свого відображення в міжнародному законодавстві.

Існуючі в цій галузі міжнародні конвенції не регулюють деякі важливі аспекти щодо вимушеного переміщення груп людей, пов'язаного з природними катастрофами. Це стосується в'їзду в нову країну,

умов і тривалості перебування там, права вимушено переміщених, обов'язків нової держави щодо них і, нарешті, взаємодопомоги сусідніх держав і світової спільноти. Одним із прикладів недосконалості міжнародного законодавства є ситуація з громадянами Гаїті, які після землетрусу 2010 р. не змогли отримати захист Верховного комісаріату у справах біженців у Домініканській Республіці, оскільки не піддавалися політичним переслідуванням. Це вказує на порушення прав людини у випадку екологічної міграції.

Останнім часом увага до цієї проблеми почала зростати. У 2015 р. Рада ООН із прав людини провела дві наради високого рівня, у результаті яких були прийняті Женевські зобов'язання з прав людини та кліматичних змін. Вони зосередилися на питаннях важливості міжнародної співпраці та впливу кліматичної зміни на реалізацію права на їжу, що є свідченням розуміння причинно-наслідкових зв'язків екологічної міграції, які обстоює Майерс.

Розвиток підходів до визначення і розв'язання проблеми екологічних біженців протягом останніх трьох десятиріч суттєво еволюціонував. Якщо наприкінці ХХ ст. головний акцент було зроблено на боротьбі з наслідками стихійних лих, то на початку ХХІ ст. він змістився на заходи з попередження та адаптації до них. 1990-1999 рр. були проголошені ООН Міжнародним десятиріччям щодо зменшення небезпеки стихійних лих; у 1994 р. відбулася Перша Всесвітня конференція зі зменшення небезпеки лих,

була прийнята Іокогамська стратегія із забезпечення безпечнішого світу, яка заклала керівні принципи запобігання стихійним лихам, забезпечення готовності до них і пом'якшення їхніх наслідків. Додатковий імпульс цьому процесу надали Хіюзька рамкова програма дій (НФА) на 2005-2015 рр. [2] та Рамкова програма з обмеження ризику катастроф на 2015-2030 рр., прийнята на Третій Всесвітній конференції ООН у Сендаї.

Питання впливу зміни клімату на рух населення постійно обговорюються на зустрічах сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату. Наприклад, на 16-й зустрічі, що відбулась у 2010 р., міжнародною спільнотою була прийнята Канкунська рамкова програма з адаптації, яка запропонувала державам вжити заходів щодо підвищення «розуміння, координації і співробітництва в зв'язку зі зміною клімату і переміщенням, міграцією та плановим переселенням». Ухвалені у 2012 р. на 18-й зустрічі сторін РКЗК у Досі рішення заохотили подальшу активізацію роботи в цьому напрямі з метою поглиблення розуміння того, як наслідки зміни клімату впливають на моделі міграції, переміщення і мобільність людей, можуть спричинити економічні збитки. Порядок денний ООН на 2030 р. в інтересах сталого розвитку визнає, що глобальні виклики загрожують прогресу в галузі розвитку, досягнутого протягом останніх десятиріч унаслідок почастищення й інтенсифікації стихійних лих, а також «насильницького переміщення людей. Пере-

говори, що ведуться в рамках підготовки до Всесвітнього гуманітарного саміту, який повинен відбутися навесні 2016 р., акцентують увагу на тому, що переміщення внаслідок стихійних лих можуть стати поточною і майбутньою гуманітарною проблемою. Водночас, хоча вказані кроки світової спільноти засвідчують розуміння зростання загрози екологічної міграції, питання про розроблення і прийняття міжнародної конвенції щодо переміщень населення, пов'язаних з екологічними катастрофами, поки що не стоїть на порядку денному.

Можна констатувати лише поодинокі спроби країн, які безпосередньо зіштовхнулися з екологічними мігрантами, розв'язати питання їхнього тимчасового перебування на своїй території. Наприклад, землетрус на Гаїті у 2010 р. спричинив потужний потік біженців до Бразилії, що змусило уряд країни легалізувати їхнє перебування шляхом прийняття спеціальної постанови, термін дії якої обмежився 5 роками. Після закінчення строку дії цього документа в краї-

ні було порушено питання про необхідність прийняття спеціального закону, який створив би підстави для перебування на території Бразилії людей, що шукають притулок через широку низку гуманітарних (у тому числі екологічних) загроз. У 2012 р. Австралія, до якої прибуло багато біженців через цунамі 2004 р. в Індійському океані та інші природні катаклізми, що відбулися протягом останнього десятиріччя в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, змуслена була ввести спеціальну категорію віз («для екологічних мігрантів») за аналогією для віз для студентів і туристів.

Серед європейських країн перші кроки в наданні статусу екологічних біженців були зроблені Швецією і Фінляндією, які у 2011 р. дозволили особам, що вже проживають у цих країнах і не можуть повернутися до країн свого походження через екологічні катастрофи, отримати статус мігрантів. Канада також легалізувала статус біженців унаслідок цунамі 2004 р. і гаїтянського землетрусу 2010 р., надавши їм офіційну тимчасову

допомогу.

У порядку денному Європейського Союзу екологічна міграція не розглядається як потенційна загроза найближчих років, хоча міграційна криза 2015 р. може сприяти перегляду такого підходу. Натомість спільнота зосередила увагу на внутрішніх превентивних заходах, зокрема прийнятті та імплементації всеєвропейської та національних стратегій адаптації до зміни клімату. Робочий документ, прийнятий у 2013 р. в рамках цього процесу — «Зміна клімату, погіршення стану навколишнього середовища і міграція» наголосив лише, що в майбутньому промислова політика ЄС може призвести до швидких змін навколишнього середовища [4].

Вказані факти актуалізують вивчення кращої світової практики врегулювання ситуації з екологічними біженцями та пошуку консенсусу з ключових принципів діяльності в цій сфері. Це завдання покликана вирішити оприлюднена в жовтні 2012 р. урядом Швейцарії та Норвегії ініціатива Нансена, названа на честь полярного дослідника початку століття і першого Верховного комісара Ліги Націй у справах біженців. Порядок денний, запропонований нею, був схвалений під час глобальних міжурядових консультацій, що проходили 12-13 жовтня 2015 р. в Женеві за участю представників громадянського суспільства. Він включає:

- концептуалізацію комплексного підходу до руху населення внаслідок стихійних лих, що фокусується як на захисті екологічних мігрантів, так і на управлінні ризиками, що

можуть призвести до таких переміщень;

- вивчення позитивного досвіду, критичне переосмислення та використання найбільш ефективних методів, що апробовані державами та іншими суб'єктами міжнародних відносин і регіональними організаціями;

- пріоритизацію наступних напрямів діяльності: збирання даних, розширення використання заходів гуманітарного захисту для постраждалих осіб, включаючи механізми впровадження довготривалих рішень і посилення управління ризиками стихійних лих у країні їх походження.

Першим етапом роботи Ініціативи Нансена є консультації на місцях із метою з'ясування основних потреб переміщених осіб і пов'язаних з ними головних завдань приймаючих держав. Наступні кроки передбачають розширення співробітництва між країнами, у яких з'являються екологічні біженці, та країнами, до яких вони приїжджають; розроблення норм з прийому вимушено переселених осіб; надання допомоги цим людям. У перспективі Ініціатива Нансена планує розпочати розроблення превентивних заходів, зокрема створення міжнародної загальної схеми дій з допомоги жертвам природних катастроф [5]. Беручи до уваги відсутність єдиного інституційного центру з питань екологічних біженців, ця ініціатива заповнює прогалину і в перспективі може взяти участь у його створенні.

Яким же чином проблема екологічної міграції може торкнутися України?

Якщо умови проживання в найбільш уразливих країнах Азії та Африки стануть нестерпними, то до неї можуть звернутися представники інших держав із проханням переселити частину їхнього населення; не слід забувати й про високу ймовірність появи нелегальних екологічних мігрантів. Тому актуальним завданням найближчих років є врахування відповідних імперативів до довгострокових планів національного соціально-економічного розвитку та вивчення передового світового досвіду врегулювання проблеми екологічної міграції.

Список використаних джерел:

1. *Global Estimates 2015. People displaced by disasters* [Електронний ресурс]: IDMC / Режим доступу: <http://www.internal-displacement.org/publications/2015/global-estimates-2015-people-displaced-by-disasters/>
2. *Morrissey J. Rethinking the debate on environmental refugees: from maximalists and minimalists to proponents and*

critics [Електронний ресурс]: *Journal of Political Ecology* / Режим доступу: http://jpe.library.arizona.edu/volume_19/Morrissey.pdf

3. *Myers Norman. Environmental refugees: a crisis in the making. People & the Planet, No.4/1994* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.oneworld.org/patp/pp_eco-refugees.html

4. *Science for Environment Policy. Thematic issue. Migration in response to environmental change. September 2015. Issue 51* [Електронний ресурс]: *European Commission* / Режим доступу: http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/migration_in_response_to_environmental_change_51i-en.pdf

5. *Towards a protection agenda for people displaced across borders in the context of disasters and the effects of climate change 2030* [Електронний ресурс]: *Nansen Initiative* / Режим доступу: <https://www.nanseninitiative.org/secretariat/>

Тетяна Перга,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

Досліджено головні чинники формування екологічної міграції та вплив на цей процес зміни клімату. Визначено регіони, що становлять потенційну небезпеку з точки зору формування потоків екологічних біженців. З'ясовано прогалини міжнародного права та досвід держав у наданні статусу екологічних мігрантів. Проаналізовано еволюцію міжнародних відносин у розв'язанні проблеми переміщення населення через причини екологічного характеру та її місце під час переговорів з проблем міграції, зміни клімату та глобального розвитку. Розкрито сутність і потенціал Ініціативи Нансена у розв'язанні проблеми екологічних біженців.

Ключові слова: екологічні біженці, міграція, зміна клімату, міжнародні відносини, Ініціатива Нансена.

АННОТАЦИЯ

Исследованы главные факторы формирования экологической миграции и влияние на этот процесс изменения климата. Определены регионы, которые представляют потенциальную опасность с точки зрения формирования потоков экологических беженцев. Выявлены пробелы международного права и опыт государств по предоставлению статуса экологических мигрантов. Сделан анализ эволюции международных отношений в решении проблемы перемещения населения вследствие причин экологического характера и ее место в процессе переговоров по проблемам миграции, изменения климата и глобального развития. Раскрыта сущность и потенциал Инициативы Нансена в решении проблемы экологических беженцев.

Ключевые слова: экологические беженцы, миграция, изменение климата, международные отношения, Инициатива Нансена.

Населення Севастополя в 1856–1917 рр. (професії, національності, віросповідання, соціальний стан)

УДК 94:327 (73)+316.42

Севастополь та його історія завжди пробуджували інтерес, ставали предметом низки спеціальних досліджень. Ретельно вивчено період оборони міста під час Кримської та Другої світової воєн, розглянуто історію його створення. Про склад населення Севастополя у XIX ст. відомо небагато, при тому що соціально-демографічний фактор відіграє суттєве значення у вивченні історії міста як військової бази і порту, його ролі в зовнішній політиці Російської імперії. Особливий статус Севастополя, його умови життя повинні були вплинути на демографічну поведінку населення, створити особливості соціальної структури, нехарактерні для російських столиць, губернських і повітових міст імперії. Дослідження цих відмінностей повинно сприяти кращому розумінню історичного контексту існування Севастополя як бази Чорноморського флоту у XIX столітті.

Місто було засноване в 1783 р., і протягом тривалого часу його населення було нечисленним. Тут мешкали в основному військовослужбовці та їхні родини, а корінного населення фактично не було. У 1897 р. було проведено

Перший Загальний перепис населення, який мав цінні відомості щодо соціальної структури та демографічних характеристик Севастополя. Період Кримської війни (1854–1856 рр.) у дослідженнях не розглядався, оскільки про демографічну поведінку населення міста в його становому, конфесійному, етнічному складі в ці роки, виходячи з відомих джерел, робити висновки досить важко.

Найбільш значимі роботи дореволюційних дослідників щодо населення Таврійської губернії охоплюють період кінця XVIII – початку XIX ст., тобто періоду заселення Криму жителями інших губерній. Такими є твори П. Сумарокова, що містять відомості про становище Криму в кінці XVIII ст. [1]. Він залишив захоплю-

Summary

The article discusses the importance of the social history of Sevastopol in XIX – the beginning of XX century: ethnicity, social class, demographic and confessional components of this important city of the region in the formation of foreign policy of the Russian Empire in the period from 1856 to 1917 years.
Keywords: Russia, Crimea, history, people, profession, social status, ethnicity, class.

ючий опис Севастополя початку XIX століття. Особливо цікавим є дослідження А.О. Скальковського стосовно татаронагайської еміграції з Тавриди в 1860–1863 рр. [2]. Д.І. Багалеї у своїй роботі стосовно заселення Новоросії у XVIII – першій половині XIX ст. зосередив основну увагу на соціально-становому походженні переселенців, коротко аналізуючи їхню етнічну приналежність [3]. Заселенню Криму також присвятили свої роботи й інші дослідники.

Згідно з філософсько-ідеологічною установкою, що побутувала у XIX ст., економічний розвиток імперії вважався домінуючим і найбільш важливим фактором. Так, Б.Н. Мионов у своїх роботах щодо соціальної структури міського населення Росії (дослідження даних церковного, ревізького та адміністративного обліку з 1737 по 1870 рр.) виділяє три групи районів Російської імперії, у яких відбувалися слабкі, помірні та сильні зміни соціальної структури. Таврійську губернію Б.Н. Мионов розглядає в групі з сильними змінами структури: переміщення на південь торговельних шляхів перетворило старі міста Степового Півдня з військово-адміністративних та аграрних центрів на торговельні, що спричинило суттєві зрушення в соціальному складі мешканців [4].

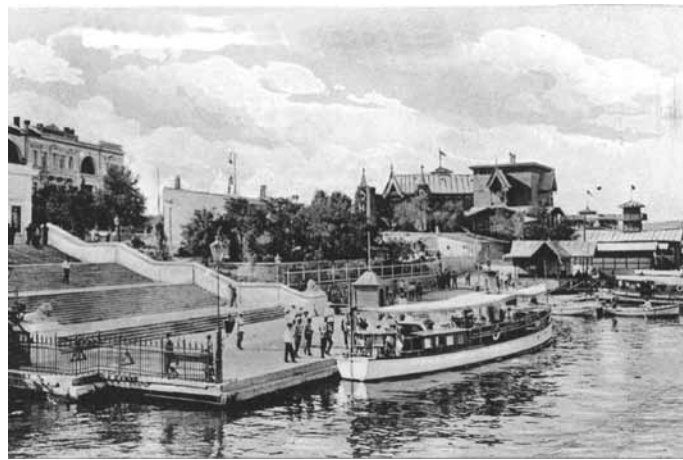
У 1874 р., згідно з відомостями градоначальника, у Севастополі частка православного населення ста-

новила 80,54% загальної чисельності, але і в подальшому вона була не менше 77%. Максимально високий показник зафіксовано в 1895 р. – 84,6%. У 1890 та у 1892 рр. це значення було трохи нижче 80%. Другою за кількістю конфесійною групою були католики, чия чисельність коливалася від 5,06% (1887 р.) до 9,59% (1874 р.) загального населення міста. Потім слідували групи населення іудейського віросповідання – від 4,02% (1895 р.) до 6,81% (1890 р.), мусульманського – від 1,44% (1874 р.) до 3,9% (1886 р.), караїмського – від 0,72% (1895 р.) до 6,3% (1892 р.).

Незважаючи на територіальну приналежність до багатонаціонального регіону, у Севастополі не склалися багатонаціональних діаспор: у місті практично не було місцевого населення й умови його життя тривалий час не сприяли міграціям мусульман, іудеїв і караїмів. Окрім інших фактів, що вплинули на спосіб існування в місті, став указ від 1829 р. Миколи I, який заборонив проживання в Севастополі та Миколаєві євреям-неслужбовцям, тому вони змушені були залишити місто до 1832 року. Це обмеження було знято лише 1859 року.

Достатньо чисельною в Севастополі була грецька діаспора через близькість Балаклави. Більшість греків – православні. Це ускладнювало їхнє виділення в окрему групу, тим більше, що міжнаціональні шлюби в Севастополі не були рідкістю. Окрім впливу міграції представників неправославних конфесій, яка не могла бути значною, етнічний і

конфесійний склад жителів міста формувався під впливом його головного визначального фактора – військового. Після закінчення терміну служби представники різних конфесій могли залишитися жити у Севастополі, таким чином створюючи та змінюючи його етнічний склад. Уплив цього фактора не можна недооцінювати, наприклад за відомостями Морського зібрання, на 1 листопада 1850 р. на Чорноморському флоті служило 1040 євреїв «нижчих чинів». Із плином часу в місті поступово сформувалися групи з представників різних національностей. Показники свідчать, що чисельність неправославного населення в кожній групі змінювалася достатньо різко та суттєво, що, як правило, свідчить про високий ступінь міграції, а в нашому випадку – про присутність на флоті представників тих же конфесій та їхньої мобільності. Подібне співвідношення та переважання православного населення протягом останньої чверті XIX ст. підтверджують відомості про севастопольських рекрутів. Найбільш численними діаспорами місцевих жителів були грець-

ка, єврейська та караїмська, татарська (мусульманське віросповідання), польська (католицьке віросповідання), німецька та естонська (протестантське віросповідання), вірменська (вірмено-григоріанське віросповідання). Тож населення міста значною мірою визначалося складом екіпажів, розміщених у Севастополі. До кінця століття в місті проживало відносно небагато (близько 3,3%) іноземного населення, тобто підданих інших держав.

Склад Севастополя зазнав певних змін унаслідок міграції, збільшення, зменшення або виводу з міста військового контингенту, поступового збільшення чисельності місцевого населення – міщан і відставних військових. У середині XIX ст. населення Севастополя складалося переважно з розквартированих військових, незважаючи на збільшення чисельності міщан та появу селян, що приходили сюди на заробітки. Після завершення Кримської війни та виведення військ відбулася різка зміна у співвідношенні станових груп – тепер тут домінувало міщанське населення. У кінці століття чисельність військових

залишалася досить високою, але приплив жителів внутрішніх губерній був доволі значним, так що міщани та селяни становили не менші за чисельністю групи.

Становий склад рекрутів із Севастополя підтверджує той факт, що селянське населення міста не було домінуючим. За даними звітів градоначальника, найбільше за період з 1874 по 1896 рр. було взято рекрутами зі станової групи міщан і ремісників, хоча були й представники інших станів, у тому числі дворянського. Доволі регулярно потрапляли в набір почесні громадяни та діти купців. Різноманітні розглядалися в якості окремого стану доволі невизначено – група з назвою «інші» має також у деяких звітах більш розгорнуту назву «інші особи, вилучені від занесення до десятого народного перепису, а також ті, що вийшли після ревізії з податкового стану».

У Севастополі в другій половині XIX ст. спостерігався високий рівень народжуваності, як і в усій Російській імперії, однак він супроводжувався достатньо високим рівнем смертності немовлят. Чисельність незаконнороджених дітей була достатньо високою та знизилася лише після виведення війська. В основному, в силу різноманітних обставин, відсоток незаконнороджених у Севастополі становив близько 6,5-7,5%.

Через невеликий процент жіночого населення кількість шлюбів, що укладалася навіть у найбільш сприятливі для міста періоди, була досить

невеликою. З цієї ж причини процент севастопольських жінок, що виходили заміж удруге, був набагато вищим, ніж у середньому в імперії. Низький показник повторних шлюбів серед чоловіків був пов'язаний із нелегкими умовами служби та високим рівнем смертності серед військових. Хоча з плином часу кількість повторних шлюбів у жінок та чоловіків у середні XIX ст. зрівнялася, та в останнє десятиріччя кількість жінок, що укладали шлюб вдруге та втретє, знову збільшилася.

Як показує аналіз метричних книг, протягом XIX ст. поступово, однак суттєво змінився шлюбний вік наречених і женихів. Якщо на початку століття дівчата виходили заміж у 16-17 років, а чоловіки одружувались у віці 26-35 років, при цьому середня різниця у віці становила приблизно 10 років, то наприкінці XIX ст. збільшилася кількість наречених старших 20 років, середня різниця у віці пари зменшилася майже удвічі. Це говорить про певні зміни в ментальності населення Севастополя протягом XIX ст. і, можливо, у його ціннісних орієнтаціях. Досліджуючи зміни в спектрі імен,

сезонності народжуваності та кількості вінчань, можна зробити деякі припущення стосовно релігійності населення Севастополя у XIX столітті. Зокрема, зауважимо, що не всі прихожани строго дотримувалися посту. Що стосується вибору імені, то в цілому різких відхилень від вказівок святців за період, який ми розглядаємо, виявлено не так багато. Тим не менш, можна говорити про популярність того чи іншого імені, про можливість вибору імені, яке більше подобається до семи днів терміну по святцях. Судячи з днів хрещення дитини, інтервал від дня народження до дня хрещення на початку століття був меншим, ніж наприкінці XIX століття. Можемо зробити висновок, що релігійність населення Севастополя була достатньо високою, однак не представляла всі сторони його життя та побуту. На початку XX ст. релігійна компонента свідомості населення дещо послабилася, але досить м'яко та несуттєво.

Показник смертності у місті був високим за рахунок смертності немовлят і військових, для інших груп населення він залежав від конкретної ситуа-

ції. Серед аспектів смертності в Севастополі можна виділити три основні: сезонні коливання смертності, вік померлих і причини смерті. Взаємозв'язок цих аспектів розглядають так: співвідношення сезонного розподілу смертності та причин смертності, потім – причин смерті та віку померлих і, нарешті, сезонний розподіл віку померлих. Якщо на сезонний розподіл народжуваності та вінчань мала вплив система постів та обставини життя і служби, то сезонний розподіл смертності, у першу чергу, залежав від активізації відповідних інфекційних захворювань.

Життя населення Севастополя цілком залежало від режиму флотської служби. Окрім різкої зміни чисельності населення в період після Кримської війни, коли місто лежало в руїнах і жити було вкрай важко, існували також певні умови демографічної поведінки населення міста. Як показав аналіз джерел, протягом XIX ст. чисельність жіночого населення була набагато меншою, ніж чоловічого, в останню чверть століття не тільки військових, а й не зайнятих на військовій службі. Це позначилося на

порівняно невеликій кількості вінчань у Севастополі та значенні її основних показників, що створило демографічну обстановку, нехарактерну для більшості повітових і губернських міст імперської Росії. Чисельність незаконнонароджених у Севастополі залишалася високою ще до початку XX ст., що було не характерним для порівняно невеликого за чисельністю міста. Сезонність народжуваності відрізнялася від сезонного розподілу по інших містах і сільських місцевостях імперії саме через відмінності служби чоловічого населення міста. Це свідчить про взаємозв'язок і залежність демографічної поведінки та умов життя військового міста.

Незважаючи на те що Крим був багатонаціональним регіоном і залишався таким після приєднання до Російської імперії, населення Севастополя було переважно (на 4/5) православного віросповідання, і, якщо спиратися на відомості використаних джерел, у його етнічній структурі домінували представники трьох гілок східного слов'янства: російського, українського та білоруського. Цей феномен виник унаслідок обставин створення міста і

специфіки його укладу: тут практично не було корінного мусульманського населення. Безумовно, багатонаціональне середовище навколишньої території, у якій він був створений, суттєво вплинуло на його конфесійну структуру, однак більшість його жителів була родом із європейських губерній Росії. Економічний розвиток Севастополя цілком (наприкінці XIX – багато в чому) визначався потребами флоту, у цьому місті було важче забезпечити своє існування місцевому населенню Криму, мусульманам, караїмам, які не володіли необхідними професіями. Тому масового заселення Севастополя представниками нехристиянських конфесій не відбулося.

Статус міста й умови життя його населення у XIX ст. неодноразово змінювалися, однак можна стверджувати, що всередині століття йдеться вже про міське населення, яке склалося, а не про населення, яке мешкає у військовому містечку чи селищі. Це підтверджується відомостями про станову структуру населення Севастополя, де міщан було більше, ніж селян, хоча співвідношення цих станових груп змінювалося наприкінці XIX століття. Рівень міського населення також підтверджує його доволі високий рівень письменності. Про зміни в суспільному сприйнятті, що притаманно скоріше міському ніж сільському населенню, можна судити за еволюцією шлюбного віку наречених і женихів, за популярністю того чи іншого імені, за поступовим збільшенням часового інтервалу між народжен-

Севастополь. Середина XIX в.

ням і хрестинами немовляти, за нерегулярним дотриманням посту в родинях протягом усього XIX століття.

Поступова секуляризація свідомості міського та сільського населення була повсюдною в Російській імперії наприкінці XIX ст., але в міському середовищі вона проходила значно динамічніше. Останній факт із життя міста, що підтверджує його статус, – це контроль за санітарно-епідеміологічною ситуацією, який проходив доволі жорстко. Наприкінці століття кількість вилікуваних від інфекційних захворювань у кілька разів перевищувала кількість померлих.

Такими є основні висновки по дослідженню станової, конфесійної структури та демографічної поведінки населення Севастополя протягом XIX ст. на основі даних метричних книг та їх співвідношення з джерелами більш загального характеру.

Зміни соціально-демографічного характеру в структурі населення міста відображали загальні тенденції процесу модернізації в пореформеній Росії. Демографічні показники та оцінки характеру еволюції соціальної структури населення Севастополя можуть бути використані для більш аргументованого аналізу ситуації в ті чи інші періоди існування міста.

Список використаних джерел:

1. Сумароков П. «Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году». – М., 1800.

2. Скалковский А.А. Хронологическое обозрение истории Новорос. Края 1730-1823. Ч.I-II. – Одесса, 1836-1836.

3. Багалей Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. – К., 1889.

4. Миронов Б.Н. Социальная структура городского населения России // Проблемы отечественной и всеобщей истории. – Л., 1988. Вып. II.

Алла Ликова,
аспірант кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто значення соціальної історії Севастополя у XIX – на початку XX століття: етнічної, станової, демографічної та конфесійної складових цього важливого для регіону міста у формуванні зовнішньої політики Російської імперії з 1856 по 1917 роки.

Ключові слова: Росія, Крим, історія, населення, професії, віросповідання, стан, соціальний стан, національність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается значение социальной истории Севастополя в XIX – в начале XX столетия: этнической, сословной, демографической и конфессиональной составляющих этого важного для региона города в формировании внешней политики Российской империи в период с 1856 по 1917 годы.

Ключевые слова: Россия, Крым, история, население, профессии, вероисповедование, сословие, социальное положение, национальность.

Він і сьогодні з нами...

(до 85-річчя з дня народження Г.Й. Удовенка)

22 червня цього року Геннадію Йосиповичу Удовенку, видатному українському дипломатові, політичному та громадському діячеві, Постійному представникові Української РСР і незалежної України при Організації Об'єднаних Націй (1985-1992 рр.), Послу України в Республіці Польща (1992-1994 рр.), Міністру закордонних справ України (1994-1998 рр.), народному депутатові III-V скликань, голові Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, голові Народного Руху України (1999-2003 рр.), голові 52-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (1997-1998 рр.), виповнилося б 85 років. Але, на превеликий жаль, пішов уже четвертий рік, як ми провели Геннадія Йосиповича в

останню путь.

Світла йому пам'ять!

Попри плин років ми не забуваємо його і завжди з приємністю згадуємо десятиліття спільної роботи на ниві української дипломатії, як до знаменного 1991 р., так і в незалежній Україні. Згадуємо, адже всі ці роки завжди відчували плече підтримки Геннадія Йосиповича, нашого наставника, начальника, старшого колеги та друга, незалежно від посад, які він і ми займали, і від того, які життєві та професійні випробування випадали.

Геннадій Йосипович (папа Гена, як ми його називали поміж собою, про що він добре знав і, переконані, йому це було приємно) ніколи не віддаляв себе від колективу, не дистанціювався від співробітників – дипломатичних, технічних, молодих, серед-

нього і старшого віку колег. Він добре знав можливість кожного, знав, на кого покластися, кому без вагань чи застережень доручити виконання якоїсь конкретної справи, маючи впевненість, що вона буде виконана належним чином і в належний строк.

У нас, ветеранів вітчизняного МЗС, які віддали дипломатичній службі української держави 30-40 років, є свої особисті спогади про нашого старшого

колегу. Проте всі ми беззастережно добрим словом згадуємо Геннадія Йосиповича і завдячуємо долі, яка багато років тому поєднала наші професійні дороги. З ним легко працювалося, попри те, що повсякчас відчували його велику і цілком виправдану вимогливість, яка спрямовувалася

виключно на досягнення позитивного результату. Він сам був великим трудоголіком і своїм прикладом без будь-яких слів спонукав нас, його молодших колег, працювати з повною віддачею, творчо й на совість, тримати форму і не пасти задніх.

Геннадій Йосипович уважно придивлявся до кожного з нас, аналізував усі наші дії та вчинки, ставлення до виконання службових обов'язків, оцінював, хто на що був здат-

ний. Високого професіоналізму в царині дипломатії він досяг надзвичайно відповідальним ставленням до своїх службових обов'язків на всіх посадах, у тому числі й на посаді Міністра закордонних справ України.

Працюючи міністром, Геннадій Йосипович багато зробив для зміцнення і підтримання авторитету очолюваного ним центрального органу виконавчої влади. Водночас зі зрозумілою твердістю і виправданою емоційністю сприймав будь-які спроби принизити роль зовнішньополітичного відомства у житті незалежної України, перетворити його на слухняний придаток тієї ж

президентської Адміністрації. До речі, ми не раз були свідками таких спроб.

Ще в 1995 р. в інтерв'ю одній із українських газет Геннадій Йосипович наголосив на тому, що «престиж МЗС неможливо підняти законами та директивами. Міністерство повинно так виявляти себе, щоб кожний, хто займається зовнішньополітичною діяльністю, вважав за обов'язок погоджувати свої дії з ним». Згодом ця думка, не втративши своєї актуальності й у ці непрості часи існування, а точніше – виживання нашої держави, знайшла своє закріплення у відповідному Указі Президента України.

Родина Удовенків, 1951 рік

Ми не маємо жодних сумнівів у тому, що Геннадій Йосипович назавжди вписав своє ім'я в літопис не лише української, а й світової дипломатії, в історію Організації Об'єднаних Націй. Адже він став першим і досі залишається єдиним представником України, якому випала честь бути головою Генеральної Асамблеї ООН. Геннадій Йосипович мав високий авторитет у міжнародному співтоваристві, здобутий завдяки працьовитості, глибоким професійним знанням, комунікабельності, повазі до колег-іноземців, умінню вислухати протилежну точку зору. Це був зоряний час у професійній дипломатичній кар'єрі Г.Й. Удовенка. Він гідно, на високому фаховому рівні виконав таку почесну, відповідальну і доволі складну місію світового значення. Цим надзвичайно важливим

фактом перебування українського представника на посаді голови сесії Генеральної Асамблеї ООН наша країна, дипломатія мають повне право пишатися.

Геннадій Йосипович назавжди залишиться в нашій пам'яті як видатний український дипломат, політичний і громадський діяч, чудова людина і непересічна особистість, невід'ємними рисами якого впродовж усього життя були три «П»: професіоналізм, порядність і патріотизм. Це ті риси, які повинен мати кожний український дипломат на будь-якій посаді, якщо по-справжньому відданий обраній професії.

**Юрій Богаєвський,
Ігор Турянський,
Надзвичайні і Повноважені
Посли України, ветерани
дипломатичної служби
13 червня 2016 р.**

Про деякі аспекти розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва України

У сучасному світі, ураженому глобальною і всеосяжною кризою в економіці, суспільно-політичному житті, державному управлінні, локомотивом розвитку й основою для інвестиційної привабливості України, безумовно, може стати лише наш досвід індустріального та постіндустріального розвитку через активну реалізацію науково-технічних ідей, які виникли в процесі проектування й виробництва високотехнологічної продукції, зокрема електронної та оптико-електронної техніки, озброєнь тощо. Усе це разом із системою освіти, накопиченим інформаційним ресурсом і кваліфікацією наших учених і інженерів можна віднести до нематеріального активу суспільства. Чому наприкінці ХХ ст. Україну було відкинута з вищих щаблів розвитку? Відповіддю на це болюче для нас запитання може бути тільки те, що, набуваючи незалежності, ми не приділили своєчасно належної уваги завданню поліпшення управління наукою і освітою, які є системоутворювальною субстанцією нематеріальних активів суспільства, не спрямовували вектор міжнародного науково-технічного та освітнього співробітництва на гло-

бальні міжнародні проекти. Керівництво і науково-освітня еліта України не сприйняли своєчасно того, що кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменувалися двома технологічними революціями: цифровою та інформаційною (науково-технічною). Вони стали можливими завдяки появі в середині ХХ ст. проривних робіт у сфері теорії управління й теорії комунікації, у першу чергу – математиків і інженерів: наукові праці й практичні роботи Норберта Вінера, Віктора Глушкова, Алана Тьюрінга й Джона фон Неймана. Завдяки їхнім ідеям і розробкам наприкінці 40-х – початку 50-х років стала можливою поява комп'ютерів.

Вивчаючи сьогодні досвід провідних країн світу, по-перше, США, ми бачимо, що достатньо вдалою у ХХ ст. була ідея реалізації ними нематеріальних активів (НМА) через діяльність транснаціональних фінансово-промислових груп і корпорацій (ТНК). Під впливом ідей транснаціоналізації бізнесу у ХХ ст. відбувся не тільки поступовий і надважливий процес об'єднання людства навколо англійської мови, а й сформувався новий самостійний вид професійного управління матеріальними активами і

Summary

It is known that in the Soviet era, Ukraine was part of a small group of countries were able to provide a full cycle of designing and manufacturing high-technology aerospace sector (aerospace direction) with a huge part - instrumentation, including computers and communications systems with cryptographic information protection, armored machinery, shipbuilding and more. That is why one of the key strategic goals of innovation development of Ukrainian society in modern conditions is searching of the ways to save research potential and taking of the effective steps in scientific and educational spheres to train technical personnel capable to act conditions of scientific, technical and technological development.

Keywords: information, international scientific and technical cooperation, information resource, innovative activity, information communication technology, national information legislation.

НМА (насамперед, потоками змістовної науково-технічної інформації) і орієнтація фахово підготовлених людей на певні науково-технічні проекти за допомогою так званого комунікативного менеджменту. Його методи ефективно доповнили адміністративний, фінансовий і сьогодні, за певних умов, виступають уже в якості провідної сили управління. За рахунок цього амбіції старих імперій, що свого часу розмістили на своїх територіях штаби ТНК, набули нової якості в організації науково-виробничих і науково-освітніх проектів.

У таких умовах світ здійснює чергову науково-технічну і технологічну революцію, трансформується під впливом знань про матерію, геном людини, нано- і біотехнології, удосконалює під свої конкретні потреби можливості комп'ютерів, створює надсучасні ІКТ. Зокрема, саме з цією метою розробляються та використовуються новітні НБІК-

технології (нано, біо, інформаційні й когнітивні). Розроблення філософських і концептуальних засад нового світу відбувається виключно швидко та паралельно із самими змінами, ідеться навіть про зміну матеріальної та духовної природи людини.

Людство перенасичується знаннями та змістовною інформацією, постійно перебуває під впливом усе нових і нових креативних ідей, які постійно генеруються в різних країнах світу, де працюють їх творці. За таких умов у світі різко зростає потреба у фахівцях, здатних до впорядкування й аналізу величезних масивів інформації. Конкурентна розвідка розвинених країн і ТНК намагається відстежувати і регулювати ці процеси в глобальних комп'ютерних мережах, де циркулює інформація. Безліч центрів, створених за єдиним світоглядним шаблоном, однак різних за структурою, у свою чергу, визна-

чають те, що ТНК цілеспрямовано від самого початку проектує планетарну універсальну систему переподілу знань і науково-технічні осередки. Так, нині під тиском технологічних новацій в інформаційно-комунікаційній сфері людство розвивається (по експоненті), набуваючи досвіду в роботі зі світовими НМА. Класична наука ще не визначила тут до кінця законодавчих і економічно-вартісних меж щодо інформації в інформаційно-комунікаційній діяльності і під передачею інформації, на жаль, розуміє достатньо простий процес одержання будь-яких відомостей. Насправді, цей процес є надскладним, а можливо, й надкритичним елементом у ході використання змістовної, особливо науково-технічної інформації та відомостей у структурі процесів інноваційного розвитку та розроблення (вибудови) іміджу інвестиційної привабливості держав.

Для розуміння цих процесів і з метою підвищення ефективності науково-технологічного пошуку, крім активної реалізації новітніх науково обґрунтованих ідей у сфері ІКТ, доцільним є глибоке

вивчення фундаментальних процесів оцінки НМА суспільства. Потрібно визначати в грошовому еквіваленті вартість інформаційних ресурсів (особливо тих, що мають законом визначену обмеженість в доступі) у кінцевих продуктах інтелектуальної та виробничої діяльності. Визначення вартості на сьогодні є виключно важливим для організації ефективного продажу інформаційних ресурсів, НМА взагалі при передачі прав на торговельні марки, патенти тощо і визначення їхньої вартості в статутних фондах підприємств тощо. На жаль, наша науково-освітня діяльність поки що не визначила тут вагомості інформації та НМА в забезпеченні сталого розвитку України і співвідношення їх вагомості в проблематиці національної безпеки. Незважаючи на національні відмінності, вони присутні всюди, оскільки загальною метою кожної країни є лідерство в забезпеченні трьох пріоритетів розвитку: науки, освіти та створенні високотехнологічних наукоємних виробництв. Провідні країни світу за будь-яку ціну намагаються їх контролювати через

інформаційні потоки та інформаційно-комунікаційні процеси за своїми алгоритмами. Саме тому як найбільш актуальні для безпеки держав на порядок денний виносяться проблеми розбудови захищеного інформаційно-комунікаційного та науково-освітнього середовища. Для нас вони, на жаль, дедалі більше залишаються забюрократизованими уламками радянської системи.

Сенс здатності людини перетворювати знання в продукт, іменований «інформацією», не змінювався протягом століть, однак нині умови (сам процес) створення систематизованих знань у вигляді «інформаційного ресурсу» розвитку для себе, суспільства та країни в цілому став більш багатограним. У реальній економіці спроба відобразити процес переходу від індивідуального знання до колективного через категорії «інформація» та «інформаційний ресурс» має не тільки пізнавальне значення. Розуміння алгоритму цього процесу, безумовно, дає змогу наочно встановлювати вузлові точки та процеси перетворення інформації з одного стану й форми в інший стан і форму, що, у свою чергу, дає можливість фіксувати зону правового регулювання відносин і поведінки суб'єктів на всіх етапах роботи з інформацією, виявляти об'єктивно обумовлені предмети нормативного (правового, технічного та іншого) регулювання в інформаційно-комунікаційній діяльності. Дослідження, які американці розпочали в 1973 році в Стенфордському універ-

ситеті щодо вивчення феномену «інформаційний ресурс», багато в чому обумовили їх підходи до інформаційної політики. Україна тут вочевидь запізнилася, а тому багато в чому лише імітує процеси інноваційної діяльності. Відставання нашої країни у створенні конкурентоспроможних ІКТ і прагненні використовувати для досягнення мети економічного і технологічного успіху в глобальному інформаційно-комунікаційному середовищі стає викликом і одночасно загрозою для подальшого розвитку.

Програми розбудови нашої держави начебто не враховують, що тисячоліття знадобилися людству для того, аби зрозуміти економічну ефективність вкладень у науково-виробничу і науково-освітню сферу. Пріоритетність знань, інформаційних ресурсів, інших НМА закладено в інформаційно-комунікаційних парадигмах розвитку багатьох країн. Слово «інформація» із середини 50-х років минулого століття почало вживатися досить широко і різнобічно, однак ми своєчасно не звернули уваги на те, що це загальна властивість життя, матерії та суспільства. А ось на те, що вона може кардинально змінювати вектор впливу на будь-яку ситуацію, учені звернули увагу в 60-х роках минулого століття, поставивши вивчення її закономірностей навіть попереду вивчення джерел енергетики. Скажімо, лише один біт інформації змінює зелений колір світлофора на червоний, забороняючи рух. Будь-яка взаємодія людей із приро-

дою і між собою заснована на інформації, що є ресурсом розвитку (або, навпаки) для кожного з нас, суспільства і держави. Ми звикли, що інформація як продукт відображення дійсності, простору і часу зберігає своє значення в незмінному вигляді до того моменту, поки залишається в незмінному вигляді носій інформації – пам'ять, і значною мірою ототожнюємо її з конкретними суб'єктами, які володіють нею і способами подання. Інформація поширюється через категорію «знання», одночасно утворюючи інформаційний ресурс держав, колективів, організацій, окремих осіб і суспільства у цілому. Безумовно, нова епоха панування комп'ютеризованих ІКТ, швидко і всеосяжного часу через науково-освітню діяльність змінює закони поширення інформації та знань.

Вивчення прикладних науково-технологічних аспектів застосування інформації у світі розпочалося лише після Другої світової війни, коли США системно узагальнили досвід Німеччини, СРСР і свій власний щодо управління науково-технічним розвитком, оцінивши за підсумками атомного проєкту його вплив на розвиток суспільства. Наочно демонструючи свою економічну та інтелектуальну могутність, вони саме тоді поставили за мету стати світовими лідерами в науково-технічній і освітній сферах, охопивши інформаційно-комунікаційною діяльністю всі сфери людського життя. Саме тоді вони стимулювали розташування на території США штабів провідних

ТНК. Це суттєво вплинуло на організаційну (управлінську) енергію їхніх громадян, посунуло в їхній свідомості пріоритетність методів традиційної культури і наукового спілкування та міжнародних комунікацій. США першими спонукали створення й активне використання комп'ютеризованих ІКТ для науково-технічних розвідок, що кардинально змінило вигляд суспільно-політичного життя і розширило контури світових ринків праці, зокрема й розвиток національних науково-освітніх сфер. Вони не тільки глобалізували світову економіку, надаючи свої науково-освітні послуги, чим суттєво розширили англomовний світ. Підкрюючи світ, вони розпочали зокрема й глобальну програму комерціалізації освіти, що стало на сьогодні одночасно величезним досягненням і найбільшою загрозою людству, з точки зору суспільної користі й рівного доступу до неї. На сьогодні ця проблема набуває для нас ознак критичної та ключової в подальшому розвитку нашої університетської та професійно-технічної освіти, оскільки триває її комерціалізація як новаторська дія в нау-

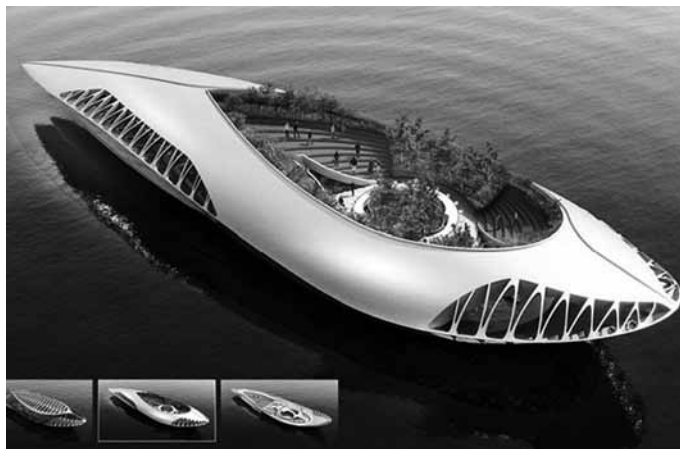
ково-освітній галузі, проростаючи безліччю ганебних явищ і зловживань, корупцією, що максимально знизило довіру громадян до наших університетів і до освіти взагалі.

Відзначаючи рівень небезпеки, яку несе приватизація освіти, Всесвітній Конгрес (7th World Congress of Education International), що пройшов 22-26 липня 2015 р. в Оттаві (Канада), наголосив на необхідності організації глобальної відповіді та протистояння комерційному втручання світових освітніх корпорацій у систему освіти [1], порушенню національних кордонів і національного суверенітету незалежних країн. Глобальні освітні корпорації із їхнім капіталом прагнуть захопити ринок вартістю 4,5-5 трлн дол. у рік із прогнозованою тенденцією вирости до 6-7 трлн дол. у рік. Прибутковість і невичерпність освітнього ринку виступає для них тією принадою, що в прагненні до збільшення своїх надприбутків дає їм змогу легко руйнувати наші науково-освітні традиції та захоплювати владу через революційні зміни в управлінні освітою.

Небезпека в передачі освітніх послуг у руки сві-

тових комерційних корпорацій (часто приватних) полягає не тільки в тому, що це дає змогу іноземним структурам (силам) не лише отримувати від нас «безконтрольні надприбутки», а й впливати через своїх вихованців на численні процеси прийняття політичних рішень у суверенітеті міжнародним угодам і національним інтересам. Це створює загрозу не тільки для системи державної освіти і наукової діяльності в країні, а й для розвитку інститутів демократії, соціальної згуртованості населення та справедливості. На жаль, протягом двадцяти років незалежності відповіді на фундаментальне питання щодо того, чиї інтереси превалюють і враховуються при проведенні реформ у науково-освітній галузі і до яких результатів веде така політика, наше суспільство не знайшло можливості навіть обговорити в національному дискурсі. Наразі політичний ландшафт України не впливає на зростаюче панування деяких ідей реформаторів української освіти – зокрема у сфері міжнародних відносин, показує, що ми повинні це активно обговорювати і більш тісно об'єднуватися заради здорового глузду і захисту конституційних норм.

Через всю історію людства простежується боротьба людей і держав за володіння інформаційно-комунікаційним ресурсом, скажімо, бібліотеки, як сховище накопичених знань, і освічені люди – вчені, керівники – лідери, відповідальні працівники органів управління держав, які, з огляду на покладені на них

обов'язки, були носіями систематизованих знань, належали до інформаційного ресурсу нації і завжди вважалися коштовними військовими трофеями.

Завдяки винайденню комп'ютера, фундаментальною властивістю якого є здатність миттєво фіксувати і зберігати інформацію, і можливостям ІКТ, яким комп'ютер надав величезну кількість функцій у системах управління інформаційними потоками (зберігання, обробки, поширення і захисту інформації) сьогодні у світі створюються численні спеціальні структури. Ґрунтуючись на наукових знаннях точних і гуманітарних наук, інженери постійно розширюють для них функціональні можливості приладів фіксувати, зберігати і автоматично обробляти інформацію за заданими алгоритмами, параметрами і властивостям. За їх участю відбувається становлення принципово нових глобальних систем управління світом і цифрова економіка, спостереження за природою і людиною тощо. Можна стверджувати, що вже з початку ХХІ ст. це спричинило активне формування нових поглядів на природу людської праці, інноваційної діяльності, тип суспільств, політики, економіки, військової справи і, безумовно, науки та освіти.

Глобальна інформатизація суспільства дала змогу, одночасно впливаючи на населення, використовувати сучасні ІКТ як для стабілізації, так і для дестабілізації соціальної обстановки всередині держав. У стратегічні плани спецслужб багатьох країн

входить розроблення й упровадження безлічі шкідливих програм для протидії нам на глобальному і регіональному рівнях. Вони вже дають можливість не тільки виводити з ладу об'єкти критично важливих інфраструктур (банківські системи, електро- і водопостачання, залізниця, заводи й аеропорти), а й спричиняти більш масштабні втрати.

Незаперечно, що основою конкурентоспроможності країн світу дедалі більше стає спроможність до накопичення, збереження і ефективного використання фундаментальних знань – змістовної інформації, перетворення її в інформаційний ресурс для свого розвитку. На основі інформаційних ресурсів сьогодні створюються все нові й нові проривні технології надвисокого рівня (high-tech). Людський і інформаційно-комунікаційний потенціал країн набув ознак головної складової національного багатства, а національні інноваційні системи – основним вагомим механізмом його формування, розвитку й реалізації [2]. Усе це на сьогодні стало специфічною сферою міждисциплінарних

наукових гуманітарних та інженерних досліджень у провідних університетах світу, а процес наповнення їх змістовною інформацією відповідно не тільки найважливішим у науково-освітній діяльності, а й одночасно основним важелем у конкурентній боротьбі особистостей.

Процес набуває ознаки «четвертої промислової революції», яку більш спрощено прийнято називати «Індустрія 4.0» (через цей термін широко висвітлюються світові економічні процеси оновлення і трансформації наших уявлень про науково-технічну революцію, її вплив на розвиток економіки). Назва набула популярності недавно (у 2011 р.) від ініціативи, згенерованої бізнесменами, політиками і вченими. Вони визначили її як засіб підвищення конкурентоспроможності промисловості Німеччини, посилення її інтеграції у світові «кіберфізичні системи» та виробничі процеси. Утім, сам термін «Індустрія 4.0» залишається поки що досить непевним і наразі однією з найбільш дискусійних і обговорюваних тем. «Індустрія 4.0» реалізується в межах загальносвітових або загальноєв-

ропейських інноваційних ініціатив (скажімо, ще в листопаді 2011 р. Європейська комісія офіційно оголосила про програму «Горизонт 2020», поставивши за мету об'єднання всіх інформаційних ресурсів контенту), визнала її ключовим інструментом у створенні Інноваційного Союзу – флагманського пріоритету в стратегії «Європа 2020» [3].

Основними завданнями програми «Горизонт 2020» проголошено:

- удосконалення європейської наукової бази за рахунок проведення міждисциплінарних досліджень, стимулювання розвитку технологій майбутнього і технологій, що швидко розвиваються, організації міжнародних тренінгів і стажувань, підтримки науково-дослідних установ;

- підтримка лідерства Європи у виробництві та набутті конкурентних переваг, стимулювання лідерства у сфері ефективних і промислових технологій, інноваційної діяльності серед малих і середніх підприємств;

- збільшення обсягів внеску від представників науки та інновацій у вирішення ключових соціальних проблем;

- запровадження наукової та технологічної підтримки політики Європейського Союзу, орієнтованої на кінцевого споживача;

- інтеграція «трикутника знань», який складається з: а) досліджень; б) тренінгів для дослідників; в) інновацій.

Для України шанс вдалої реалізації планів щодо програми «Горизонт 2020» [4] є виключно актуальним завданням, і ми пови-

нні терміново системно розпочати підготовку спеціалістів для міжнародного співробітництва в науково-технічній сфері, і особлива роль повинна бути відведена інженерно-технічним вишам. Потреба нашого суспільства в кваліфікованих спеціалістах обізнаних у глибоких процесах євроінтеграції України, зокрема в процесах інтеграції в науково-технічній сфері, постійно зростає, і це повинно віддзеркалюватися у програмах підготовки студентів. Успішна реалізація програми «Горизонт 2020», зрештою, лише відкриває перспективу інтеграції науково-освітнього простору України до європейського. Коли це відбудеться – наш науковий і освітній світ буде викладений «на долонях» «керівного центру» Європи і наші фахівці повинні стати повноправними партнерами світових фірм за всіма напрямками розвитку науки і техніки.

Усе це базуватиметься на розумінні й опануванні методів комп'ютерного мислення, потреб сучасної економіки в новітніх знаннях. У сукупності вони утворюють так звані нематеріальні ресурсні активи людини, суспільства, держави. Найсвітліші уми й найвпливовіші товстосуми світу поки що не здатні змодельовати до кінця всі ризики процесів майбутнього, що яскраво висвітлювалося на цьогорічному форумі еліт у Давосі, однак загальносвітова розбудова технологічних основ нових форм роботи з НМА вже розпочалася і процес інтеграції науково-освітньої сфери України до світової і європейського інфор-

маційно-комунікаційного середовища активно відбувається. Уже стала, скажімо, широковідомим фактом діяльність науково-освітньої телекомунікаційної мережі УРАН, яку було створено за рішенням Президії Національної академії наук України і Колегії Міністерства освіти України ще 20 червня 1997 року. За цей час вона стала повноправним учасником і органічною складовою частиною проекту GÉANT – пан'європейської мультигігабітної науково-освітньої мережі, яка об'єднує понад 8000 наукових установ Європи і дає змогу всім учасникам проводити спільні наукові дослідження, кооперуватися для науково-освітньої діяльності.

Що стосується поняття НМА, то, напевно, найкоротше визначення їм дав професор Нью-Йоркського університету Л. Барух: «Нематеріальний актив забезпечує майбутні вигоди, не маючи матеріального або фінансового втілення». Нині фахівці виділяють серед них не менш десяти типів.

Вони пов'язані:

- із маркетингом (наприклад, товарні знаки, фірмові назви, назви торговельних марок (бренди), логотипи тощо);

- із технологіями (наприклад, патенти на технологічні процеси, патентні заявки, технічну документацію, технічні «ноу-хау» тощо);

- із творчою діяльністю людини (наприклад, літературні і музичні твори й авторські права на них, видавничі права тощо);

- із обробкою інформації і створенням баз даних (наприклад, запатентоване програмне забезпечення комп'ютерів і обслуговування автоматизованих баз даних, авторські права на програмне забезпечення, маски й шаблони для виготовлення інтегральних схем тощо);

- з інженерною діяльністю (наприклад, промислові зразки, патенти на виробу, інженерні креслення і схеми, проекти, фірмова документація тощо);

- із клієнтами (наприклад, списки клієнтів, контракти, відносини з

ними, відкриті замовлення на поставку тощо);

- із контрактами (наприклад, з постачальниками високоякісних послуг, товарів, ліцензійні угоди, договори франшизи, угоди про неучасть у конкуренції тощо);

- із людським капіталом (наприклад, робота з відбору й навчання робочої сили, договори наймання, угоди із профспілками тощо);

- із земельно-кадастровою діяльністю (наприклад, права на розробку корисних копалин, права на повітряний простір, права на водний простір тощо);

- із поняттям «гудвіл» або діловою репутацією (гудвіл організації, гудвіл професійної практики, особистий гудвіл фахівця, гудвіл знаменитості й, нарешті, загальна вартість бізнесу як діючого підприємства) [6].

Відсутність стратегії переходу України до інноваційної моделі розвитку стримує війна і неналежне використання методів наукового планування на всіх

рівнях управління (системного аналізу, прогнозування, оптимізації, програмно-цільових методів управління тощо). Недостатній рівень інноваційної культури працівників органів державної влади багато в чому обумовлений, на наш погляд, прорахунками саме в науково-освітній сфері. Скажімо, на відміну від розвинутих країн, в Україні, унаслідок нерозвиненості законодавства про інформацію, інформаційні і НМА ресурси, інформаційно-комунікаційну сферу України, поки що не створено навіть засад національної інноваційної системи. Ми на аматорському рівні відслідковуємо світові процеси оновлення в технологіях роботи зі змістовною інформацією, її захисту як ресурсу власного розвитку. Унаслідок цього наша інноваційна діяльність характеризується структурним деформуванням, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів, а науково-технічний потенціал України практично виключено з економічного процесу держави.

В нашій країні за роки незалежності наука і освіта суттєво втратили функції впливу на соціально-економічний розвиток держави. Не тільки брак коштів і застарілість матеріально-технічної бази наукових і освітніх установ суттєво обмежили можливості проведення в Україні на світовому рівні міжнародних наукових проектів і досліджень, а до критичного рівня знизилися показники вітчизняного науково-технічного потенціалу

внаслідок відсутності реальної ідеї інноваційного розвитку, що, беззаперечно, стало кричущою загрозою національній безпеці України. Додамо, що наша країна продовжує останніх років лише формально декларувати інноваційну спрямованість держави, не стимулює зростання попиту економіки на наукові та науково-технічні й освітні проекти.

Науково-освітній та інформаційно-комунікаційний простір України вже перетворився на сферу протистояння «всіх проти всіх», а тому, крім необхідності створення національних систем кібербезпеки, про що наголошують у своїх виступах лідери країн світу, потрібно всюдипоглиблювати сенс сприйняття і розуміння значення для життя суспільства самих понять «інформація», «інформаційні ресурси» і «нематеріальні активи» тощо. Рационально здійснювати це, розвиваючи напрям підготовки фахівців за новими спеціальностями у вищих технічних закладах, що, безумовно, вимагатиме від нас значних зусиль, зокрема щодо якісно нової підготовки викладачів усіх дисциплін гуманітарного, економічного і юридичного профілю. Значну кількість гуманітарних дисциплін доведеться трансформувати. Однак таку роботу треба розпочинати заради підготовки майбутніх фахівців, обізнаних із прийомами роботи з інформацією на міжнародному рівні і для перебудови всіх соціально-економічних, політичних, військових, утаємничених і відкритих процесів національного державотворення.

Список використаних джерел:

1. *The Global Problem of Privatization and Commercialization*, Diane Ravitch, dianeravitch.net, August 3, 2015.
2. Джелали В.И. *Инновационная информационная технология – основа инновационной культуры* // Укр. журнал медич. техніки і технології. – К.: 2007. – ч. 1, № 1. – С. 66-77; ч. 2, № 2-3. – С. 30-52.
3. *Europe 2020* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
4. *Europe 2020* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
5. Kay A.S. Baruch Lev on *Intangible Assets* // CRM.com. 19.01.2001. URL: www.destinationcrm.com/Articles/CRM-News/Daily-News/Baruch-Lev-on-Intangible-Assets-46181.aspx
Див. Докладніше про нематеріальні активи: Mard M.J., Hitchner J.R., Hyden S.D. *Valuation for Financial Reporting*. Hoboken, 2010; Reilly R.F., Schweihs R.P. *Guide to*

Intangible Asset Valuation. AICPA, 2013; Kling A., Schultz N. *From Poverty to Prosperity: Intangible Assets, Hidden Liabilities and the Lasting Triumph over Scarcity*. New York, 2009; etc.

6. Рейли Р., Швайс Р. *Оценка нематериальных активов*. – М.: Квинто-консалтинг, 2005. – 792 с.; Бельшева И.В., Козлов Н.А. *Нематериальные активы компании: классификация и учет* // Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. 2008. № 4. URL: <http://www.aojournal.ru/journal/lib/archive/detail/ArticleID/38/%D0%90%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%9B%D0%AC-4-47-2008>

Олександр СОСНІН

завідувач кафедри
«Міжнародна інформація»
Інституту міжнародних
відносин Національного
авіаційного університету,
доктор політичних наук,
професор, заслужений діяч
науки і техніки України,
член-кореспондент
Української академії
політичних наук

АНОТАЦІЯ

Відомо, що за радянських часів Україна входила до невеликого кола країн світу, спроможних забезпечувати повний цикл проектування і виробництва високотехнологічної аерокосмічної техніки з величезною складовою – приладобудуванням, включаючи обчислювальні машини і засоби зв'язку з криптографічними системами захисту інформації, броньованих машин, суднобудування тощо. Здавалося б, що саме тому найважливішою стратегічною метою, яку в сучасних умовах повинно ставити перед собою українське суспільство, має бути збереження науково-технічного потенціалу та високого рівня науково-освітньої сфери з метою просування на світові ринки ідей і розробок національних інженерно-технічних кадрів.

Ключові слова: інформація, міжнародне науково-технічне співробітництво, інформаційний ресурс, інноваційна діяльність, комунікація, інформаційно-комунікаційні технології, національне інформаційне законодавство.

АННОТАЦИЯ

Известно, что в советское время Украина входила в небольшой круг стран мира, способных обеспечивать полный цикл проектирования и производства высокотехнологической аэрокосмической техники с огромной составляющей – приборостроением, включая вычислительные машины и средства связи с криптографическими системами защиты информации, бронированные машины, судостроение и т.п. Казалось бы, что именно поэтому самой важной стратегической целью, которую в современных условиях должно ставить перед собой украинское общество, должно быть сохранение научно-технического потенциала и высокого уровня научно-образовательной сферы с целью продвижения на мировые рынки идей и разработок национальных инженерно-технических кадров.

Ключевые слова: информация, международное научно-техническое сотрудничество, информационный ресурс, инновационная деятельность, коммуникация, информационно-коммуникационные технологии, национальное информационное законодательство.

Дев'ятнадцятий випуск магістрів зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС

У Дипломатичній академії України при Міністерстві закордонних справ України 69 випускників отримали дипломи магістра.

Ректор академії, заслужений працівник освіти України, Вячеслав Ціватий відкрив урочисту церемонію напутніми словами:

— Сьогодні ви стали фахівцями – магістрами своєї справи. Ви впевнено крокуєте вперед у професійне життя. Перед вами відкривається багато доріг. Але у кожного своя доля, і життя розподіляє її по-різному. Найголовніше в житті – залишатися Людиною.

Дипломатична академія України при МЗС – це один із атрибутів і досягнень інституціонального розвитку української державності за двадцять п'ять років її незалежності.

Сьогодні величезну роль у розвитку громадянського суспільства, реалізації задекларованих Конституцією України прав і свобод відіграють саме українська дипломатія й

Зліва направо: заступник Міністра закордонних справ України Сергій Кислиця, ректор академії, заслужений працівник освіти України Вячеслав Ціватий, генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», член спеціалізованої вченої ради Дипломатичної академії Павло Кривонос

українські дипломати.

Пам'ятайте своє коріння, батьків, наставників, які допомогли вам стати особистістю. Пам'ятайте рідну академію. Ми завжди будемо раді вас бачити. Достойно несіть ім'я випускника Дипломатичної академії України при МЗС. Бажаю кожному знайти своє місце в житті, розвиватися, ставити перед собою амбітні плани і обов'язково досягати поставленої мети У добру путь!

Кульмінацією свята стала церемонія вручення дипломів. Документи про повну вищу освіту та додатки до дипломів європейського зразка вручили

заступник Міністра закордонних справ України Сергій Кислиця і генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», член спеціалізованої вченої ради Дипломатичної академії Павло Кривонос.

Після вручення дипломів слово мали випускники академії – староста курсу Людмила Курмаз і старости груп, які щиро подякували керівництву закладу, викладачам, своїм батькам і рідній alma mater за незабутні два роки навчання на магістерській програмі «Зовнішня полі-

тика».

Із вітальними словами до випускників Дипломатичної академії звернулися почесні гості Надзвичайні й Повноважні Посли Юрій Кочубей, Ігор Турянський та Олександр Сліпченко.

— Дипломи, які ви отримали, – це старт у щасливе та успішне майбутнє. Бажаємо кожному знайти справу, якою Ви будете займатися з натхненням, – були єдині у своїй думці досвідчені дипломати.

— Дипломатична академія за двадцять два роки свого існування підготувала понад 1500 кваліфікованих спеціалістів, які стали гідним поповненням для МЗС та інших органів державної влади в Україні. У цьому навчальному закладі отримують професійну підготовку громадяни зарубіжних країн, зокрема країн-членів ГУАМ. Упродовж цього часу Дипломатична академія і Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв активно та плідно співпрацюють. Адаже колективи обох установ

Дев'ятнадцятий випуск магістрів зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС

пліч-о-пліч реалізують проекти, які підвищують імідж нашої держави в очах міжнародної спільноти. І не важливо, хто ініціює подію, головне, що МЗС України, Дипломатична академія та ГДІП мають одну мету – інтегрувати Україну у світовий політичний, економічний процеси, популяризувати нашу державу у світі, підвищувати її рівень як суб'єкта міжнародної

діяльності. Академія сьогодні є сучасним вищим навчальним закладом з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері зовнішніх відносин, впевнено продовжує збільшувати свій потенціал і виконувати важливі державні завдання, — зазначив генеральний директор ГДІП Павло Кривонос і побажав успіхів майбутнім дипломатам.

Инф. «З.С.»

Найвища церковна відзнака від Патріарха Філарета

Указом Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета за заслуги з відродження духовності в Україні, утвердження Помісної Української Православної Церкви та з нагоди 60-річчя від дня народження генерального директора ДП «ГДІП» Павла Кривоноса нагороджено орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого I-го ступеня.

Крім вручення відзнаки, що відбулося 15 червня

2016 р., предстоятель УПЦ КП подарував генеральному директору ГДІП свої видання, зокрема книгу «Київський Патріархат під омофором Святійшого Патріарха Філарета». Павло Кривонос навзаєм подарував журнали «Мистецтво дипломатичного іміджу» й «Дипломатія без кордонів», у яких висвітлено діяльність Генеральної дирекції на дипломатичній ниві впродовж останнього півріччя.

Інф. «З.С.»

Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет і генеральний директор ДП «ГДІП» Павло Кривонос

Українська душа невмируща

Цього разу засідання редакційної колегії наукового щорічника «Україна дипломатична» відбулося в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут». Пояснення такого, на перший погляд, несподіваного вибору майданчика для обговорення чергового номеру фахового видання з політичних та історичних наук виявилось цілком зрозумілим. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, яка разом із Дипломатичною академією України при МЗС України є засновником щорічника «Україна дипломатична», наприкінці квітня уклала угоду про співпрацю з університетом. Серед іншого документ передбачає й партнерство в інформаційній сфері. Обговорення змісту альманаху, який побачить світ у ювілейний 25-й рік Незалежності України, за участю вчених КПІ стало

ще одним кроком на шляху реалізації глобальних планів співробітництва.

У засіданні взяли участь генеральний директор ДП «ГДІП» Павло Кривонос, головний редактор щорічника «Україна дипломатична», історик і журналіст Анатолій Денисенко, ректор Дипломатичної академії України при МЗС України Вячеслав Циватий, президент Української асоціації зовнішньої політики Володимир Хандогій, ректор Національного педагогічного універ-

ситету ім. М.П. Драгоманова Віктор Андрущенко, Надзвичайний і Повноважний Посол України, віце-президент НАН України, академік України Сергій Пірожков, членкореспондент НАН України Валерій Солдатенко, голова правління Київської організації НСЖУ, заступник генерального директора Інформаційної агенції «Укрінформ» Михайло Сорока, провідний співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етно-

логії імені Максима Рильського НАН України, професор історії мистецтва Київської Духовної Академії Дмитро Степовик, Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби Ігор Турянський, проректор НТУУ «КПІ» з навчально-виховної роботи Петро Киричок, заступник проректора з міжнародних зв'язків Євген Поліщук та інші.

Засідання розпочалося зі знайомства з новими членами редакційної колегії. Її склад посилено ректором НТУУ «КПІ» академіком НАН України Михайлом Згуровським, проректором з навчально-виховної роботи НТУУ «КПІ» Петром Киричком, головою Спільки ветеранів ЗМІ, письменником і журналістом, заслуженим працівником культури України Володимиром Прокопенком, першим заступником генерального директора ГДІП Сергієм Бондарен-

ком. Вітаючи нових учасників обговорення, генеральний директор ГДІП Павло Кривонос висловив переконання в тому, що новий том «України дипломатичної» стане гідним акордом у загальному полотні святкування ювілею Незалежності, аналізу здобутків і помилок, зроблених молодією державою протягом чверті століття.

Ректор академії Вячеслав Циватий акцентував увагу присутніх на унікальності цього видання та доцільності використання його в навчальному процесі підготовки фахівців у сфері зовнішньої політики та дипломатії.

Головний редактор

щорічника Анатолій Денисенко у вступному слові висловив подяку керівництву Київської політехніки, яке, як активний учасник видання, дало можливість редакційній колегії зібратися у стінах університету. Головний редактор нагадав, що співпраця з КПІ розпочалася ще в 2004. У тодішньому 5-му випуску щорічника вийшла друком стаття Володимира Ямкового «Київський політехнічний інститут: дипломатія мовою науки». Власне з цього часу й не поривалися творчі зв'язки з цією шанованою в Україні та зарубіжжі науковою і навчальною інституцією.

Як зазначив Анатолій Денисенко, саме в Київській політехніці шлях від студента до ректора пройшов член редколегії «України дипломатичної» Петро Михайлович Таланчук, перший Міністр освіти і науки незалежної України, державний і політичний діяч. Завдяки його підтримці вийшов друком 12-й випуск бібліотеки щорічника «Україна дипломатична», присвячений 50-річчю духовної діяльності Патріарха Філарета, який і презентовано на цьому зібранні.

16 випусків наукового щорічника «Україна дипломатична» — це здобуток колективу однодум-

ців у творенні унікального, єдиного в Європі видання, що сприяє утвердженню позитивного іміджу України не тільки у вітчизняному науковому просторі, а й передусім на світових континентах. Усього протягом реалізації проекту «Україна дипломатична» на його сторінках вийшло друком близько 800 наукових публікацій.

Як відомо, організатором і видавцем, який упродовж 17 років надихає колектив редакції та редакційну колегію на реалізацію нових творчих задумів, є генеральний директор ГДІП Павло Кривонос.

Загалом, за словами головного редактора, 17 випуск повинен об'єднати понад 60 наукових публікацій.

— Наше видання — свідок історії, свідок часу. Пам'ятаємо, що у друкованому слові починається і завершується життя народу. Воно формує світ, у слові розкривається сучасна українська душа, а сучасне завжди на дорозі з минулого в майбутнє. «Україна дипломатична» — це своєрідне відлуння української душі. А наша душа, як і Україна — невмируща, — сказав на завершення Анатолій Денисенко.

Инф. «З.С.»

ГДП відсвяткувала своє 24-річчя

З нагоди 24-ї річниці заснування Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв відбулося урочисте святкування, у якому взяли участь представники 40 держав разом зі своїми родинами, зокрема Надзвичайні і Повноважні Посли Алжиру – Хосін Буссуара, Болгарії – Красімір Мінчев, В'єтнаму – Нгуєн Мінь Чі, Греції – Васіліс Пападопулос, Грузії – Міхеїл Уклеба, Іраку – Шорш Халід Саїд, Куби – Ернесто Антоніо Сенті Даріас, Кувейту – Юсеф Хусейн Аль-Габанді, Лівану – Клод Аль Хажаль, Маке-

донії – Столе Змейкоскі, Малайзії – Датук Аюф Бін Бачі, Марокко – Міна Тунсі, Мексики – Марія Луїза Беатріс Лопес Гаргальйо, Молдови – Руслан Болбочан, Палестини – Мохаммед Касем Аль-Асаад, Португалії – Марія Кріштіна Серпа ди Алмейда, Саудівської Аравії – Джудіа Алхазал, Судану – Анас Ельгаєб Ельгаїлані Мустафа, Таджикистану – Файзулло Самадович, Узбекистану – Алішер Абдуалієв, Японії – Шігекі Сумі, а також Генеральний секретар ГУАМ Алтай Ефендієв, співробітники посольств

ORGANIZATION FOR DEMOCRACY
AND ECONOMIC DEVELOPMENT

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗА ДЕМОКРАТИЧНИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

SECRETARIAT

СЕКРЕТАРІАТ

2A Solovykva Street, Kyiv 01001 Ukraine / Ukraina 01001 s. Kyiv, u.k. Solovykva 2A
Tel: +380 44 206 37 37 • Fax: +380 44 206 30 04 • Email: secretariat@democratization.org • www.democratization.org

4/5/15

Київ, 6 червня 2016 року

Генеральному Директору
Генеральної Дирекції
з обслуговування
Іноземних Представництв

Пану Кривоносу П.О.

Шановний Павле Олександровичу,

Перш за все, дозволяє висловити Вам щирі вдячність за запрошення прийняти участь з родиною у святковому заході, присвяченому річниці заснування ГДП та Дню Києва.

Бездоганна організація, захоплююча програма розваг, створена святкова атмосфера наповнили нас незабутніми враженнями та дозволили нам не тільки чудово відпочити і поспілкуватися, а й дізнатися про справжню українську гостинність.

Хочу висловити щирі подяку Вам і всьому колективу ГДП за увагу і турботу, яку ми відчуvalи протягом усього дня.

Хочу також побажати ГДП подальших успіхів на важливій ділянці української дипломатії, яка розкриває перед дипломатичними місіями, акредитованими в Україні, багате різноманіття вашої прекрасної країни.

Користуючись нагодою, дозволяє, шановний Павле Олександровичу, ще раз висловити задоволення в своїй високій повазі.

Генеральний секретар

А.Ефендієв

Данії, Естонії, Єгипту, Іспанії, Китаю, Латвії, Нігерії, Німеччини, Франції та інші, працівники українських державних органів влади та партнери ГДІП.

Святкування розпочалося з самого ранку – гості зібралися на пароплаві «Роса-Вікторія» і вирушили в подорож по Дніпру повз мальовничі краєвиди міста. Розважальна програма на кораблі включала екскурсію, живу музику та майстер-класи для дітей. Справжнім сюрпризом для гостей став виступ оперної співачки, народної артистки України Наталії Шелепницької. Продовжилося свято на острові Великий, де на задалегідь підготовлених локаціях гостей чекали спортивні розваги та обід на свіжому повітрі. До самого вечора вони грали у волейбол, футбол, бадмінтон, настільний теніс, дартс, каталися на водних мотоциклах, моторних човнах або просто спілкувалися в невимушеній атмосфері відпочинку на природі. Згодом утомлені, але задоволені всі повернулися на корабель і

попливли додому.

Нагадаємо, ГДІП було створено 29 квітня 1992 р. згідно з розпорядженням Представника Президента в Києві. До його складу входять чотири дирекції та філії в Ялті та Закарпатському регіоні, створені за основними напрямками діяльності: «Рембудексплуатація» – капітальне будівництво та реконструкція об'єктів ГДІП, профілактичний ремонт помешкань диппредставництв і технічний нагляд за

ними; «Інпредкадри» – кадрове забезпечення представництв; «Дипсервіс» – організація дозвілля, лікування, оздоровлення та побутового обслуговування; «Автоцентр» – обслуговування автотранспорту.

На сьогодні постійні клієнти ГДІП – це 76 іноземних дипломатичних представництв, 25 генеральних консульств, 87 почесних консульств, 18 представництв міжнародних організацій, понад 820 представництв

іноземних фірм, їх численний персонал і члени родин.

Головним принципом роботи Генеральної дирекції є якісне та ефективне обслуговування клієнтів, комплексне і високопрофесійне вирішення всіх питань. Адже від нас залежить ставлення зарубіжних дипломатів до нашої країни і ті враження, які вони заберуть із собою.

За інформацією ГДІП

